

**Навчально–науковий інститут міжнародних відносин
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПОПОВА ДІАНА ВАДИМІВНА

УДК 339.9:005.336.4:005.21:004.65 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ КОРПОРАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ
МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ 4.0**

292 Міжнародні економічні відносини
(шифр і назва спеціальності)

29 Міжнародні відносини
(галузь знань)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Д. В. Попова
(підпис)

Науковий керівник: Расшивалов Дмитро Петрович, кандидат економічних наук, доцент

Київ - 2022

АНОТАЦІЯ

Попова Д.В. Інтелектуалізація корпоративних стратегій міжнародних компаній в умовах економіки 4.0 – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 292 Міжнародні економічні відносини, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2022.

Дисертаційна робота присвячена розв'язанню актуальної науково-прикладної задачі розробки механізму інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.

У сучасних реаліях глобалізація міжнародної економіки, необхідність забезпечення міжнародної конкурентоспроможності товарів, корпорацій та країн зумовлює підвищення уваги в науці та практиці до питань активізації інноваційно-інтелектуального розвитку на всіх рівнях господарювання. Становлення нової економіки – економіки знань, призводить до постійного технологічного вдосконалення процесів виробництва, комерціалізації інновацій, зростання виробництва і експорту інтелектуальної та високотехнологічної продукції. Вважаємо, що в сучасних умовах, коли пріоритетна роль у завоюванні конкурентоспроможних позицій корпорацій на міжнародних ринках належить інтелектуальному (насамперед, людському) капіталу, то актуальним завданням стає саме формування та впровадження механізмів інтелектуалізації корпоративних стратегій міжнародних компаній в умовах економіки 4.0.

Метою роботи є теоретико-методологічне обґрунтування процесу інтелектуалізації корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0 та розкриття науково-практичних засад моделі

інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю міжнародних корпорацій.

Об'єктом дослідження виступає процес інтелектуалізації корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних питань формування механізму інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках.

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано розв'язання важливого науково-прикладного завдання щодо формування, удосконалення та методичних і практичних засад інтелектуалізації корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0., зокрема розроблено науково-практичні положення щодо обґрунтування моделі інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках з урахуванням системи інтелектуалізації вибору оптимальних стратегій та впровадження у практику системи управління корпорацією концепції «Інтелектуалізація HR-менеджменту».

На основі проведеного аналізу сучасних теоретико-прикладних праць вітчизняних та зарубіжних вчених з питань проблематики економіки знань і інтелектуалізації та імплементації цього наукового доробку у практичну діяльність компаній, для досягнення мети дисертаційного дослідження, зокрема, вирішувались такі теоретико-прикладні завдання:

– обґрунтувати інтелектуалізацію вибору оптимальних стратегій корпорацій на цільових міжнародних ринках;

– запропонувати систему інформаційно-аналітичної платформи в моделі інтелектуального вибору оптимальної стратегії корпорації на цільових міжнародних ринках;

– сформулювати методичну базу оцінки інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках;

–здійснити емпіричний тест інноваційної ефективності експортної діяльності українських виробників на цільових міжнародних ринках та показати зв'язок між зміною обсягу експорту та інтелектуалізацією корпоративних стратегій підприємств.

Для обґрунтування інтелектуалізації вибору оптимальних стратегій корпорацій на цільових міжнародних ринках, автором було розроблено концепцію «Інтелектуалізації вибору стратегії в практиці управління корпорації», центральним елементом якої є інтелектуальний капітал підприємства. Логічним продовженням даної концепції стало створення інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування з акцентом відповідно на інтелектуально-людський ресурс підприємства. Метою створення інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування корпорації є, в першу чергу, формування системи інтелектуальної аналітичної бази даних, необхідної для прийняття своєчасних і якісних управлінських і поведінкових рішень, яка заснована на повній, достатній, достовірній та точній інформації, і забезпечена сучасним інтелектуально-аналітичним інструментарієм для її обробки.

Для розв'язання другої поставленої задачі було створення інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування корпорації, яка являє собою багаторівневу комплексну інтелектуальну систему стратегічного планування економічної поведінки корпорації, що забезпечує інтеграцію всіх видів інформаційних та інтелектуальних ресурсів, їх інтерпретацію через аналітичні інструменти і створення інтелектуальних продуктів. При цьому виявлено, що у процесі формування ІАПСПК принципове значення має не тільки сама інформація, що необхідна для вибору оптимальної стратегії корпорації, а й ефективна організація її інтелектуального відбору. Відтак, автором було розроблено відповідну систему інформаційно-аналітичної платформи в моделі інтелектуального вибору оптимальної стратегії корпорації. Таким чином, запропонована інформаційно-аналітична платформа стратегічного планування діяльності

корпорації є невід'ємною частиною моделі менеджменту корпорації, що забезпечує всі її рівні необхідною інтелектуальними та інформаційними ресурсами.

Для побудови методичної бази оцінки інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках був досліджений вплив інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу корпорацій. Також були визначені об'єктивні передумови для впровадження концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» в систему управління корпорації. В ході дослідження виявлено, що ключовими компетенціями корпорації на міжнародних ринках виступають саме інноваційно-інтелектуальні компетенції (ІІК). Оцінка конкурентоспроможності корпорації з урахуванням ІІК дозволили змодельовати ланцюжок «інтелектуально-інноваційні компетенції – економіка 4.0. – конкурентоспроможність корпорації на міжнародних ринках».

Для розв'язання четвертої поставленої задачі було виявлено, що існує прямий зв'язок між експортним потенціалом, реалізацією експортного потенціалу та інноваційною діяльністю. Тому був здійснений емпіричний тест інноваційної ефективності експортної діяльності українських виробників на цільових міжнародних ринках (проведено дослідження інноваційної ефективності вітчизняних підприємств на показники експорту України). Для цього визначений взаємозв'язок між рівнем інновацій та показниками експорту з точки зору відповідних впливових факторів. Доведено, що чим більший буде обсяг витрат на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету та обсяг витрат на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, тим вищим буде рівень інтелектуалізації сучасних корпорацій, що безпосередньо впливає на зростання експорту і досягнення конкурентоспроможності корпорацій в умовах цифрової трансформації економіки і переходу до нового укладу економіки 4.0.

Отримані результати, підтверджуючи можливість досягнення позитивного ефекту від їх застосування у теорії та практиці інтелектуалізації корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0 та утримуючи елементи наукової новизни, засвідчують наукову та практичну їх цінність, доцільність використання в теорії та практиці виявлених можливостей і переваг інтелектуалізації економіки у корпоративних стратегіях корпорацій.

Дисертаційне дослідження має як теоретичну, так і практичну цінність. Проведене дослідження спрямоване на подальший розвиток теоретичних засад, розроблення методичного забезпечення та практичних рекомендацій з формування, оцінювання та удосконалення процесів інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках. Практична цінність окремих результатів підтверджуються їх упровадженням у діяльність ТОВ «Проксіма-Сервіс Груп», зокрема у процесі виробничої діяльності Товариство з обмеженою відповідальністю застосувало систему формування конкурентних переваг на основі застосування ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій, а також інформаційно-аналітичну платформу стратегічного планування.

Ключові слова: економіка знань, інтелект, інновації, знання, інтелектуалізація економіки, корпоративні стратегії, інноваційно-інтелектуальні чинники, міжнародна конкурентоспроможність.

ABSTRACT

Popova D.V. Intellectualization of corporate strategies of international companies in the conditions of economy 4.0 – Qualifying scientific work with manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 29 International relations with a specialty 292 International economic relations of the Educational and Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, 2022.

The dissertation work is devoted to the solution of the actual scientific and applied problem of developing a mechanism of intellectualization of the management of the competitiveness of corporations in the target international markets in the conditions of Economy 4.0.

In today's realities, the globalization of the international economy, the need to ensure the international competitiveness of goods, corporations and countries leads to increased attention in science and practice to the activation of innovative and intellectual development at all levels of management. The formation of a new economy - the economy of knowledge, leads to constant technological improvement of production processes, commercialization of innovations, growth of production and export of intellectual and high-tech products. We believe that in modern conditions, when the priority role in gaining competitive positions of corporations on international markets belongs to intellectual (first of all, human) capital, the actual task is the formation and implementation of mechanisms of intellectualization of corporate strategies of international companies in the conditions of Economy 4.0.

The purpose of the work is the theoretical and methodological substantiation of the process of intellectualization of corporate strategies on target international markets in the conditions of Economy 4.0 and the disclosure of the

scientific and practical foundations of the model of intellectualization of the management of the competitiveness of international corporations.

The object of the study is the process of intellectualization of corporate strategies on target international markets in the conditions of Economy 4.0.

The subject of the research is a set of theoretical, methodical and applied issues of formation of the mechanism of intellectualization of the management of the competitiveness of corporations on the target international markets.

The dissertation made a theoretical generalization and proposed a solution to an important scientific and applied task regarding the formation, improvement, and methodological and practical foundations of the intellectualization of corporate strategies on target international markets in the conditions of the 4.0 economy. In particular, scientific and practical provisions were developed to substantiate the model of intellectualization of management the competitiveness of corporations on target international markets, taking into account the system of intellectualization of the choice of optimal strategies and the implementation of the concept of "Intellectualization of HR-management" into the practice of the corporation management system.

Based on the analysis of modern theoretical and applied works of domestic and foreign scientists on issues of the knowledge economy and intellectualization and implementation of this scientific work in the practical activities of companies, in order to achieve the goal of the dissertation research, in particular, the following theoretical and applied tasks were solved:

- to substantiate the intellectualization of the choice of optimal strategies of corporations in the target international markets;

- to propose a system of information and analytical platform in the model of intellectual choice of the optimal strategy of the corporation in the target international markets;

- to form a methodical basis for evaluating the intellectualization of the management of the competitiveness of corporations in the target international markets;

- to carry out an empirical test of the innovative efficiency of the export activity of Ukrainian manufacturers on the target international markets and to show the connection between the change in the volume of exports and the intellectualization of corporate strategies of enterprises.

In order to substantiate the intellectualization of the choice of optimal strategies of corporations in the target international markets, the author developed the concept "Intellectualization of the choice of strategy in the practice of corporate management", the central element of which is the intellectual capital of the enterprise. The logical continuation of this concept was the creation of an information and analytical platform for strategic planning with an emphasis on the intellectual and human resources of the enterprise. The purpose of creating an information and analytical platform for strategic planning of the corporation is, first of all, the formation of an intelligent analytical database system, necessary for making timely and high-quality managerial and behavioral decisions, which is based on complete, sufficient, reliable and accurate information, and is provided with modern intellectual analytical tools for its processing.

To solve the second task was to create an information and analytical platform for strategic planning of the corporation, which is a multi-level complex intellectual system of strategic planning of the economic behavior of the corporation, which ensures the integration of all types of information and intellectual resources, their interpretation through analytical tools and the creation of intellectual products. At the same time, it was found that in the process of formation of IAPSPC, not only the information itself, which is necessary for choosing the optimal strategy of the corporation, but also the effective organization of its intellectual selection is of fundamental importance. Therefore, the author developed an appropriate system of information and analytical platform in the model of intellectual choice of the optimal strategy of the corporation. Thus, the proposed information and analytical platform for strategic planning of the corporation's activities is an integral part of the corporation's management model,

which provides all its levels with the necessary intellectual and informational resources.

In order to build a methodical basis for evaluating the intellectualization of the management of the competitiveness of corporations in the target international markets, the influence of the intellectualization of HR management on the quality of the human capital of corporations was investigated. Objective prerequisites for introducing the concept of "Intellectualization of HR management" into the corporation's management system were also determined. In the course of the research, it was found that the key competencies of the corporation on international markets are innovation and intellectual competencies (IIC). The assessment of the corporation's competitiveness, taking into account KIIK, allowed to model the chain of "intellectual and innovative competences - economy 4.0. - the competitiveness of the corporation on international markets".

To solve the fourth task, it was found that there is a direct connection between export potential, realization of export potential and innovative activity. Therefore, an empirical test of the innovative efficiency of the export activity of Ukrainian manufacturers on the target international markets was carried out (a study of the innovative efficiency of domestic enterprises on the export indicators of Ukraine was carried out). To do this, the relationship between the level of innovation and export indicators is determined from the point of view of relevant influencing factors. It has been proven that the greater the volume of expenditures on innovation of industrial enterprises at the expense of the state budget and the volume of expenditures for the implementation of scientific research and development at the expense of the state budget, the higher the level of intellectualization of modern corporations will be, which directly affects the growth of exports and the achievement of the competitiveness of corporations in the conditions digital transformation of the economy and the transition to a new system of economy 4.0.

The obtained results, confirming the possibility of achieving a positive effect from their application in the theory and practice of intellectualization of

corporate strategies on target international markets in the conditions of the 4.0 economy and containing elements of scientific novelty, testify to their scientific and practical value, the feasibility of using the identified opportunities and advantages of intellectualization in theory and practice economics in corporate strategies of corporations.

Dissertation research has both theoretical and practical value. The conducted research is aimed at the further development of theoretical foundations, the development of methodological support and practical recommendations for the formation, evaluation and improvement of the processes of intellectualization of the management of the competitiveness of corporations in the target international markets. The practical value of individual results is confirmed by their implementation in the activities of PROXIMA-SERVICE GROUP LLC, in particular, in the process of production activities, the Limited Liability Company applied a system of forming competitive advantages based on the application of key innovative and intellectual competencies, as well as an information and analytical platform for strategic planning.

Keywords: knowledge economy, intelligence, innovations, knowledge, intellectualization of the economy, corporate strategies, innovation-intellectual factors, international competitiveness.

Список опублікованих праць здобувача за темою дисертації

Публікації в періодичних наукових виданнях, що індексуються в наукометричних базах даних *Scopus, Web of Science*:

1. Kakhovska, O., Rasshyvalov, D., Popova, D., & Tyshchenkova, I. Intellectualization of economy and quality of human capital in the context of lifelong learning system development in the world. *Economic Annals-XXI*. 2021. 192(7-8(2)). 38-51. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V192-04>

2. Kakhovska, O., Skyba, E., Popova, D., & Tyshchenkova, I. Demythologization of the «controlled chaos» as a tool for geopolitical war: economic and sociocultural markers. *Economic Annals-XXI*. 2020. 184(7-8), 94-106. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V184-09>

Статті у фахових наукових виданнях України:

1. Ейтутіс Г.Д., Попова Д.В. Дослідження складових економічної безпеки України для сталого розвитку держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. №62. С. 29-36. doi: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i62.133517>

2. Рязанцев А., Ейтутіс Г., Д. Попова, Божок А. Новий порядок визначення плати за користування власними вагонами перевізника АТ «Укрзалізниця» під час виконання вантажних операцій – ефективний засіб покращення простого відтворення основних фондів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3 (19). С. 157-166. doi: [10.25140/2411-5215-2019-3\(19\)-157-166](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-3(19)-157-166)

3. Попова Д.В. Вплив інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу міжнародних корпорацій. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*. 2021. Вип. 5. С. 111-120. doi: [10.33251/2707-8620-2021-5-111-120](https://doi.org/10.33251/2707-8620-2021-5-111-120)

4. Попова Д.В. Інтелектуальний менеджмент конкурентоспроможністю міжнародних корпорацій. *Вісник економічної*

науки України. 2021. № 2 (41). С. 127-134. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).127-134](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).127-134)

5. Расшивалов Д.П., Попова Д.В. Імплементация економіки знань у корпоративних стратегіях міжнародних компаній. *Центральноукраїнський науковий вісник «Економічні науки»*. 2022. № 8(41). С. 258-270. doi: <http://economics.kntu.kr.ua/archive/41.html>

6. Попова Д.В. Інтелектуалізація економіки в контексті генези світового господарства. *Центральноукраїнський науковий вісник «Економічні науки»*. 2022. № 5(38). С. 67-82. doi: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5\(38\).67-82](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5(38).67-82)

Публікації в матеріалах конференцій (тези доповідей):

1. Попова Д.В. Стратегічні завдання економічної безпеки України. 84 *International scientific conference of young scientists and students "Youth scientific achievements to the 21st century nutrition problem solution"*, April 23–24, 2018. Book of abstracts. NUFT, Kyiv. URL: <https://drive.google.com/file/d/1biUamg9opjSHor4K4RtR8CmlrLwGRTR1/view>

2. Попова Д.В. Дослідження сучасного стану економічної безпеки в Україні. *Глобальні проблеми економіки та фінансів: збірник тез наукових робіт X Міжнародної науково-практичної конференції*. (м.Київ–Прага–Відень, 28 лютого 2018 р.). С. 16-20. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15223064676347.pdf>

3. Попова Д.В. Економічна безпека України у 2014–2016 рр. *Глобальні проблеми економіки та фінансів: збірник тез наукових робіт X Міжнародної науково-практичної конференції*. (м.Київ–Прага–Відень, «28» лютого 2018 р.) С. 20-24. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15223064676347.pdf>

4. Попова Д.В. Актуальність проблем екологічного менеджменту. *Science for sustainable development: матеріали міжнародного конгресу*.

(м. Київ, 10-11 листопада 2019 р.). С. 294-299. URL: <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/5113/1/%D0%A1%D0%B5%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>

5. Попова Д.В. Менеджмент на міжнародних ринках на основі поставлених цілей. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи*. (Банська Бистриця – Баку – Ужгород – Херсон – Кривий Ріг 27 червня 2019 р.). С. 302-303.

6. Попова Д.В. Менеджмент суб'єкта господарювання на міжнародних ринках на основі цілей. *Світ економічної науки. Випуск 14: матеріали міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції економічного спрямування*. (м. Тернопіль, 30 травня 2019 р.), С.44-50.

7. Попова Д.В. Менеджмент на міжнародних ринках на основі поставлених цілей. *Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток»*. (м. Харків, 28-29 травня 2019 року), С. 211-212. URL: <http://econ2016.krasalex.com/wp-content/uploads/2019/06/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C-2019.pdf>

8. Попова Д.В. Вплив системи ринкових відносин на екологічну безпеку України. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах: матеріали III Всеукраїнської наукової конференції*. (30-31 березня 2018 р., м. Дніпро). С. 199-200. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/fsnm/program_5acc67b04c822.pdf

9. Попова Д.В. Інноваційний чинник інституційних трансформацій корпоративних стратегій в умовах економіки 4.0. *Modern directions of scientific research development: proceedings of the 4th International scientific and practical conference*. VoScience Publisher. (Chicago, USA. 8-30 сентября 2021). 2021. Pp. 465-474. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya->

nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-28-30-sentyabrya-2021-goda-chikago-ssha-arhiv/.

Публікації в монографіях:

1. Попова Д.В. Концепція інтелектуалізації вибору стратегії в практиці управління корпорації. *Соціально-економічні механізми управління розвитком людських ресурсів в умовах цифровізації та інноватизації: колективна монографія* / За заг. ред. д.е.н., проф. О.М. Левченка. Кропивницький: Ексклюзив-Систем, 2022.

2. Попова Д.В. Вибір стратегій діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання на міжнародних ринках. *Проблеми адаптації соціально-економічних систем до екзогенних змін: монографія* / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Л. Калініченко. Х.: ФОП Панов А. М., 2019. С. 572- 586. URL: <http://econ2016.krasalex.com/wp-content/uploads/2019/03/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84.-2019-%D0%98%D0%97%D0%94%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%AC.pdf>

3. Попова Д.В. Інтелектуалізація менеджменту на цільових міжнародних ринках для управління економічною безпекою суспільства. *Ensuring national economic security in the context of geopolitical transformations: monograph* / under the general editorship of Doctor of Economics, Professor L.L. Kalinichenko. Higher School of Social and Economic. Przeworsk: WSSG, 2019. 298 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/333786565_ENSURING_NATIONAL_ECONOMIC_SECURITY_IN_THE_CONTEXT_OF_GEOPOLITICAL_TRANSFORMATIONS Monograph under the general editorship of Doctor of Economics Professor LL Kalinichenko

Інші публікації:

1. Аксьонов І.М., Ейтутіс Г.Д., Кравцов Є.П., Веприцький А.В., Попова Д.В. *Маркетинг транспортних послуг: навчальний посібник*. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2018. 280 с.

2. Ейтутіс Г.Д., Веприцький А.В., Декарчук О.М., Попова Д.В. *Столична магістраль. Історія та сучасність. 1870-2020*. (науково-популярне видання). Київ: ВД «Авіцена», 2020. 452 с.

*Результати досліджень, захищені патентами і авторськими
свідоцтвами на винаходи:*

1. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Програма формування інтерактивної мішенної обстановки тренажерної системи та формування засад інтелектуалізації менеджменту та управління» №95050 від 26.12.2019 р. / Яременко С.В., Крак Ю.В., Попова Д.В. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності». Бюлетень № 56.

2. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Система пошуку та збору даних економічних показників транспортної логістики та економічної безпеки» № 80128 від 10.07.2018 року / Яременко С.В., Попова Д.В. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності». Бюлетень № 50.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	18
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ СВІТОГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ	31
1.1. Інтелектуалізація економіки в контексті укладної генези світового господарства	31
1.2. Концептуалізація економіки знань у корпоративних ринкових стратегіях	66
1.3. Висновки до розділу 1 та постановка задачі	94
РОЗДІЛ 2. ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ КОРПОРАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ НА ЦІЛЬОВИХ МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ 4.0	96
2.1. Інтелектуалізація вибору оптимальних стратегій корпорацій на цільових міжнародних ринках	96
2.2. Інноваційний чинник інституційних трансформацій корпоративних стратегій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.	115
2.3. Вплив інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу корпорацій, що працюють на міжнародних ринках	132
2.4. Висновки до розділу 2	148
РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КОРПОРАЦІЙ	151
3.1. Інтелектуалізація управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках	151
3.2. Емпіричний тест інноваційної ефективності експортної діяльності українських виробників на цільових міжнародних ринках	169
3.3. Висновки до розділу 3	190
ВИСНОВКИ	194
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	198
ДОДАТОК А. СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА	222
ДОДАТОК Б. АВТОРСЬКЕ СВДОЦТВО	227
ДОДАТОК В. ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ	229
ДОДАТОК Г. ДОВІДКА ПРО УЧАСТЬ У НАУКОВО–ДОСЛІДНІЙ РОБОТІ	230

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Основні позначення, які використано в роботі:

1. ІТ– з англ. information technology, інформаційні технології
2. ВВП – валовий внутрішній продукт
3. ЕЗ – економіка знань
4. ЗК – засоби комунікації
5. ІАП – інформаційно-аналітична платформа
6. ІАПСПК – інформаційно-аналітична платформа стратегічного планування корпорації
7. ІВ – інтелектуалізація вибору
8. ІЕ – інтелектуалізація економіки
9. ІІП – інтелектуально-інформаційний простір
10. ІК –інтелектуальний капітал
11. ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології
12. ІМ – інтелектуалізація менеджменту
13. ІП – інтелектуальний потенціал
14. ІР – інноваційний розвиток
15. ІТ – інформаційні технології
16. ІТКС – інституційні трансформації корпоративних стратегій
17. ІУ –інтелектуалізація управління
18. КІК – ключові інноваційно-інтелектуальні компетенції
19. КРС – корпоративні ринкові стратегії
20. КС – корпоративні стратегії
21. ЛК – людський капітал

22. НТП – науково-технічний прогрес
23. СК – стратегія корпорації
24. ЦЕ – цифрова економіка
25. ШІ – штучний інтелект

ВСТУП

Дисертаційна робота присвячена розв'язанню актуальної науково-прикладної задачі розробки моделі інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.

Обґрунтування вибору теми дослідження. На сучасному етапі розвитку світового господарства поряд з такими традиційними ресурсами, як земля, праця, капітал та підприємницькі здібності вагому роль відіграють інтелектуальні ресурси. Реалізація інтелектуальних ресурсів здійснюється в контексті інноваційного розвитку – шляхом створення, передачі і впровадження інновацій. У світовій економіці саме від ступеня розвитку та ефективного використання інтелектуальних ресурсів залежить конкурентоспроможність країн, регіонів, підприємств та добробут суспільства в цілому. Перехід від минулих етапів генези світового господарства до новітньої економіки 4.0 призводить до принципових трансформацій умов економічної діяльності та формування інтелектуальних корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках. Відтак, основними ресурсами розвитку новітньої економіки та зокрема корпорацій стають люди та їх інтелектуальний капітал. Таким чином, для сучасного економічного розвитку характерні такі категорії, як інтелект, інтелектуальний капітал, інтелектуалізація, інтелектуалізація корпоративних стратегій.

Істотний внесок у розуміння проблем інтелектуалізації економіки, формування та розвитку економіки знань належить зарубіжним вченим минулого і сучасності, серед них – Дж. Гелбрейт, Г. Бекер, Д. Белл, Е. Брукінг, Р. Дарендорф, П. Друкер, Дж. Гелбрейт, В. Іноземцев, Г. Кан, Д. Куа, М. Кастельс, Я. Корнай, Р. Кроуфорд, І. Масуд, Ф. Махлуп, Дж. Несбіт, Т. Сакай, Б. Санто, Р. Солоу, Дж. Стігліц, Т. Стюарт, Е. Тоффлер, Т. Турен, Т. Умесао, С. Пайк, Д. Рісмен, Й. Руус, Р. Фатхутдинов, Д. Форє, Л. Фернстрем, Дж. Хо, К. Шваб, Д. Шнайдер та ін.

Серед Нобелівських лауреатів, які прямо та опосередковано займалися проблематикою економічного зростання на рівні корпорацій та вивченням чинників їх інтелектуальної складової можна виокремити наступних вчених: С. Кузнець, Г. Саймон, Т. Шульц, Р. Солоу, М. Алле, Г. Беккер, Е. Остром, О. Вільямсон, П. Ромер.

В Україні питанням теорії та методології інтелектуалізації економіки присвячені праці таких вчених: В. Александрова, О. Амоша, В. Антонюк, Ю. Бажал, В. Базилевич, О. Білоус, Д. Богиня, В. Воронкова, А. Гальчинський, В. Геєць, О. Грішнова, О. Дяків, А. Землянкін, Н. Корабльова, В. Корженко, Д. Лук'яненко, А. Мерзляк, Л. Мельцер, Л. Михайлова, Н. Резнікова, О. Рогач, С. Сардак, В. Семиноженко, О. Ступницький, В. Соловйова, Л. Пашко, А. Філіпенко, Л. Федулова, І. Ханін, Л. Штика та ін.

На сьогоднішній день, незважаючи на велику кількість вітчизняної та закордонної наукової літератури не існує єдиного загальноприйнятого підходу до сутнісного визначення інтелекту, інтелектуального капітау, інтелектуалізації, інтелектуалізації корпоративних стратегій, а також сформованого понятійного апарату щодо інтелектуалізації корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. Тому вкрай важливо визначити зміст цих економічних категорій, зокрема дефініцій «інтелектуалізація економіки» та «інтелектуалізації корпоративних стратегій» в контексті генезису світової економіки і суспільства, визначити основні характеристики і принципи побудови і функціонування. До невирішених частин наукової проблеми відносяться аспекти методологічного характеру щодо застосування інтелектуального планування економічної поведінки та стратегії корпорацій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.

Актуальність зазначеної проблеми, практична потреба в її поглибленому вивченні зумовили вибір теми дисертації, її мету, теоретичну і прикладну спрямованість поставлених завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація безпосередньо пов'язана з планами науково-дослідних робіт Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедри міжнародного бізнесу, а також з науково-дослідними планами Харківського національного університету будівництва та архітектури, зокрема з такими: «Проблеми адаптації соціально-економічних систем до екзогенних змін» (номер державної реєстрації 0118U001941).

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Метою роботи є теоретико-методологічне обґрунтування процесу інтелектуалізації корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0 та розкриття науково-практичних засад моделі інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю міжнародних корпорацій.

Об'єктом дослідження виступає процес інтелектуалізації корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних питань формування механізму інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках.

Дисертаційне дослідження передбачатиме вирішення окремих задач, а саме:

1. Обґрунтування сутності поняття «інтелектуалізація економіки» та процесу інтелектуалізації в економіці 4.0.

2. Систематизація концептуалізації економіки знань у корпоративних ринкових стратегіях та виявлення перешкод впровадження моделі економіки знань в Україні.

3. Оцінка процесів розвитку і поширення економіки знань на мікрорівні - у корпоративних ринкових стратегіях.

4. Обґрунтування концепції інтелектуалізації вибору оптимальних стратегій корпорацій на цільових міжнародних ринках.

5. Розробка системи інформаційно-аналітичної платформи в моделі інтелектуального вибору оптимальної стратегії корпорації на цільових міжнародних ринках.

6. Обґрунтування передумов, об'єктивних основ і впливу інноваційних чинників на інституційні трансформації корпоративних стратегій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.

7. Оцінка впливу інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу міжнародних корпорацій.

8. Визначення об'єктивних передумов для впровадження концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» в систему управління корпорації.

9. Розробка методичної бази оцінки інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках.

10. Здійснення емпіричного тесту інноваційної ефективності експортної діяльності українських виробників на цільових міжнародних ринках та виявлення зв'язку між зміною обсягу експорту та інтелектуалізацією корпоративних стратегій підприємств.

Гіпотеза дослідження. На зростання обсягу експорту міжнародних компаній в умовах економіки 4.0. впливає інтелектуалізація їх стратегій на цільових міжнародних ринках.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою дослідження слугували фундаментальні положення економічної теорії, міжнародної економіки, результати досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених з питань теорії та методології інтелектуалізації економіки та розвитку економіки знань.

Методологічну основу дисертації складають сукупність принципів, прийомів наукового дослідження, загальнонаукові методи теоретичного та емпіричного дослідження, загальнологічні методи та прийоми: історичного та ретроспективного аналізу; семантичного та структурнологічного аналізу

та синтезу (при формуванні понятійно-категоріального апарату дослідження); формалізації (для представлення елементів системи інтелектуалізації вибору оптимальних стратегій корпорацій); порівняння, узагальнення та групування); графічний (для візуалізації отриманих систем). Також у даному дослідженні застосовуються такі методи дослідження: системний аналіз; процесний підхід до побудови механізму інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках; об'єктно-орієнтований аналіз та проектування; онтологічний підхід до представлення знань; формальні логічні моделі представлення та обробки знань.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти, дані Державної служби статистики України, результати експертних оцінок та соціологічних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає у розробці науково-практичних положень щодо обґрунтування моделі загальної інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках з урахуванням системи інтелектуалізації вибору оптимальних стратегій корпорацій (концепція «Інтелектуального вибору стратегії» в практиці управління корпорації), та впровадженні у практику системи управління корпорацією концепції «Інтелектуалізація HR-менеджменту».

У результаті проведеного дослідження здобувачем *одержано такі наукові результати:*

вперше :

1) обґрунтовано інтегрований підхід до управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках на основі застосування моделі інтелектуалізації вибору оптимальних конкурентних стратегій корпорацій. У моделі інтегровано два управлінських концептуальних підходи: концепція «Інтелектуального вибору стратегії» та концепція «Інтелектуалізації HR-менеджменту».

Розкрито, що ці два блоки управління складають механізм інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках. Доведено, що інтегрований підхід до вибору конкурентних стратегій корпорацій дозволяє генерувати нові інтелектуальні компетенції для діяльності на міжнародних ринках та проводити їхню оптимізацію на основі використання корпоративних інформаційно-інтелектуальних управлінських платформ для підтримання конкурентоспроможної позиції корпорації на міжнародному ринку;

2) уведено у науковий обіг та розкриті поняття «корпоративного інформаційно-інтелектуального центру компетенцій» як особливої структурної ланки корпоративного управління, яка контролює пріоритетні напрями діяльності на міжнародних ринках, що вимагають акумулювання відповідних інноваційно-інтелектуальних компетенцій в умовах економіки 4.0. Розкрито, що головними завданнями інформаційно-інтелектуального центру компетенцій є функція інтеграції знань за допомогою інформаційно-інтелектуального внутрішньо-корпоративного обміну та функція конверсії знань в управлінські рішення щодо оптимізації продуктового портфелю і трансакційних витрат корпорації з метою забезпечення конкурентоспроможності на цільових міжнародних ринках.

удосконалено:

3) методологічні засади тлумачення сутності поняття «інтелектуальний капітал», що дозволило розглядати і детермінувати його як багатокомпонентну категорію, що включає в себе соціально-економічні відносини, які виникають між суб'єктами економічної діяльності в рамках відтворення і використання знань, умінь, компетенцій і з приводу створення, використання і поширення інтелектуальних результатів; та методологічні засади тлумачення сутності поняття «інтелектуалізація економіки», як процесу безперервно зростаючого рівня матеріалізації новітніх інноваційних знань, які формуються за рахунок можливостей освітнього середовища, що враховують потреби в конкретних компетенціях,

підтримуваних системою безперервної освіти і підвищують якість індивідуального і сукупного людського капіталу;

4) наукове розуміння систематизації процесів розвитку і поширення економіки знань на мікрорівні - у корпоративних ринкових стратегіях. Зокрема, сформовано логічну модель системи управління знаннями на підприємстві, яка ґрунтується на принципах систематизації і послідовності формулювання і рішення чотирьох блоків завдань (1. Аудит знань; 2. Консолідація знань; 3. Реалізація знань; 4. Оцінка і аналіз змін внутрішнього і зовнішнього середовища). А також на принципі циклічності, який детермінує, що результат виконання функціональних дій за рішенням кожного блоку завдань є передумовою для вирішення завдань, передбачених наступним блоком;

5) розкриття особливостей інтелектуальної системи стратегічного планування економічної поведінки корпорації у вигляді створення інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування корпорації (ІАПСПК), яка є багаторівневою та комплексною, що забезпечує інтеграцію всіх видів інформаційних та інтелектуальних ресурсів, їх інтерпретацію через аналітичні інструменти і створення інтелектуальних продуктів, за допомогою яких здійснюється формування оптимальної стратегії і реалізація стратегічних пріоритетів корпорації в майбутньому. Основною метою ІАПСПК є створення інтелектуальних продуктів і формування інформаційних потоків для інтелектуального прогнозування, попередження і усунення ситуацій, викликаних невизначеністю і мінливістю зовнішнього середовища, і адаптація поведінки корпорації до цих змін шляхом збору інформації, її аналізу, доведення результатів цього аналізу до менеджерів відповідного рівня з метою прийняття обґрунтованих рішень для вироблення оптимальної стратегії розвитку;

б) методологічний інструментарій оцінки ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій (КІК) корпорації та побудова логічної системи формування конкурентних переваг на основі застосування КІК.

Сама така оцінка конкурентоспроможності корпорації з урахуванням КПК дозволяє змодельовати ланцюжок «інтелектуально-інноваційні компетенції-економіка 4.0. – конкурентоспроможність корпорації на міжнародних ринках» та потенційно дає можливість для здійснення подальшої оцінки результативності формування нових конкурентних переваг кількісно;

дістали подальшого розвитку:

7) методична база кількісної оцінки впливу інтелектуалізації корпоративних стратегій на зростання експорту і досягнення конкурентоспроможності корпорацій в умовах цифрової трансформації і переходу до економіки 4.0. Методом регресійного аналізу доведено, що на зростання обсягу експорту пріоритетний вплив має саме інтелектуалізація корпоративних стратегій підприємств, а не просто інноваційна діяльність у вигляді бюджетних витрат на інновації та наукові дослідження;

8) наукове розуміння системи загальних і спеціальних принципів інституційних трансформацій корпоративних стратегій в умовах економіки 4.0, яка на відміну від існуючих, визначає внутрішню логіку і стратегічні орієнтири проведення ІТКС в умовах цифрової та інноваційної економіки. Розкрито роль ІТКС у забезпеченні функціональної єдності, інтеграції і спадкоємності процесів і заходів щодо трансформації різних завдань і елементів стратегії корпорації. Обґрунтовані об'єктивні передумови дії інноваційного чинника ІТКС на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0., де можливим виявляється визначення інноваційних чинників ІТКС в контексті побудови схеми послідовності їхнього впливу на стратегію розвитку корпорації на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.;

9) обґрунтування ключових компетенцій корпорації на міжнародних ринках, зокрема це інноваційно-інтелектуальні компетенції (ІК), що представлені на кількох рівнях позиціонування – від вузького галузевого до глобального – міжнародний ринок. Розкрито, алгоритм досягнення конкурентного лідерства за рахунок використання моделі інтелектуального управління знаннями та інноваціями основі створення центрів інноваційно-

інтелектуальних компетенцій корпорації. Доведено, що наявність ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій на різних рівнях позиціонування корпорації є запорукою її конкурентоспроможності на різних рівнях, зокрема міжнародному та сприяє розвитку унікальних конкурентних переваг.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, де подано авторський підхід до вирішення актуального наукового завдання розвитку теоретичних положень, розробки науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування механізму інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю

За результатами дослідження опубліковано 24 наукові праці, а саме: 2 статті в періодичних наукових виданнях, що індексуються в наукометричних базах даних Scopus, 6 статей в наукових фахових виданнях України, 9 тез доповідей та матеріалів конференцій, 3 розділи в колективних монографіях, співавтор 1 навчального посібника, 1 науково-популярного видання (Додаток А) та має 2 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір (Додаток Б) і 1 довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження (Додаток В).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати проведеного дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, зокрема: «Глобальні проблеми економіки та фінансів» (м.Київ–Прага–Відень, «28» лютого 2018 р.), «Science for sustainable development» (м. Київ, 10-11 листопада 2019 р.), «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток» (м. Харків, 28-29 травня 2019 року), «Modern directions of scientific research development. (Chicago, USA, 8-30 вересня 2021 р.), «Youth scientific achievements to the 21st century nutrition problem solution» (Kyiv, April 23–24, 2018), «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах (м. Дніпро, 30-31 березня 2018 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 230 сторінок друкованого тексту, з них анотація – на 10 стор., зміст – на 1 стор., перелік умовних скорочень – на 2 стор., основний текст – на 197 стор., список зі 231 використаних джерел – на 24 стор., додатки – на 9 стор. Дисертація містить 18 рисунків та 8 таблиць.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці методичного підґрунтя щодо формування механізму інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках. Окремі пропозиції щодо застосування концепції «Інтелектуалізації вибору стратегії в практиці управління корпорації», інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування, системи створення інтелектуально-аналітичної бази даних та формування конкурентних переваг на основі застосування ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій, а також поетапний алгоритм досягнення конкурентного лідерства за рахунок використання інтелектуалізації управління знайшли використання у практичній діяльності ТОВ «Проксіма-Сервіс Груп» (Додаток В).

Отримані результати, підтверджуючи можливість досягнення позитивного ефекту від їх застосування у теорії та практиці інтелектуалізації корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0 та утримуючи елементи наукової новизни, засвідчують наукову та практичну їх цінність, доцільність використання в теорії та практиці виявлених можливостей і переваг інтелектуалізації економіки у корпоративних стратегіях корпорацій.

Подяка. Автор роботи висловлює подяку науковому керівнику Расшивалову Дмитру Петровичу, кандидату економічних наук, доценту, завідувачу кафедри міжнародного бізнеса Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса

Шевченка за корисні поради та зауваження під час підготовки дисертаційної роботи.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ СВІТОГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ

У першому розділі розглянута проблематика інтелектуалізації економіки в контексті укладної генези світового господарства. Зокрема визначені передумови інтелектуалізації економіки, її сутність та сучасні особливості. Визначені ключові переваги Індустрії 4.0. Здійснена концептуалізація економіки знань у корпоративних ринкових стратегіях, обґрунтовані завдання управління знаннями на стратегічному та тактичному рівнях підприємства. Поставлені основні завдання дослідження для розробки логічної моделі системи управління знаннями на підприємстві.

1.1. Інтелектуалізація економіки в контексті укладної генези світового господарства

В Україні питаннями теорії та методології інтелектуалізації економіки займаються такі сучасні вчені, як О. Амоша, В. Александрова, Ю. Бажал, Д. Богиня, В. Воронкова, А. Гальчинський, В. Геєць, О. Грішнова, Н. Корабльова, В. Корженко, А. Мерзляк, Л. Мельцер, Л. Михайлова, В. Семиноженко, В. Соловйова, Л. Пашко, Л. Штика та інші. Зокрема питаннями інтелектуалізації на рівні національного і світового господарства займались такі вітчизняні вчені, як: О. Білоус, В. Геєць, Д. Лук'яненко, Н. Резнікова, О. Рогач, С. Сардак, О. Ступницький, А. Філіпенко, Л. Федулова, І. Ханін та ін.

У світі проблематика інтелектуалізації економіки та соціально-економічного розвитку в останні десятиліття досліджувалась такими ученими, як Дж. Гелбрейт, Д. Белл, П. Друкер, В. Іноземцев, М. Кастельс,

Я. Корнаї, Б. Санто, Е. Тоффлер, С. Пайк, Й. Руус, Л. Фернстрем, К. Шваб та ін.

У більшості сучасних наукових робіт, присвячених дослідженню закономірностей і тенденцій розвитку економічного середовища, інтелектуалізація економіки розглядається як аксіома, на тлі якої відбуваються соціально-економічні трансформації в сучасному суспільстві. Продовження досліджень у сфері інтелектуалізації економіки в контексті генези світової економіки покликане зробити внесок у вивчення шляхів підвищення конкурентоспроможності корпорацій на цільових міжнародних ринках.

Зауважимо, що сучасні дослідження інноваційної економіки та економіки знань приділяють значну увагу питанням інтелектуального капіталу та використання інтелектуальних ресурсів, які об'єднуються в єдиний спільний дискурс інтелектуалізації економіки. Загалом це явище трактується як певний інструмент для розвитку економіки знань, яка дозволяє отримати конкурентні переваги шляхом підвищення рівня організаційного інтелекту. Принаймні три аспекти інтелектуалізації економіки слід зазначити: розвиток особистісних характеристик індивіду в процесі набуття нового досвіду та генерування нових знань; загальна інтелектуалізація інфраструктурних і промислових об'єктів; еволюція інтелектуального та інформаційного простору – Інтернет, засоби комунікації тощо. Така багатогранність зазначеного явища значно ускладнює його тлумачення. Крім того, навіть у межах кожного з трьох умовно окреслених аспектів інтелектуалізації економіки можна виділити відносно відмінні підходи до осмислення їх змісту [178].

Наприклад, якщо за основу взяти особистість, то інтелектуалізація економіки трактується як об'єктивно-імперативний процес формування і розвитку високоморальних засад економічної діяльності та загальної гуманізації економічних відносин. Вона втілюється у прагненні більшості розвинених країн світу забезпечити виробництво необхідних матеріальних

благ при збереженні екології та покращенні якості життя особистості. Це стосується не лише забезпечення гідних умов життя, а й, насамперед, постійного розвитку особистості та її позаекономічних життєвих цінностей. Іншими словами, інтелектуалізація економіки в такому випадку є процесом трансформації економічних відносин на якісно новий рівень ціннісної та концептуальної сутності [178].

І навпаки, глобальне використання інформаційних технологій і впровадження у виробництво інтелектуальних систем призводить до автоматизації багатьох процесів, що в свою чергу викликає значне скорочення персоналу. Як наслідок, відбувається скорочення витрат на робочу силу. Роботизація та автоматизація значної частки як матеріального, так і нематеріального виробничого сектора вже ставить під сумнів усталену гуманістичну парадигму, де людина, її інтелектуальні потреби та міжособистісні стосунки справді є її суттю [178].

Реалізація інтелектуальних ресурсів здійснюється в контексті інноваційного розвитку – шляхом створення, передачі і впровадження інновацій. У світовій економіці саме від ступеня розвитку та ефективного використання інтелектуальних ресурсів залежить конкурентоспроможність країн, регіонів, підприємств та добробут суспільства в цілому. Перехід від минулих етапів генези світового господарства до новітнього призводить до принципових трансформацій умов економічної діяльності. На сьогоднішній день основними ресурсами розвитку світової економіки стали люди і їх інтелектуальний капітал. Саме інтелект не має ні яких кордонів, а тому вільно переміщається за допомогою цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій.

Таким чином, для сучасного економічного розвитку характерні такі категорії, як інтелект, інтелектуальний капітал, інтелектуалізація. На сьогоднішній день, незважаючи на велику кількість вітчизняної та закордонної наукової літератури не існує єдиного загальноприйнятого підходу до сутнісного визначення цих економічних категорій. Тому вкрай

важливо визначити зміст даних економічних категорій, зокрема дефініції «інтелектуалізація економіки» в контексті генезису світової економіки і суспільства [83].

Сучасна світова економіка, безпосередньо заснована на інтелектуальному багатстві і використанні розумового потенціалу, є інтелектуальною економікою або економікою знань.

В загальному розумінні, інтелектуальна економіка - це економіка, в рамках якої створюються такі цінності, виробництво і споживання яких забезпечує одночасно всебічний розвиток людини і розширене відтворення самих умов її життя, включаючи, звичайно ж, неявне відтворення життєвих неекономічних цінностей. Важливою характеристикою сучасності є збільшення питомої ваги інтелекту в кожному виробленому товарі. Вже у 1920-ті роки в США відзначалося зростання випуску продукції при постійному рівні вкладеного капіталу і праці та навіть його суттєвому зниженні. Саме це свідчило про те, що критичним фактором виробництва стало знання, перш за все наукове [83].

На думку теоретиків постіндустріального, інформаційного суспільства (Д. Бела, Т. Турена, Р. Дарендорфа, Е. Тофлера, І. Масуда, Дж. Несбіта та ін.) впровадження нових комп'ютерних і телекомунікаційних технологій якісно змінює показники соціально-економічного розвитку світового господарства і, в кінцевому рахунку, повинно призвести до формування нового типу суспільного устрою, в якому провідну роль відіграватимуть знання і інформаційне забезпечення. Одним із наслідків цього є зниження матеріальної ресурсоемності виробництва, що створює умови для зростання суспільного добробуту. Іншим наслідком - підвищення попиту на послуги, пов'язані з науково-технічним знанням і, відповідно, зменшення ролі промислової праці.

Таким чином, передумовою інтелектуалізації економіки є, зростаюча потреба людини в таких благах, які, як мінімум, не руйнують особистість і оточуючу її соціальну та природну дійсність. У цій економіці система

соціально-економічних і пов'язаних з ними відносин спрямована на всебічний і найбільш повний розвиток людини [83].

У новій економіці людина є не тільки фактором, а й цільовою функцією відтворювального процесу в цілому, що, на наш погляд, є базисною ознакою сучасної постіндустріальної соціально-економічної системи.

Отже, у загальному розумінні інтелектуалізація економіки – це процес набуття економікою нових якостей, коли вона починає базуватися на знаннях, а інформація і послуги набувають порівняно більш високу ринкову вартість, ніж ту, яку мають товари, що володіють натурально-речовою формою. Загальна проблема інтелектуалізації економіки набуває особливого значення, так як впровадження нових технологій, освоєння яких забезпечує економічне зростання, є ефективним інструментом подолання системних економічних криз, які час від часу виникають у світі з певною періодизацією [178].

Сучасні тенденції інтелектуалізації економічного розвитку зумовили перехід економіки від екстенсивного типу, за якого відбувається збільшення масштабів виробництва при збереженні технологій, до більш складних і наукомістких технологій, що характеризується інтенсивним економічним зростанням. Даний перехід проявляється за такими ключовими напрямками:

- оновлення виробництва за рахунок досягнень науково-технічного прогресу;
- підвищення професійної компетентності трудових ресурсів підприємств;
- розширення асортименту продукції, що випускається і запропонованих послуг;
- підвищення якості продукції [83].

Аналізуючи сучасні тенденції світового економічного господарства, на нашу думку слід зазначити істотне протиріччя, яке обумовлює саму специфіку процесу інтелектуалізації економіки, а саме: нерівномірність

розміщення і обмеженість природних ресурсів на тлі прискореної динаміки науково-технічного прогресу. Дане протиріччя ставить вимогу до формування нової якості економічного розвитку, який передбачає його невід'ємний зв'язок з підвищенням якості послуг, що надаються і товарів, що випускаються; впровадженням науково технічного прогресу в різні сфери економічної і соціальної дійсності; стійким економічним розвитком в контексті збереження навколишнього середовища і світовими екологічними принципами; зростанням соціальної інфраструктури, поліпшенням умов праці; активізацією інвестування в людський капітал; посиленням соціальної орієнтованості економічного розвитку [178].

При інтенсивному типі економічного розвитку змінюється сам темп економічного розвитку, який в свою чергу відображає динамізм господарських процесів. Якщо при екстенсивному зростанні господарські пропорції, структурні економічні характеристики в основному зберігаються і економіка розвивається в горизонтальному напрямку, то умови інтенсивного зростання вимагають динамізації економічного розвитку за рахунок прогресивних структурних перебудов на основі інтелектуалізації всіх елементів інноваційного потенціалу.

С. Міхнеева [60] досить чітко описує основні ознаки змін, які відбуваються у світовій економіці під впливом попиту інтелектуалізації, з якими ми повністю згодні:

- заміна праці знаннями, що означає перехід від технічних навичок до інтелектуальних;
- випереджаючі темпи розвитку нематеріалізованої продукції над матеріалізованою;
- перехід від технократичної до антропоцентричної організації виробництва і праці (перехід і зміна вимог до функцій працівника від вузькоспеціалізованого до працівника-універсалу);
- демократизація економічних відносин (інтеграція колективу з підприємством);

- соціалізація праці, в основу якої покладена зміна потреб людини, а саме зміщення в цій сфері пріоритетів з матеріального багатства на інтелектуальне;

- деструкція основ приватної власності (в основі цього перехід знань в розряд колективної власності, що пов'язано з великою насиченістю інформаційних потоків);

- новий тип економічної влади, який можна виразити гаслом «знання - влада», який проявляється в тому, що наявність і відсутність знань стає лімітуючим фактором технологічного та економічного прогресу;

- формування нових пріоритетів особистості і соціуму, що означає перехід від максимізації матеріального споживання до «якості життя»;

- прозьюмеризм, який означає перехід від «чесного виробництва» до «процесу», тобто виробничої діяльності, яка розглядається як «різновид відпочинку».

Крім зазначених особливостей, також необхідно відзначити зростаючий рівень розшарування населення і окремих країн за рівнем отримуваних доходів і економічних благ, що також є наслідком різного рівня спеціалізованих і соціальних знань економічних суб'єктів, що частково обумовлено різним рівнем доступу до інформаційних джерел, різним рівнем здатності до обробки інформації і «знаннєвої інфраструктури».

Оскільки процес інтелектуалізації економіки є складним та поетапним, то необхідно також відслідкувати його витoki. Нами були досліджені основні терміни і поняття, які передували безпосередньо усталеним науковим уявленням про інтелектуальну економіку.

Термін «інтелектуальний капітал» був вперше використаний у 1969 р американським економістом Дж. Гелбрейтом. У своїй праці «Нове індустріальне суспільство» він стверджував, що високий рівень виробництва і доходу, який є результатом застосування передових технологій і великих масштабів виробництва, призводить до того, що на

досить значну частина населення перестає тиснути тягар турбот, пов'язаних із задоволенням елементарних фізичних потреб. А внаслідок цього і економічна поведінка стає більш гнучкою. Не тільки ціни і витрати, пов'язані з виробництвом, але і споживчий попит стає об'єктом управління. До того ж Гелбрейт стверджує, що в індустріальній системі на ринку праці продовжує діяти тенденція до надлишку робочої сили. У минулому столітті більш важливе значення набув капітал: влада перейшла до капіталу. Вимоги, які диктуються технікою і організацією виробництва, а не ідеологічні символи – ось що визначає стан економічного суспільства [33]. В контексті нашого дослідження важливим є той факт, що вчений вважав визначальним багатством будь-якої компанії саме здібності інтелектуальних ресурсів створювати нові види засобів і поєднувати їх для отримання доходів у сфері виробництва товарів і послуг. Дж. Гелбрейт визначає інтелектуальний капітал, як інтелектуальну діяльність співробітників фірми, що включена у виробничий процес і пов'язана з генеруванням ідей і прибутку. Дане визначення неодноразово коригувалось і доповнювалось через призму збагачення наукової думки.

Далі, термін «інтелектуальний капітал» був популяризований американським економістом і публіцистом Томасом Стюартом. Він розглядав «... інтелектуальний капітал як накопичені корисні знання ... у вигляді патентів, процесів, управлінських навичок, технологій, досвіду і інформації про споживачів і постачальників» [219]. У своєму науковому дослідженні «Інтелектуальний капітал. Нове багатство організацій» відзначає, що інтелектуальна компанія – це в багатьох відносинах щось зовсім інше. Її основні фонди не мають матеріальної форми, і взагалі не зрозуміло, кому вони належать і хто відповідає за їх зміст. Матеріальні активи витісняються інтелектуальними таким же чином, як поточні активи витісняються інформацією. Для інтелектуальних компаній характерне прагнення звільняти свої баланси від основних фондів. Головні офіси розміщуються в орендованому приміщенні; замість того, щоб утримувати

власні вантажні парки, виробничі компанії користуються для перевезення продукції найнятим автотранспортом; вертикальна інтеграція поступається місцем віртуальній організації. Інтелектуальній компанії не потрібні активи. Чим менше активів, тим краще. Поки у неї є інтелектуальний капітал, вона може отримувати доходи, не обтяжуючи себе ні управлінням активами, ні необхідністю оплачувати їх зміст [219].

У поняттях «інтелектуальна економіка» і «інтелектуальна компанія» найцінніший вихідний матеріал, необхідний для вирішення нашого завдання – інформація [218]. Отже, Т. Стюарт піднімає питання про витіснення фізичної праці новітніми та більш зручними технологіями і засобами праці.

У подальших публікаціях, зокрема в праці «Інтелектуальний капітал. Нове багатство організацій» (1997) дослідник представляє структурні елементи інтелектуального капіталу: людський, структурний (технології, організаційні процеси, патенти) та споживчий (клієнти, постачальники, ін.) капітал [219] (рис.1.1).

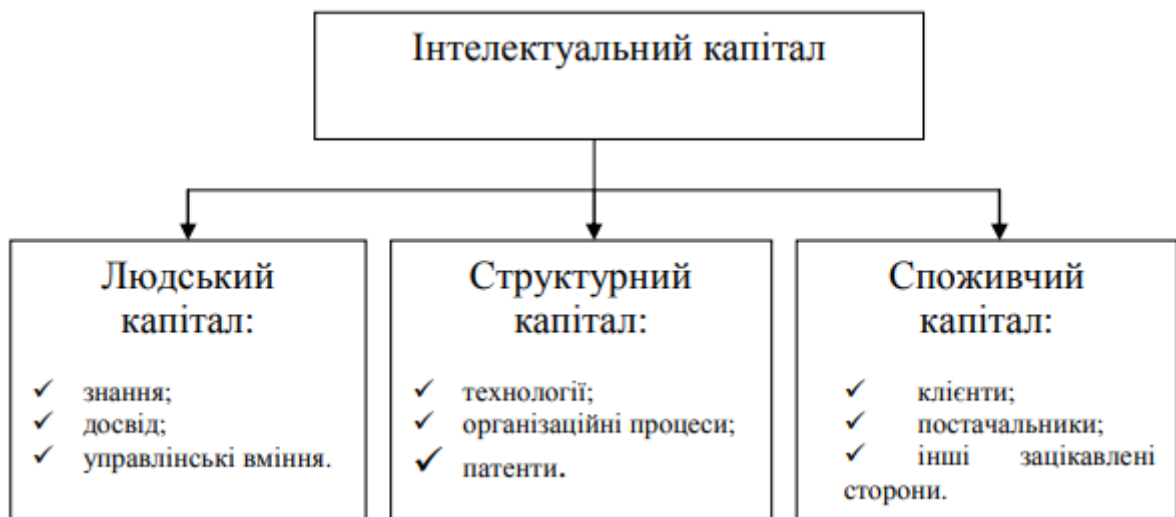

Рис. 1.1. Складові елементи інтелектуального капіталу за Т. Стюартом
Джерело: складено автором на основі джерела [219].

Учення про роль інтелектуального капіталу зазнає еволюції. Характерні особливості інтелектуального капіталу розкриті багатьма вченими північноамериканської школи. Представники академічного середовища США розглядають «інтелектуальний капітал» у динамічному

стані, обґрунтовуючи його вплив на забезпечення конкурентоспроможності. Згідно з трактуванням професора Кейт Брейді «інтелектуальний капітал – це перетворення знань і невидимих активів у ... ресурси, які надають конкурентні переваги індивідуумам, фірмам, країнам» [52].

Інший представник цієї наукової школи у 1993 р. вчений Вільям Хадсон (1993) у своїх працях більш детально описує інтелектуальний капітал як «компетентність людини, яку формують психофізіологічні можливості особистості, здобуті знання і поведінка, сформована в процесі навчання, виховання та практичної діяльності, набуті вміння і здібності, визначні здібності (таланти)» [167].

Пожвавилися дослідження теорії інтелектуального капіталу в межах європейського наукового простору, зокрема, це – англійська школа, основоположником якої вважається Енні Брукінг, Уенді Буковіч, Руф Вільямс, Гьйоран Рус, Йохан Рус, Лін Лім, Пітер Делімор та ін. Зокрема, Е. Брукінг у книзі «Інтелектуальний капітал ключ до успіху в новому тисячолітті» дає своє тлумачення інтелектуального капіталу – це термін для позначення матеріальних активів, без яких компанія не може існувати [128].

Своє продовження цей підхід знайшов у працях братів Йохана та Гьйорана Русів (1997), які стверджують, що інтелектуальний капітал – це «сума невідображених у фінансовій звітності активів, яка включає і те, що залишається у думках працівників ... після повернення додому» [205]. Використання узагальненого підходу до трактування поняття «інтелектуальний капітал» знаходимо в подальших публікаціях, здійснених протягом 1997–1999 рр. Йоханом Русом у співавторстві з іншими вченими, зокрема Гьйораном Русом, Лейфом Едвінсоном, Ніколя Драгонетті та Лізою Фернстрьом, де зазначається, що це «сума ... активів «мислячих» і «немислячих» [207].

Далі ряд дослідників пропонували свою інтерпретацію даної категорії: «знання, які можна конвертувати у вартість» (Л. Едвінсон); «Всі негрошові та нематеріальні ресурси» (Й. Руус, С. Пайк і Л. Фернстейм);

«Процес перетворення знань і прихованих активів в корисні ресурси» (С. Алберт і К. Бредлі); «Структуровані знання і здібності, що володіють потенціалом розвитку і створення вартості» (Дж. Даум)».

Незважаючи на відсутність єдиної думки про визначення елементів інтелектуального капіталу, більшість дослідників і практиків сходяться на тому, що інтелектуальний капітал є системою певних складових (К.-Е. Свейбі, Л. Едвінссон, М. Мелоун, Е. Брукінг), сукупністю взаємопов'язаних елементів.

Так, наприкінці 80-х років минулого століття К.-Е. Свейбі розробив розгорнену структуру інтелектуального капіталу, визначаючи його як нематеріальні активи [31]. Перш за все відзначимо, що автор відносить до інтелектуального капіталу три компоненти: індивідуальну компетентність, внутрішню та зовнішню структуру фірми.

В свою чергу Е. Брукінг ототожнює інтелектуальний капітал з нематеріальними активами: «Інтелектуальний капітал ... – це термін для позначення нематеріальних активів...». До інтелектуального капіталу фірми дослідник відносить ринкові активи, активи інтелектуальної власності та інфраструктури, гуманітарні активи [18].

У більш широкому сенсі інтелектуальний капітал компанії є «здатність компанії отримувати майбутні економічні вигоди з наявних ресурсів, умінь і компетенцій» [5].

Загалом більшість існуючих думок зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів щодо визначення інтелектуального капіталу, можна поділити на дві основні групи:

1) інтелектуальний капітал ототожнюється тільки з людським фактором;

2) інтелектуальний капітал – це розширена система, процеси і структура якої представлені пошуком оптимальної інтелектуальної ефективності і відносин між колегами [69].

Вітчизняна наукова думка має свої теоретико-методологічні положення інтелектуального капіталу, вміщені у працях таких учених як О. Бутнік-Сіверський, В. Врублевський, С. Вовканич, В. Геєць, О. Грішнова, А. Колот, М. Козоріз, С. Ілляшенко, О. Кендюхов, А. Череп, А. Чухно та ін. Так, Олександр Бутнік-Сіверський вважає, що «інтелектуальний капітал – це створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований, утримується підприємством для ймовірності одержання прибутку [23].

С. Вовканич і Л. Семів стверджують про доцільність розгляду інтелектуального капіталу в якості ендогенної домінанти людського капіталу, враховуючи те, що перший охоплює змістовні характеристики другого [27]. Дослідник Петро Крайнев визначає інтелектуальний капітал як «... знання, продукт творчих зусиль, розумової, інтелектуальної праці, які оцінені, належать організації, і ... приносять додаткову вартість» [54].

Українські вчені в основному, у визначенні поняття «інтелектуального капіталу» частіше всього в якості його основної складової висувають знання (а також інформацію, вміння, компетенції, здібності, досвід, спілкування і т.д.). З іншої сторони, у наведених визначеннях є тенденції до визначення інтелектуального капіталу в контексті забезпечення приросту вартості компанії і створення конкурентних переваг за рахунок нематеріальних активів.

А. Чухно поділяв інтелектуальний капітал на дві складові частини: людський та структурний капітали [107]. Він стверджував що інтелектуальний капітал втілений працівниками у вигляді досвіду, знань, навичок, здатності до нововведень, а також інформацією, яка належить компанії [107].

В. Геєць стверджує що «інтелектуальний капітал – це, насамперед, люди та знання, якими вони володіють, а також їх навички і все те, що допомагає ефективно їх використовувати; збірне поняття для визначення

нематеріальних цінностей, що об'єктивно підвищують ринкову вартість компанії» [31].

О. Кендюхов вважає, що «термінологічно інтелектуальний капітал – це капітал, створений людським і/або машинним інтелектом та представлений інтелектуальними ресурсами, здатними створювати нову вартість. ... Інтелектуальний капітал – це засіб створення нової вартості. Інтелектуальні ресурси включають, власне, інтелектуальний капітал, інтелектуальну працю та інтелектуальні продукти, які, в свою чергу, можуть бути використані як засоби виробництва» [48].

О.А. Грیشнова розглядає інтелектуальний, людський та соціальний капітали як окремі самостійні поняття і вважає неправильною практику включення людського або соціального капіталу в інтелектуальний капітал [34]. Із такою позицією важко погодитись, адже без елементів, втілених у людському і соціальному капіталі, на нашу думку, поняття інтелектуального капіталу втрачає свою основну суть.

Отже, шляхом детального огляду поглядів більшості вітчизняних учених, можна зробити висновок, що вони суттєво не відрізняються від поглядів світової економічної думки.

У нашому дослідженні, вважаємо, що інтелектуальний капітал доцільно розглядати і детермінувати як багатокомпонентну категорію, що включає в себе соціально-економічні відносини, які виникають між суб'єктами економічної діяльності в рамках відтворення і використання знань, умінь, компетенцій і з приводу створення, використання і поширення інтелектуальних результатів [83].

Доцільно також зауважити, що у сучасному термінологічному полі виділяється три основні підходи до визначення сутності «інтелектуального капіталу»:

- балансовий підхід: інтелектуальний капітал як підвищення ринкової вартості компанії над балансовою вартістю її активів;
- ресурсний підхід: інтелектуальний капітал як ключовий ресурс;

- економіко-теоретичний підхід: інтелектуальний капітал як сукупність інформації, знань, навичок і професійного досвіду співробітників.

Варто також зауважити, що в науковому середовищі проходить дискусія з приводу співвідношення людського капіталу та інтелектуального. Наукова школа з управління трудовими ресурсами наполягає на тому, що інтелектуальний капітал входить до складу людського. Школа стратегічного управління, навпаки, вважає, що людський капітал є частиною інтелектуального. Ми у своєму дослідженні вважаємо, що інтелектуальний капітал складається з людського, структурного та соціального капіталу. І це принципова думка на основі якої базується авторське визначення категорії «інтелектуальний капітал». Відповідно, інтелектуальний капітал - це мультикомпонентна категорія, що складається з людського, структурного і соціального капіталів, що є найвагомим елементом інтелектуалізації світової економіки і системно її трансформує [83].

В свою чергу, вважаємо, що людський капітал слід розглядати, як сукупність знань, навичок і досвіду, сформованих за рахунок інвестицій, що дозволяють генерувати дохід і мати позитивні екстерналії для держави і суспільства в цілому. Його ключовим елементом є комплекс, що складається з формальної, корпоративної, додаткової і інформальної освіти [173].

Інтелектуальний капітал є результатом інтелектуальної діяльності суб'єктів економічної діяльності та їх колективів, інтелектуальний капітал створюється в процесі взаємодії їх окремих частин. Саме інтелектуальний капітал визначає характер і темп оновлення технології виробництва і продукції, які згодом стають конкурентною перевагою на ринку. Як найважливіший інвестиційний ресурс він бере участь в господарському і комерційному обороті з метою отримання надприбутків. Використання інтелектуального капіталу ґрунтується на принципах ринкових відносин і пов'язане з факторами часу, ризику, ліквідності та окупності [83].

З огляду на його етимологію, можна відзначити, що реально сформований і використовуваний інтелектуальний капітал виступає інструментом реалізації вимог економічної моральності, забезпечує прогресивний людський розвиток шляхом розширеного відтворення життєвих благ в умовах прагнення світового господарства до екологічної, ресурсної та соціально-економічної рівноваги.

В свою чергу, інтелектуалізація сучасної економіки є об'єктивним процесом, що закономірно зумовлюється новою якістю місця і ролі людини в системі світового господарства. Перетворення людини одночасно в ціль, засіб і умову господарської діяльності зобов'язує по-новому характеризувати процеси індивідуального і суспільного відтворення [173].

Загалом інтелектуалізацією економіки називається процес придбання економікою нових якостей, коли її система починає базуватися на знаннях, а інформація і послуги набувають більш високу ринкову вартість, ніж ту, яку мають товари, що володіють натурально-речовою формою [83].

Серед найвагоміших причин інтелектуалізації економіки можна виділити наступні: - збільшення частки осіб, діяльність яких так чи інакше пов'язана з творчою або інноваційною працею; - зміна суті і принципів освіти з огляду на нові вимоги і виклики сьогодення; - зростання інтелектуальної культури на виробництві; - підвищення наукоємності виробництва і нових технологій, форм організації та режимів трудової діяльності; - розширення практики використання в розвитку економіки новітніх досягнень з різних областей наукових знань.

Безпосередньо процес інтелектуалізації передбачає:

- формування інноваційної якості економічного розвитку, його невід'ємний зв'язок з підвищенням якості товарів та послуг;
- впровадження науково-технічного прогресу в різні сфери економічного соціального середовища;
- усталений економічний розвиток в контексті збереження екології та дотримання світових екологічних принципів;

- зростання соціальної інфраструктури;
- активізація інвестування в інтелектуальний капітал;
- поліпшення умов праці;
- посилення соціальної орієнтованості економічного розвитку [83].

Перераховані якісні результати досягаються за рахунок наступних умов, які будуть широко запроваджені у систему світового суспільного устою:

- інтелектуалізація індивідуальних характеристик на основі безперервного якісного навчання, вдосконалення та придбання нового досвіду і знань;

- широкомаштабна інтелектуалізація об'єктів техноструктури: оснащення новітніми цифровити та інформаційно-комунікаційними будівель, бізнес-центрів, об'єктів інфраструктури і промисловості, комунального господарства, культурно-дозвільних та оздоровчих центрів тощо;

- розвиток інтелектуально-інформаційного простору, що включає в себе Інтернет, засоби зв'язку, їх постійне вдосконалення і повсюдне впровадження; - загальна автоматизація, роботизація, створення штучного інтелекту [83].

В даний час в науковій літературі не напрацьовано єдиної позиції в підходах до визначення поняття «інтелектуалізація економіки» (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «інтелектуалізація економіки»

Підходи	Визначення
<p>Антропоцентричний підхід:</p> <p>1. Процес надання ціннісно-смысловго навантаження економічним відносинам, в яких інтелект і моральність висуваються на перший план.</p> <p>2. Процес накопичення знань, що стає джерелом формування людського капіталу.</p>	<p>Інтелектуалізація сучасної економіки - це об'єктивно-імперативний процес формування і розвитку високоморальних основ господарської діяльності.</p> <p>Головним напрямком формування нової інтелектуальної економіки стають розвиток і удосконалення людського капіталу, його інтелектуалізація,</p>

	наявність компонента знань і креативності у його діяльності.
Перетворення інтелектуальної праці у матеріальну форму	Сутність інтелектуальної праці полягає в тому, що її результати знаходять об'єктивну форму вираження, «матеріалізуючись» в об'єктах інтелектуальної власності. Інтелектуалізація економіки виявляється в підвищенні питомої ваги зайнятих інтелектуальною працею людей, зростанні її значення в розвитку суспільства, зростанні частки нових знань, що втілюються у технологічних, організаційних, продуктових і управлінських інноваціях.
Перетворення інформації та знань як в економічний ресурс, так і в економічне благо	Інтелектуалізація сучасної економіки – це процес перетворення інформації і, головне, знань, з однієї сторони, в економічний ресурс, який має першочергове значення для формування добробуту, а з іншої сторони, в економічне благо, задоволення потреби в якому сприяє розвитку людини, колективу і суспільства в цілому.
Процес збагачення праці знаннями і збільшення частки інтелектуальної складової в діяльності індивіду	Інтелектуалізація праці - це процес, що постійно збагачується знаннями і знаходиться в динамічному стані, основними факторами його розвитку є освіта, готовність його підвищення, генетичні здібності і врахування досвіду попередніх поколінь; це збільшення частки інтелектуальної праці в діяльності людини.

Джерело: систематизовано автором

У ряді досліджень інтелектуалізація розглядається як процес, в якому ключову відіграє людина. З одного боку, антропоцентричний характер детермінування процесу інтелектуалізації в деяких наукових роботах прив'язує його до моральної складової індивіда: «інтелектуалізація сучасної економіки - це об'єктивно-імперативний процес формування і розвитку високоморальних основ господарської діяльності» [28]. Таке трактування особливо актуальне у зв'язку з тенденцією гуманізації економіки і прагненням сучасних держав досягти сталого розвитку, яке виражено в розвитку людського потенціалу, спрямованого на виробництво необхідних матеріальних благ при збереженні екології та підвищенні якості життя

людини. При такому підході до розуміння інтелектуалізації одним із завдань економіки стає не тільки забезпечення умов життя, а й розвиток самої людини, а також відтворення життєвих неекономічних цінностей. Іншими словами, інтелектуалізація економіки є процесом надання ціннісно-смыслового навантаження економічним відносинам, де інтелект і моральність висуваються на перший план.

З іншого боку, антропоцентричний підхід виражається в установленні нового місця людини в економіці. Відбувається це внаслідок надбання знаннями ключової ролі у сучасній економіці. Знання є невіддільними від свого носія - людини - і є продуктом її когнітивної діяльності. Тому інтелектуалізація зачіпає особистісні характеристики за допомогою розвитку індивіда і його ментальних навичок в процесі безперервної освіти з метою генерування нових знань. Внаслідок накопичення знань стає джерелом формування людського капіталу, інтелектуалізація якого є новим напрямком розвитку сучасного світового господарства.

Іншим напрямком трактування поняття «інтелектуалізація економіки» є здійснення досліджень у цій області з позиції перетворення інтелектуальної праці в матеріальну форму. В зв'язку з цим інтелектуалізація економіки є посилення процесу «матеріалізації» інтелектуальної праці в об'єктах інтелектуальної власності [66]. «Матеріалізація» згаданих процесів полягає в створенні та впровадженні інноваційних та інформаційних продуктів і технологій в економіку. Іншими словами, процеси інтелектуалізації проявляються в зростанні питомої ваги працівників, зайнятих в сфері інтелектуальної праці, які генерують і втілюють нові знання в технологічних, організаційних, продуктових і управлінських інноваціях. Розгляд інтелектуалізації тільки з позиції «матеріалізації» знань в продукт є недостатнім, тому що являє собою опис тільки одного аспекту цього явища.

Інтелектуалізація також порівнюється з процесом збагачення знаннями праці та збільшення частки інтелектуальної складової в діяльності

індивіда. При цьому не варто забувати, що однією з основних тенденцій сучасної світової економіки є зростання частки нематеріального виробництва в структурі ВВП за рахунок зростання сфери послуг, інформаційного сектора і інноваційних підприємств з генерування нових знань. Збільшується чисельність людей, задіяних у сфері нематеріального виробництва, що призводить до випереджаючих темпів розвитку нематеріалізованої продукції над матеріалізованою. Однак протиставлення інтелектуальної або розумової праці фізичній, відповідно до якої інтелектуалізація економіки - це стан домінування розумової праці в економічній діяльності в результаті витіснення форм фізичної праці з економіки за рахунок її механізації та автоматизації, також не можна вважати достатнім для опису сучасних економічних процесів.

На наш погляд, процес інтелектуалізації економіки можна представити як перетворення інформації і знань як в економічний ресурс, так і в економічне благо. Перетворення знань в економічний ресурс в процесі інтелектуалізації призводить до збільшення частки наукоємного виробництва. У широкому сенсі інтелектуалізацію порівнюють з сукупністю процесів застосування інтелектуального та інноваційного капіталів. Знання, а згодом інновації та наукомісткі технології стають ключовим фактором виробництва, що дозволяє отримувати інтелектуальну ренту і забезпечує економічне зростання за рахунок збільшення доданої вартості. При цьому, коли говорять про зростаючу значущість знань в економіці, йдеться про потенційні можливості, які можуть бути реалізовані людьми, що володіють потрібним рівнем знань. Тому знання починають прирівнюватися до економічного блага, яке покликане задовольнити потреби людей в розвитку [83].

У загальному вигляді інтелектуалізація економіки розглядається як процес розвитку наукоємних основ в економічній дійсності, що здійснюється за допомогою проведення наукових досліджень і реалізації

прикладних розробок, а також постійної генерації нових знань. Наслідком процесів інтелектуалізації стає трансформація економіки:

- нематеріальні товари - інформація та послуги - мають вищу ринкову вартість, ніж матеріальні товари, і це обумовлює значне зростання сфери послуг у порівнянні з реальним сектором;

- знання та інновації стають основним джерелом збільшення доданої вартості;

- змінюються характер і форма праці, з'являються диверсифікація, фрагментація і індивідуалізація праці;

- зростають витрати на освіту і на охорону здоров'я;

- відбувається демасифікація виробництва з урахуванням індивідуального попиту і включення культурно-ціннісної складової;

- формується нова система цінностей сучасного суспільства [83].

Вважаємо, що окрім цього, інтелектуалізація економіки стає індикатором якості та імперативом економічного зростання світового господарства, що відповідає за рівень наукоємності суспільного виробництва. Як наслідок, людський капітал як базове невід'ємне джерело інтелектуалізації економіки починає фігурувати в різних моделях економічного зростання [83].

На нашу думку, в результаті цього процесу модель базується на певній структурі, яка включає пріоритетне ставлення до інтелектуальної власності, креативної праці, наукомісткого виробництва, безперервної освіти і зростання потреб у самореалізації. Процеси швидкісної інтелектуалізації забезпечують визнання в економіці найвагомішої ролі знань над іншими факторами виробництва і ключовим елементом у створенні економічних цінностей [83].

В результаті проведеного нами аналізу узагальнення сутнісних категорій поняття «інтелектуалізація економіки» нами була виявлена багатоаспектність досліджуваного поняття (рис. 1.2).

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

ЛЮДИНА	<ul style="list-style-type: none">• інтелект людини стає її ключовою конкурентною перевагою;• зростає обсяг інформації і знань індивіда.
ЗНАННЯ	<ul style="list-style-type: none">• зростає роль прикладних знань;• знання стають економічним благом;• знання стають джерелом технологічних, організаційних, продуктових і управлінських інновацій.
ПРАЦЯ	<ul style="list-style-type: none">• зниження частки фізичної праці;• зростання продуктивності праці;• збільшення частки послуг, в тому числі з використанням цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій.
ІНВЕСТИЦІЇ	<ul style="list-style-type: none">• зростає обсяг інвестицій людини у формування особистого Інтелекту;• зростають інвестиції підприємців в НДДКР і в навчання та підвищення кваліфікації персоналу;• зростає обсяг приватних і державних інвестицій в науку і освіту.
СТРУКТУРА ЗАЙНЯТОСТІ	<ul style="list-style-type: none">• в структурі зайнятих зростає питома вага працівників з вищою освітою та тих, що мають декілька дипломів про вищу освіту;• зростає питома вага робочих місць з інтелектуальною складовою у праці.
ІНФОРМАЦІЯ	<ul style="list-style-type: none">• зростання масивів інформації, необхідної для виконання трудових функцій працівників;• інформація поступово перетворюється в об'єкт торгівлі і конкуренції на світовому ринку.
ЕКОНОМІЧНІ РЕСУРСИ	<ul style="list-style-type: none">• знання стають економічним ресурсом;• зростання питомої частки інтелектуальної власності в ресурсах підприємств.
ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ	<ul style="list-style-type: none">• економічне зростання детерміноване в першу чергу темпами накопичення людського капіталу;• економічне зростання забезпечується при переході на новий технологічний уклад ядром якого є високотехнологічні галузі світового господарства.

Рис.1.2. Сучасні тенденції трансформаційних перетворень соціально-економічних категорій в контексті інтелектуалізації економіки

Джерело: узагальнено автором

Різні соціально-економічні категорії трансформуються в ході генези світового господарства, і сукупність їх змін може характеризувати ступінь інтелектуалізації як в цілому світової економіки, так і економіки окремих країн, регіонів, підприємств [83].

Інтелектуалізація економіки є узагальнюючою характеристикою одного з напрямків світового економічного розвитку, в основі якого лежить перехід на новий технологічний уклад, ядром якого є високотехнологічні галузі (біотехнології, наноелектроніка, космічна техніка тощо).

Таким чином, інтелектуалізація економіки нами визначається як сукупність великої кількості трансформацій різних економічних процесів і об'єктів, що відбуваються внаслідок переходу до нової економіки, заснованої на інноваційних знаннях [83].

Результати проведеного нами аналізу і застосування інтегрованого підходу до визначення сутності поняття «інтелектуалізація економіки» дозволяють нам сформулювати наступне визначення: інтелектуалізація економіки - це процес безперервно зростаючого рівня матеріалізації новітніх інноваційних знань, які формуються за рахунок можливостей освітнього середовища, що враховують потреби в конкретних компетенціях, підтримуваних системою безперервної освіти і підвищують якість індивідуального і сукупного людського капіталу [83].

Як показує визначення, сутнісним елементом і головним суб'єктом при інтелектуалізації економіки є людський капітал як основне джерело генерування ідей. Внаслідок інтелектуалізації всі виробничі процеси і продукти, що виробляються в провідних галузях світової економіки стають все більш складними і високотехнологічними. В результаті зростаюча складність цих процесів і вихідних результатів, проникає в сферу виробництва і споживання, а індивід в свою чергу повинен володіти високим рівнем кваліфікації та адаптивності в новітніх умовах господарювання [83].

Слід зазначити, по-перше, інтелектуалізація економіки безпосередньо не визначається інформатизацією суспільства і економіки. Інтенсифікація інформаційного простору є лише сприятливою умовою для інтелектуалізації економіки, але не є самою її суттю. По-друге, кількісне зростання і якісне оновлення інформаційного сектора економіки не є аргументом на користь пріоритету сфери послуг щодо трансформаційного сектору економіки в цілому або матеріального виробництва [83].

Економіка будь-якого періоду світового господарства завжди була одночасно і трансформаційною, і інформаційною. В процесі еволюції людина, пізнаючи світ, отримувала нову інформацію, розвивала свої вміння, навички, знання і одночасно удосконалювала свою матеріальну базу. Прогресивний розвиток суспільства передбачає зміну пріоритетів тих чи інших економічних ресурсів, а також вибір найефективнішої їх комбінації для задоволення потреби у потрібних товарах та послуга [83].

Відповідно можемо визначити основні особливості і характеристики стадій розвитку світового господарства, що представлені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Основні характеристики стадій розвитку світового господарства

Показник	Доіндустріальне	Індустріальне	Неоіндустріальне
Основний вид взаємодії в процесі виробництва	людина, природа	людина, змінена нею природа	людина, людина
Тип виробничої діяльності	видобування	виготовлення	обробка
Стан ресурсо-енергетичної системи	необмежені ресурси і запаси	усвідомлення обмеженості ресурсів і запасів	вичерпність ресурсів, їх нестача, та пошук нових альтернативних джерел
Характер базових технологій	трудомісткі	капіталомісткі	наукомісткі
Головний ресурс	природні ресурси	енергія	інформація
Основний фактор виробництва	праця	капітал	знання

Джерело: узагальнено автором

Таким чином, доіндустріальне суспільство характеризується тим, що основною формою життєдіяльності є взаємодія людини з природою. Робоча сила зайнята в сільському господарстві і гірничій справі, тоді як виробництво базується на важкій фізичній силі людини. По суті, людина не створює, а пристосовує природні ресурси для задоволення власних потреб.

Індустріальна стадія суспільно-економічного розвитку виникає в результаті промислової революції кінця XVIII - початку XIX ст. Вона зумовлює створення великого машинного виробництва, виробництво машин самими машинами. Новий технологічний спосіб виробництва поглиблює поділ праці, частково звільняючи людину. Спеціалізація і кооперація виробництва сприяють прискоренню науково-технічного прогресу, зростанню масштабів виробництва, а вихід машинного виробництва за національні кордони обумовлює інтернаціоналізацію господарської системи, створення і розвиток світового ринку.

Сучасний етап розвитку виникає на основі науково-технічної революції. Сучасні зміни, що відбуваються у світовій економіці можна охарактеризувати як зміну самого типу економіки: від машинно-індустріального - до індустріально-інформаційного типу. Можна стверджувати, що на даному етапі, економіка потребує людину, як таку, що не просто володіє фізичною силою, а як власника і розпорядника унікальної сили інтелектуальної енергії, здатної до генерації нових ідей і трансформації світового господарства [83].

Процес інтелектуалізації світового господарства зазвичай пов'язується з наростанням процесу інформатизації суспільства та економіки і трактується як перетворення індустріальної економічної системи в постіндустріальну. При цьому під постіндустріальною економікою розуміється економіка, в якій основний пріоритет змістився з виробництва товарів на виробництво послуг. Відповідно до цього визначення передбачається, що вартість вироблених послуг перевищує вартість вироблених товарів. Так, А.А. Чухно [109] зазначав, що зростання

і розвиток технічної озброєності праці, значне підвищення її продуктивності (при порівняно невеликій зайнятості) забезпечують такі обсяги виробництва матеріальної продукції, що більш-менш повне задоволення матеріальних потреб стає реальним і в свою чергу створює можливості для швидкого розвитку сфери послуг - освіти, науки, культури. На зміну індустріальному суспільству з переважанням у ньому виробництвом матеріальних благ і матеріальної продукції, приходять постіндустріальне - виробництво послуг, в якому переважають нематеріальне виробництво і нематеріальні блага.

Проте необхідно відзначити, що бурхливий розвиток сфери послуг не означає заміну сфери матеріального виробництва як такої. Бурхливий розвиток сфери послуг покликаний зробити наукомістким і ресурсозберігаючим процес використання природних ресурсів при створенні матеріальних благ, але не замінить сам процес матеріального виробництва. У зв'язку з цим вважаємо, що найдоцільнішим має бути термін «неоіндустріалізація», який більш точно характеризує сучасні зміни, що відбуваються у світовій економіці [83].

Слід зазначити, що новітнє суспільство не заміщає індустріальне або навіть доіндустріальне суспільство, а надає їм новий аспект. Інформація, наука, знання стають основними джерелами зростання світової економіки і її ефективності. Таким чином, суспільство нічого не втрачає, а нарощує виробничий потенціал, переводить його на новий рівень якісного розвитку. Цей шлях базується на широкомасштабному використанні інтелектуального капіталу на всіх рівнях економічної системи. Отже, інтелектуалізація сучасної економіки є об'єктивним процесом, що закономірно зумовлюваний новими етапом розвитку світового господарства. Відповідно, ефективність сучасної світової економіки у все більшій мірі залежить від ефективності використання і розвитку інтелектуальної складової.

Таким чином можна говорити про четверту промислову революцію та появу Індустрії 4.0. Така індустрія базується на новітньому підході до виробництва (масове впровадженні інформаційних технологій у

промисловість, масштабна автоматизація бізнес-процесів та інтелектуалізація HR-менеджменту, поширення штучного інтелекту). Відтак перевагами економіки 4.0 є: підвищення продуктивності, безпека працівників за рахунок скорочення робочих місць у небезпечних умовах праці, підвищення конкурентоспроможності, інноваційні продукти, методи та технології.

Серед українських вчених, які досліджують проблеми та перспективи розвитку Індустрії 4.0 та цифрової економіки загалом можна виокремити: О. Амоша [4], який визначає вплив і перспективи впровадження Індустрії 4.0 для промисловості; І. Булеєв [20] обґрунтовує парадигму активізації інвестиційної діяльності підприємств в умовах системної кризи і кризових ринків, метою якої є розвинена промисловість з Індустрією 4.0; В. Вишневський, О. Вієцька, О. Гаркушенко, С. Князєв, О. Лях, В. Чекіна, Д. Череватський [26] визначають перспективи, напрями і механізми смарт-промисловості та цифрової економіки.

Якщо звернутись до зарубіжних досліджень, то слід звернути увагу на таких авторів в контексті проблематики Індустрії 4.0: Е. Бріньолфсон та Е. Макафі [129], які стверджують, що інноваційні технології та методи виробництва в найближчому майбутньому можуть залишити людей без робочих місць; С. Грінгард [153] доводить, що світове майбутнє належить інноваційній техніці та технологіям, що підключені до цифрової мережі, а також описує зміни, які очікують на світ, у якому всі матеріальні предмети зможуть обмінюватися інформацією; Д. Ріфкін [200] вважає, що традиційні централізовані моделі бізнесу в найближчі півстоліття замінять нові структури; Д. Роджерс [203] розробив практичні інструменти, які допоможуть компаніям і бізнес-лідерам на всіх рівнях адаптувати і запровадити інновації, а відтак бути конкурентоспроможними; А. Росс [204] розкриває елементи функціонування індустрій, які можуть бути головними драйверами економічних і соціальних змін в найближчі 20 років; Ч. Хенді [159] розкриває питання впливу на суспільне і економічне життя новітніх

невідворотних змін, а також надає рекомендації щодо адаптації до них; Я. Сміт, С. Крейцер, К. Меллер, М. Карлберг [216] розглядають економічну та соціальну політику держав у сфері «Індустрії 4.0».

Вперше термін «Індустрія 4.0» або Четверта промислова революція з'явився в 2011 р. на Міжнародній виставці високих технологій, інновацій і промислової автоматизації в Ганновері (HANNOVER MESSE) [160]. «Індустрія 4.0» визначалася як процес впровадження штучного інтелекту в заводське виробництво, створення так званих розумних заводів на основі кіберфізичних систем. Більш широко і детально проблеми і наслідки, що пов'язані з Четвертою промисловою революцією обговорювалися на 46-му Міжнародному економічному форумі в Давосі у січні 2016 р. [106].

Розробником та ідеологом концепції Четвертої промислової революції вважається німецький економіст Клаус Шваб [209], який розкриває особливості й головні тренди четвертої промислової революції, формує комплексне уявлення про те, як технології змінюють людське життя і життя майбутніх поколінь. Якщо звернутись до його книги «Технології Четвертої промислової революції», що була написана засновником та незмінним президентом Всесвітнього економічного форуму у Давосі Клаусом Швабом, то в ній він пише так: «Світ перебуває на роздоріжжі. Соціальні та політичні системи, які врятували мільйони людей від злиднів та півстоліття спрямовували нашу державну та глобальну політику, тепер працюють проти нас». Далі він пише так: «Ми перебуваємо на порозі революції, яка докорінно змінює плин нашого повсякдення, способи роботи та взаємодії. З'являються нові бізнес-моделі, перебудовуються системи виробництва, споживання, транспортування і постачання. Ці зміни трансформують людство, тому треба вчитися ними керувати». Загалом свою унікальну концепцію сутності Четвертої промислової революції він виклав у двох книгах «Четверта промислова революція» [110] та «Технології Четвертої промислової революції» [210].

У 2016 році він ввів у масове вживання термін «Індустрія 4.0» (він з'явився у 2011 році в Німеччині та позначав технології «розумних» заводів), який став синонімом Четвертої промислової революції, а також обгрунтував, що в основі «Індустрії 4.0» лежить цифрова революція. На його думку, четверта промислова революція пов'язана не тільки з розумними та взаємопов'язаними машинами та системами. Її спектр дії значно ширший. Одночасно виникають хвилі подальших проривів у різних областях: від розшифровки інформації, записаної в людських генах до нанотехнологій, від поновлюваних енергоресурсів до квантових обчислень. Саме синтез цих технологій та їх взаємодія у фізичних, цифрових та біологічних доменах становлять фундаментальну відмінність четвертої промислової революції від усіх попередніх революцій. У ході цієї революції новітні технології та універсальні інновації поширюються значно швидше і значно масштабніше, ніж під час її попередниць, які, до речі, ще продовжуються в деяких країнах світу. В очікуванні другої промислової революції знаходиться населення 17% світової території, оскільки близько 1,3 млрд. людей все ще не мають доступу до електрики. Приблизно половина населення земної кулі, або 4 млрд осіб, очікує третю промислову революцію, оскільки більшість з них живуть у країнах, що розвиваються, де немає доступу до мережі Інтернет. При цьому Шваб зауважує, що тільки на поширення веретена (символу першої промислової революції) поза межами Європи знадобилося майже сто двадцять років. Для порівняння, Інтернет поширився у всьому світі менше ніж за десять років. Урок першої промислової революції залишається сьогодні, як і раніше, актуальним: Основним показником прогресу досі є міра прийняття суспільством технологічних нововведень. Не тільки державні та урядові установи, а й приватний сектор має робити свій внесок у розвиток цивілізації. Основне значення, однак, має розуміння громадянами довгострокових переваг. Він переконаний, що четверта промислова революція буде в усьому не менш масштабною, ефективною та історично значущою, ніж три попередні. І все

ж вченого турбують два фактори, які можуть обмежити потенціал її ефективною та послідовною реалізацією. Він пише: «По-перше, я вважаю, що існуючий рівень управління та усвідомлення поточних змін по всіх областях вкрай низький у порівнянні з необхідністю переосмислення економічних, соціальних та політичних систем, щоб відповісти на виклики четвертої промислової революції. Внаслідок чого національні та глобальні організаційні структури, необхідні для регульованого поширення інновацій та пом'якшення дизрупції, у кращому разі, є неадекватними, а в гіршому – повністю відсутні. По-друге, відсутня також послідовна, позитивна та єдина концепція на глобальному рівні, яка могла б визначити можливості та виклики четвертої промислової революції та яка має принципове значення для залучення до процесу різних верств та угруповань, а також для запобігання негативній реакції суспільства на кардинальні зміни, що відбуваються [110].

Як зазначено у статті, опублікованій компанією McKinsey [10], Індустрія 4.0 – це наступний етап використання цифрових технологій у виробничому секторі, основою якого є чотири нещодавні зміни у галузі: зростання обсягів даних, обчислювальних потужностей і можливостей підключення; використання аналітики у виробництві та бізнесі; нові форми взаємодії людини та машини, наприклад, сенсорні інтерфейси та системи доповненої реальності; вдосконалення способів передачі цифрових команд у фізичний світ, наприклад, передова робототехніка та 3D-друк.

Згідно результатів опитування на тему Індустрії 4.0, проведеного в 2016 році компанією PwC [171], це поняття стосується глибокої цифрової трансформації, яку проходять провідні промислові та виробничі компанії по всьому світу.

Слід також зазначити, що поняття Індустрія 4.0 і Четверта промислова революція не завжди є синонімами. Перше відноситься лише до змін, які відбуваються в промисловості, а друге використовується в ширшому значенні для опису фундаментальних змін у суспільстві.

Що стосується основних інновацій, що лежать в основі Індустрії 4.0, то можна виділити наступні основні відповідно до директиви ЄС з Індустрії 4.0, розвиток цієї концепції залежить від кількох найсучасніших інноваційних технологій:

- використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для переведення інформації в цифровий формат та інтеграції систем на всіх етапах створення та використання продукції (включаючи логістику та постачання) як всередині компанії, так і за її межами;

- кіберфізичні системи, які використовують ІКТ для моніторингу та контролю фізичних процесів та систем. До таких систем можуть належати вбудовані датчики, роботи з інтелектуальними функціями, здатні налаштовувати себе самостійно для створення конкретного продукту або обладнання для адитивного виробництва (3D-друк);

- обмін даними по мережі, включаючи бездротові та веб-технології, що використовуються для зв'язку обладнання, продуктів, систем та людей як всередині середовища виробничого об'єкта, так і з постачальниками та дистриб'юторами;

- симуляція, моделювання та віртуалізація на етапі проектування продуктів та при організації виробничих процесів;

- великі пакети даних, а також їх аналіз і використання безпосередньо у виробничому цеху, або за допомогою аналізу великих даних і хмарних обчислень;

- розширена підтримка роботи співробітників за рахунок впровадження ІКТ, включаючи робототехніку, доповнену реальність та інтелектуальні інструменти [113].

До ключових переваг Індустрії 4.0 можна віднести також:

- масове виробництво продукції з індивідуальними характеристиками «Розумне» виробництво є гнучкішим. Автоматизація та технології передачі даних забезпечують можливість випуску різних видів продукції на одних виробничих потужностях;

- підвищення безпеки. Моделювання та технології доповненої реальності дозволяють підвищити рівень безпеки на небезпечних підприємствах, наприклад, на нафтових платформах та хімічних заводах;

- підвищення якості. Дані, що надходять з датчиків, можна використовувати для виявлення помилок у процесі виробництва та оперативного реагування на них;

- підвищення продуктивності. Відповідно до звіту про цифрову трансформацію промислових підприємств у Європі час простоїв устаткування можна скоротити на 50 % завдяки інтелектуальним рішенням управління об'єктами [113].

Першим кроком на шляху до повноцінного використання великих даних та переваг Індустрії 4.0 буде ефективне використання вже існуючих даних та інформації. Інтелектуальні рішення для керування технічною інформацією дозволяють власникам виробничих об'єктів перетворити розрізнені дані на інтелектуальну технічну інформацію. Таку інформацію можна перевірити на предмет точності, якості та актуальності незалежно від того, в якому форматі вона спочатку доступна. Після перевірки якості можна буде надати доступ до корисної інформації всім користувачам та програмам у компанії, що забезпечує можливість прийняття рішень у режимі реального часу, а також дозволяє підвищити продуктивність та ефективність роботи. Після отримання практично корисної, точної та актуальної інформації з технічних даних власники отримують низку додаткових переваг за рахунок використання інтелектуальних програмних рішень: можливість доступу до технічної інформації за допомогою програми, що не вимагає установки. Така програма на основі веб-браузера забезпечує безпечний доступ до критично важливої інформації в будь-який час і практично з будь-якої платформи. У поєднанні з рішеннями на основі технологій доповненої реальності програми, що не потребують встановлення, забезпечують власнику зручний доступ у режимі реального часу до даних виробничих об'єктів.

Ще одним прикладом переваг, які розумні виробництва можуть отримати за рахунок інтелектуальної технічної інформації, є можливість обміну даними між обладнанням. Це дозволяє звести до мінімуму помилки, що виникають під час обробки вручну, оскільки обладнання автоматично отримує доступ до інформації та можливість обмінюватися даними з іншим обладнанням. Системи контролю за виробництвом такого типу вже існують.

Отже, з розвитком технологій стираються межі між фізичним та цифровим світом. Індустрія 4.0 дозволить промисловій галузі вийти на принципово новий рівень продуктивності, безпеки та ефективності роботи. За всі ці удосконалення, звичайно, доведеться заплатити свою ціну, проте вдавшись до допомоги надійних партнерів за інноваційними технологіями, світ зможе ефективніше вирішувати завдання, пов'язані з цифровою трансформацією виробництва, перетворюючи технічні дані на інтелектуальний інформаційний актив.

Проте, очевидними стають й негативні наслідки Четвертої промислової революції. Четверта промислова революція може призвести до безпрецедентного розширення прірви між багатими та бідними. Кількість інвестицій у проекти, які займаються штучним інтелектом, зростає, оскільки їх технології здатні значно знизити компаніям витрати. Але побічним ефектом стане стрімке скорочення робочих місць.

Згідно з прогнозом McKinsey, до 2030 року близько 400 мільйонів людей на планеті, або 14% робочої сили, втратять роботу через те, що їхні функції виконуватимуть програми та роботи. 53% працівників вважають, що автоматизація значно змінить або зробить їхню роботу застарілою протягом наступних десяти років (тільки 28% вважають, що це малоімовірно). 77% працівників будуть змушені найближчим часом набути нових навичок або повністю перекваліфікуватися у зв'язку з роботизацією. 80% чоловік у зв'язку з роботизацією набувають нових навичок порівняно з 74% жінок. 34% дорослих людей, які не мають середньої та вищої освіти, не вважають за потрібне розвивати нові цифрові навички. 69% людей віком від

18 до 34 років позитивно оцінюють потенційний вплив цифровізації ринку праці. Їхню думку поділяють 59% людей віком від 35 до 54 років і 50% - віком від 55 років [197].

«Індустрія 4.0» – перехід на повністю автоматизоване цифрове виробництво, кероване інтелектуальними системами в реальному часі в постійній взаємодії із зовнішнім середовищем, що виходить за межі одиничного підприємства, з перспективою об'єднання в глобальну промислову мережу речей і послуг [151].

Отже, новітні технології створюють нові цінності, але можуть спричинити і нові небезпеки. Наприклад, інтернет речей, ймовірно, підвищить рівень безпеки у містах, знизить навантаження на транспортну інфраструктуру, покращить охорону здоров'я, забезпечить муніципальним господарствам економію електроенергії. У той же час поширення IoT, швидше за все, збільшить нестабільність у багатьох сферах економіки: більшість нових технологій викликає тимчасовий ажіотаж та бездумні інвестиції (як блокчейн та криптовалюти). Крім того, виникнуть нові проблеми в галузі кібербезпеки: хакери прагнутимуть отримати вигоду з поширення інтернету речей. Кібератак буде більше, ніж будь-коли.

З кожним днем цифрових даних стає дедалі більше. Державне управління, промисловість, медицина, ритейл, соцмережі, банки та інтернет речей - у цих та інших областях щодня з'являється величезна кількість інформації. Але звичайне програмне забезпечення не здатне проаналізувати такий обсяг даних. Тому обробкою терабайтів та зеттабайтів інформації займається машинне навчання. Нові можливості аналізу подібних масивів впливають на багато сфер життя, включаючи бізнес, охорону здоров'я, комунікацію та розваги. В цей час великі дані вимагають міцної та добре налагодженої системи захисту. Інформація, особливо її великий обсяг, яку аналізують компанії, має високу цінність і ціну. Її витік може призвести до катастрофічних наслідків як для бізнесу, так і для конкретної людини.

Проаналізувати великий масив даних людина не може, це роблять технології. Технології, що здатні вирішувати нерутинні завдання на високому рівні, сьогодні прийнято називати штучним інтелектом. Хоча алгоритми, що лежать в основі кожної такої технології, унікальні по-своєму - це може бути і машинне навчання, і глибоке навчання і, власне, штучний інтелект. Відтак, сьогодні штучний інтелект лежить в основі рекомендаційних сервісів онлайн-магазинів, голосових помічників, фільтрує контент, пише тексти та навіть музику, розпізнає мову та обличчя людей. Для зв'язку з клієнтами компанії все частіше використовують чат-боти. Штучний інтелект дозволяє бізнесу заробляти величезні гроші, так як аналізує споживчу поведінку та допомагає вдосконалювати алгоритми. Вони, у свою чергу, починають все краще передбачати потреби людей, внаслідок чого персоналізують купівельний досвід і збільшують продажі.

Наступним наслідком все більш «оцифрованого» життя є те, що саме це допомагає шахраям отримувати доступ до особистої інформації. Завдяки розвитку технологій щохвилини десятки компаній реєструють переміщення мільйонів людей, зберігають цю інформацію у величезних базах даних, а потім продають рекламодавцям чи державі. Сьогодні суспільство живе в найдосконалішій системі спостереження, яку саме собі і створило. Технологічний прогрес призводить до того, що за лічені хвилини шахраї можуть дізнатися про все життя кожного з нас.

Технології Четвертої промислової революції можуть змінити і саме поняття «людина». Методи біологічного конструювання у майбутньому можуть принести людям абсолютне здоров'я і навіть безсмертя. Клонування призведе до появи людей, у яких за визначенням не буде батьків та сім'ї. Генна інженерія може перетворити людський рід на набір різноманітних істот із надможливостями.

Проте, Клаус Шваб стверджує: «Не треба лякатися нових методів, що на очах змінюють економіку та повсякденність. Ми не зможемо повною мірою використовувати можливості, що відкриваються, якщо отримаємо

поразку перед складністю технологій і вважатимемо їх зовнішніми, детермінованими силами, непідвладними нашому контролю» [209].

Світовий досвід та досвід Європейського союзу в галузі розвитку цифрової економіки (економіки 4.0) демонструють, наскільки значним може бути економічний ефект від впровадження Цифрової повістки. Зокрема, у глобальному масштабі транскордонні потоки даних у період з 2005 по 2014 рік вирости в 45 разів, досягнувши 2,8 трлн дол. США [193], та вплив цього процесу на приріст світового ВВП виявився більшим, ніж вплив світової торгівлі товарами [192].

Динаміка розвитку економіки в цифрову епоху забезпечується не лише за рахунок нових технологічних компаній та підприємств: понад 75% доданої вартості припадають на традиційні галузі завдяки підвищенню продуктивності за рахунок використання інтернету [146].

Як показує світовий досвід, цифрова економіка є рушійною силою прискорення глобального економічного розвитку, підвищення продуктивності виробництва, створення нових ринків та галузей. Вона також відкриває нові можливості для інклюзивного та сталого росту. [Ініціатива по розвитку и сотрудничеству в области цифровой экономики стран G20, 2016, [150]. Проте прискорення економічного розвитку домагаються ті країни та економічні об'єднання, які планомірно вибудовують основи та механізми лідерства у цифровій економіці.

Як зазначено у нещодавньому дослідженні Світового банку «Отримання цифрових дивідендів: ефективне використання Інтернету для розвитку в Європі та Центральній Азії», не всі вилучають із поширення інтернету рівні вигоди, тобто спостерігається наростання нерівності між країнами та групами населення всередині країн. Все залежить від правильного вибору механізмів впровадження цифрової трансформації у загальному контексті створення необхідних умов для суттєвих суспільних перетворень [68].

Загалом очевидно, що світ перебуває на межі історичного переходу до нового цифрового (інтелектуального) простору в контексті Індустрії 4.0, де інноваційні цифрові технології відіграють ключову роль у перетворенні всіх сфер життя суспільства та економічної діяльності. Відтак, для забезпечення ефективної, відповідальної, цілісної та активної трансформації всіх галузей економіки потрібна участь, знання та досвід безлічі зацікавлених сторін (приватних та державних) на всіх рівнях господарювання. В результаті реалізації всіх переваг Індустрії 4.0 можна розраховувати на отримання цифрових дивідендів як прискорення темпів економічного зростання, появи нових робочих місць, підвищення глобальної конкурентоспроможності, рівня життя населення та якості продукції і послуг. В майбутньому темпи інтелектуалізації економіки в контексті укладної генези світового господарства будуть тільки прискорюватись і це дасть поштовх для створення загального світового цифрового економічного простору, а мірилом успіху регіонів, країн та компаній стане рівень досягнутої цифрової трансформації, і саме це буде першочергово необхідним для лідерства у цифровому майбутньому.

1.2. Концептуалізація економіки знань у корпоративних ринкових стратегіях

Накопичення, поширення і передача знань від поколінь до поколінь в усі епохи світової історії визначали розвиток людської цивілізації. В останні десятиліття знання та інтелектуальні ресурси набули найважливішого значення в соціальному і економічному розвитку суспільства. Це пов'язано з дією відповідних фундаментальних чинників і, в першу чергу, із цифровою та інформаційно-комунікаційною революцією і виникненням нової економіки знань.

Цифрова та інформаційна революція була викликана появою багатьох поколінь новітніх комп'ютерів і складних програмних систем. Відповідно їх проникнення практично в усі сфери діяльності суспільства призвело до комунікаційної революції, зокрема спостерігаємо масштабний прогрес в обробці, зберіганні і передачі інформації, спрощення і прискорення різного роду взаємодії між об'єктами і суб'єктами економічного, соціального та політичного життя різних країн світу, що призвело до глобалізації ринку.

Отже, виникнення нової економіки – економіки знань, що ґрунтується в основному на знаннях та інтелекті, властиве стрімке зростання наукоємності товарів і послуг, скорочення їх життєвого циклу, інтелектуалізація технологій, що з свою чергу забезпечує багаторазове підвищення продуктивності праці, виникнення великого сегмента ринку власне інтелектуальних продуктів і послуг (патенти, ліцензії, транзакції, консалтинг), швидкий темп оновлення знань і необхідність їх постійного поповнення.

Великі корпорації продають продукцію, яка, по суті, є ідеями, інноваційними знаннями, інтелектуальною власністю. Знання, інтелектуальний капітал, нематеріальні активи, інтелектуальна власність розглядаються ними як нове джерело багатства, як важливий фактор придбання конкурентних переваг [227].

У структурі власності багатьох відомих транснаціональних компаній, ринкова вартість яких становить сотні мільярдів доларів, інтелектуальний капітал, нематеріальні активи становлять значну частку, що постійно примножується.

Розуміння всезростаючої ролі людських ресурсів, організаційного управління і інформаційних технологій у підвищенні ефективності корпоративних стратегій світових компаній стало основною причиною того, що з другої половини 90-х років фахівці різних наукових напрямків стали активно досліджувати і обговорювати проблематику економіки знань та управління знаннями. В багатьох компаніях при побудові ними ефективних

корпоративних стратегій, стали створюватися наукові лабораторії по системам управління знаннями та навіть науково-дослідні інститути, як це мало місце в компанії IBM [88].

Минуло трохи більше двадцяти років відтоді як відомий фахівець з питань штучного інтелекту К. Вііг започаткував серію наукових публікацій з управління знаннями [227]. З того часу розпочалися масштабні дослідження і публікації з даної проблематики, що містили теоретичні та прикладні розробки. Вважаємо, що найвідомішими є дослідження Л. Прусака і Т. Давенпорта [136], І. Нонака і Х. Такеучі [179], Ч. Дісперса і Д. Чавела [138], У. Буковича і Р. Вільямса [22] і Т. Стюарта [219].

На сьогоднішній день, дослідження проводяться по всьому світі, зокрема і в українських наукових колах. Новий напрямок економічних досліджень у сучасній науці вивчається такими науковцями: В.М. Геєць, В.П. Александрова, Ю.М. Бажал [31], В.Д. Базилевич [9], О.І. Амоша, В.П. Антонюк, А.І. Землянкін [5], Федулова Л.І. [103], Дяків, О. [40], В.П. Колесов, В.Л. Макаров, Л.Г. Белова [50], Решетняк О.И., Сахненко О.И [93], Мячин Д.А., Мусиенко Т.В., П.Ф. Друкер [39], Е. Тофлер [89], Д. Куа, Р. Кроуфорд, Т. Сакай, Дж. Хо.

Проблемам формування та розвитку економіки знань, їх взаємозв'язок з різними аспектами функціонування економічної системи на мікро-, мезо-, макроекономічному та міжнародному рівнях, також окремим питанням даної тематики присвячені праці багатьох сучасних зарубіжних вчених найрізноманітніших шкіл та напрямків: Д. Белл, Дж. Гелбрейт, Г. Кан, М. Кастельс, Я. Корнай, І. Масуда, Ф. Махлуп, Д. Рісмен, Т. Сакайя, Р. Солоу, Дж. Стігліц, Е. Тофлер, Т. Стюарт, Т. Умесао, Д. Форє, Д. Шнайдер та ін. У наявних роботах перерахованих авторів значна увага приділяється таким проблемам, як структура та фактори накопичення людського капіталу, роль знання як суспільного блага, питання інтелектуальної власності, управління когнітивним середовищем підприємства тощо.

З кожним днем з'являється все більше інформації стосовно запропонованих проєктів і програмних систем в управлінні знаннями, у створенні корпоративних систем ефективного управління знаннями, концептуалізації економіки знань у корпоративних стратегіях. Відтак можна констатувати, що у найзагальнішому вигляді теорія економіки знань як цілісна концепція, що описує реальні зміни у сучасній економіці, також перебуває у процесі становлення і потребує подальшого комплексного вивчення та наукового аналізу цієї тематики.

Виходячи із теми дослідження, зокрема окремого питання концептуалізації економіки знань у корпоративних ринкових стратегіях, можна констатувати, що його актуальність та значущість зростає у сучасних умовах світогосподарського розвитку і трансформаційних перетворень в умовах економіки 4.0, тому проблематика управління знаннями в контексті побудови ефективних корпоративних стратегій усвідомлюється більшістю сучасних фахівців.

Термін «знання» не є новим. Він давно і широко використовується в освіті, науці і в інших сферах людської діяльності. Тим не менш, в контексті теми нашого дослідження важливо цей загальновідомий термін всебічно розглянути. Від його розуміння і тлумачення залежать подальший хід дослідження.

Очевидно, що поняття «знання» тісно пов'язане і з такими загальновідомими поняттями, як «інформація», «дані». Але між цими поняттями немає чітких меж. Можна навіть стверджувати про наявність певного взаємопроникнення. Однак в цьому слід розібратися, бо плутанина з тим, що є даними, інформацією і знаннями, і в чому їх відмінність часто приводила до величезних витрат на технологічні проєкти, які не давали потрібного результату.

Рассел Аккоф, один із класиків дослідження операцій, запропонував наступну, цілком переконливу ієрархію: [дані - інформація - знання - розуміння - мудрість]. Дані по Р. Аккофу - це деякі невпорядковані символи,

що розглядаються безвідносно до будь-якого контексту. Інформація - це виділена і впорядкована частина бази даних, оброблена для використання, тобто відповідає на питання: «Хто ?, Що?, Де?, Коли?». Знання - це виявлення тенденції або істотні зв'язки між фактами і явищами, представлені в інформації. Розуміння - це усвідомлення закономірностей, що містяться в розрізнених знаннях, що дозволяє відповісти на питання: «Чому?». Мудрість - зважене, оцінене розуміння закономірностей з точки зору минулого і майбутнього. Отже просування по рівнях ієрархії понять від «даних» до «мудрості» не є механічним підсумовування даних, інформації, знань. Кожне з наведених понять є основою для подальшого, матеріалом для отримання елементів нових більш високої якості знань. При цьому, як вважає Р. Аккоф, перші чотири поняття мають справу з минулим або з тим, що вже відомо, а «мудрість» стосується майбутнього.

У визначенні та систематизації знань особливе місце займають погляди Карла Поппера, відомого філософа ХХ століття [195]. Відповідно до його поглядів, розрізняють три типи (три світи) знань: - світ 1 – фізика; - світ 2 – психологія; - світ 3 – продукти людського розуму. Слідуючи міркуванням К. Поппера, еволюція знань почалася з розвитку біологічних істот, які досягали своїх цілей за допомогою обмежених адаптивних здібностей і тих, що навчаються. Вони мали мозок, але не мали розуму. Розум розвивався як система управління для мозку. Розум дозволив біологічним істотам створити суб'єктивні проєкції (моделі) реальності та уявлення для вдосконалення механізмів адаптації.

У Великій Радянській Енциклопедії [15] наводиться наступне визначення: «Знання» - це перевірений практикою результат пізнання дійсності і вірне її відображення у свідомості людини».

Інше визначення - «Знання» - це обґрунтована істинна думка» - дотримуються багато філософів, особливо емпірики, хто вважає, що знання може бути перевірено фактами.

«Знання» - це інформація в контексті». Тобто саме контекст робить інформацію знанням, якщо вона (інформація) узгоджується і корисна в ситуаційному контексті.

Нижче наводиться кілька інших визначень. Вони виходять перш за все з того очевидного факту, що знання є наслідком інформації, так само як інформація виводиться з даних.

«Знання» - це здатність перетворювати інформацію і дані в ефективні дії» [119].

«Знання» - це вміння співробітників компанії вирішувати поставлені перед ними проблеми» [191].

Знання як такі можуть мати відношення до різних напрямків і аспектів діяльності компанії, таким, як: планова, виробнича, технологічна, фінансова, маркетингова, юридична тощо. Знання накопичуються в компанії в міру набуття її співробітниками досвіду, виконання науково-дослідних робіт, навчання і підвищення кваліфікації персоналу, розробки стандартів і стратегій компанії [203].

«Знання» - це сукупність інформації, розуміння, обізнаності, отриманих в результаті досвіду» [209].

Як бачимо, то у наведених визначеннях домінує освітня компонента у формуванні знання.

Більшість дослідників проблеми інтелектуальних ресурсів відзначають, що знання невіддільні від людини. Знання можуть усвідомлюватися власником (тобто людина може пояснити логіку своїх думок і прийнятих рішень), а можуть і не усвідомлюватися (тобто людина діє раціонально, ефективно, але пояснити, чому вона так діє, не в змозі). Таким чином, знання - це суміш усвідомленого і неусвідомленого у рішеннях, діях і поведінці людини. Певною мірою це відбувається ще й тому, що до сих пір залишається невідомим, яким чином знання зберігаються в нейронних структурах головного мозку і як вони

використовуються людиною. Спостерігаємо не процес мислення, а його результат, який може фіксуватися і змінюватися.

Отже, з урахуванням вище викладених наукових поглядів, представляє інтерес наступне визначення: «Знання - це складна мережа понять і різноманітних відносин (оцінки, думки, причинно-наслідкові та просторово-часові зв'язки і залежності) між ними, яка свідомо (логічно) або несвідомо використовується нейронною мережею головного мозку при необхідності вироблення нових суджень або прийняття різноманітних рішень» [88].

Ця мережа понять частково передається людині генетично, як результат еволюційного розвитку, але в більшій мірі формується внаслідок набуття життєвого досвіду, а також формального або неформального навчання. Ця мережа понять поповнюється новими поняттями і зв'язками в результаті навчання і на основі індивідуальної, часто неусвідомленої, роботи мозку людини.

Вважаємо за необхідне навести робоче визначення поняття «знання», наведене в Європейській Схемі з управління знаннями [145]:

«Знання - це комбінація даних та інформації, до яких додано думку, майстерність і досвід експерта, що в результаті дає цінний актив, який може бути використаний для надання допомоги в прийнятті рішень».

Саме це визначення буде вихідною точкою для розуміння концептуалізації економіки знань у корпоративних ринкових стратегіях.

Зрозуміло, що у сучасному світі саме знання становлять особливий вид інтелектуальних ресурсів, що має низку специфічних властивостей. Варто їх розглянути більш детально для подальшого визначення економіки знань. Отже, перерахуємо найсуттєвіші властивості: - знання довговічні, бо вони нематеріальні; - знання інваріантні до простору (вони легко поширюються, особливо за допомогою сучасних цифрових мережах телекомунікацій і такий спосіб відносно безвитратний у порівнянні з матеріальними ресурсами (нафта, вугілля, руда тощо). А тому глобалізація

знань по суті є доконаним фактом); знання – ресурс, що постійно накопичується і тільки збільшується (його розширене відтворення забезпечують наука, технічний прогрес, освіта (особливо останнім часом завдяки розвитку регіональних і міжнародних зв'язків, нових комунікаційних можливостей, які представляють сучасні системи зв'язку і транспорту, а також діяльності транснаціональних корпорацій темпи приросту знань і їх використання багаторазово зросли. Як небезпідставно стверджує Пауль Ромер [206]: «знання - єдиний необмежений ресурс, єдиний актив, який збільшується в міру його використання». Ідеї народжують нові ідеї, передані (продані) знання залишаються з тими, хто ними ділиться (продає); - знання можна продавати багаторазово, бо вони слабко роздільні від свого власника. У того, хто їх продає, залишається не менше. Слід визнати, що в комерціалізації знань має місце специфічна проблема. Мало хто готовий купувати знання, поки не зрозуміє, в чому їх суть, а пізнавши, - втрачає бажання до їх придбання зі зрозумілих причин; - знання чутливі до фактору часу. Їх цінність сильно пов'язана з часом тоді, коли мова йде про прийняття рішень. Має місце і старіння знання, за аналогією з моральним зносом обладнання. У США навіть встановлена своєрідна одиниця старіння знань - період напіврозпаду знань - час після навчання, протягом якого професіонали втрачають половину початкової компетентності. До знань з тривалим періодом напіврозпаду відносять фундаментальні знання; - знання соціальні, будучи одночасно і суспільним, і приватним благом; - Знання, що не затребувані ринком, існують у формі суспільного блага (культура, освіта, фундаментальна наука тощо); - знання перетворюються в приватне благо, коли вони затребувані ринком як економічний ресурс; знання - знаряддя конкуренції. Інтелектуальний капітал, менеджмент знань визнаються сьогодні найважливішими інструментами і ресурсами всіх компаній в забезпеченні ефективності їх діяльності і, отже, в забезпеченні їх переваг в конкурентній боротьбі. Звідси й підвищений інтерес підприємств до створення офісів і технологій

управління знаннями, до створення і розвитку систем ефективного залучення і використання економіки знань у своїх ринкових стратегіях.

Поряд із знаннями, також інтелектуальна власність, інтелектуальні ресурси визначаються в останні десятиліття в якості найважливішої рушійною сили нової економіки, економіки «третьої хвилі» за сутнісним визначенням Е. Тоффлера [89]. У відображеній ним метафоричній картині «трьох хвиль» економічного розвитку людства до «першої хвилі» відносяться суспільства з аграрною економікою, до «другої хвилі» - суспільства з індустріальною економікою і, нарешті, «третья хвиля» - це суспільства з економікою, що заснована на розширеному відтворенні знань.

Більшість країн світу, в тому числі високорозвинених, поки що знаходяться у межах «другої хвилі». І лише небагато країн - лідери світової економіки - знаходяться на підйомі «третьої хвилі», в стадії переходу від індустріальної економіки до економіки, що заснована на знаннях.

Поява терміна «інтелектуальний капітал» відноситься до першої половини 90-х років. У його популяризації значну роль відіграла книга Т. Стюарта «Інтелектуальний капітал - головне багатство вашої компанії» [219]. Слід зазначити, що на той час і, тим більше, в наступні роки інтелектуальний капітал провідних національних і транснаціональних компаній став складати помітну і постійно зростаючу частку у їх ринковій вартості.

Перехід світової економіки у новий якісний стан безпосередньо пов'язаний з підвищенням значення теоретичного знання, посиленням ролі високотехнологічних галузей, процесом збільшення частки сфери послуг (структурними зрушеннями) економіки, впливом інформаційних мережевих технологій (Інтернет). Всі ці тенденції вимагають особливого дослідження у світлі становлення нових теорій сучасної економіки (теорії постіндустріального суспільства, «нової», глобальної мережевої, інформаційної економіки), у тому числі з метою визначення місця теорії економіки знань у їхньому ряді.

Відзначимо, що у сучасній науці термін «економіка знань» вживається для позначення типу економіки поряд з близькими поняттями, при чому деякі з яких ми вже використовували у нашому дослідженні: інноваційна економіка, високотехнологічна цивілізація, суспільство знань, інформаційне суспільство. Різниця і відмінність між ними досить розмиті, класифікація та стандарти знаходяться в процесі наукового формування. При цьому концепції, що вже склались є вкрай вразливими для критики. Зокрема, теорії постіндустріальної економіки притаманний певний антиісторизм, що ігнорує значення індустріального базису розвитку трансакційного сектора. У свою чергу, теорії інформаційної економіки та економіки знань ігнорують той факт, що знання та інформація є ендогенними факторами суспільного виробництва на всіх історичних етапах його еволюції, тому пов'язувати з ними виключно сучасний етап некоректно. Отже, постає питання наскільки сучасне суспільство стало суспільством знань в більшій мірі, ніж за часів неоліту, Ренесансу або промислової революції?. Адже знання завжди, в усі історичні епохи грали найважливішу роль в економічному і соціальному прогресі. Так чи має сенс використовувати подібні поняття, які посилюють заплутаність категоріального апарату економічної науки. Нові категорії, що претендують на наукову характеристику специфіки трансформацій сучасної глобальної економіки, мають в значній мірі умовний характер. Вони часто використовуються як синоніми і паралельно породжують різноманіття альтернативних термінів, системна класифікація яких стримується їх змістовною нечіткістю. Так, деякі автори вводять поняття «економіка творчості», що базується на взаємодії креативності, знань і інновацій, що нібито дозволяє розвинути більш ранню концепцію креативної економіки [143]. Поняття «невагома економіка» [198] більшою мірою звертається до зростаючої ролі важко вимірних нематеріальних активів, тоді як автори концепцій економіки, що навчається [186] і когнітивного капіталізму [149] актуалізують підвищення значущості «знаннєвомістких» галузей і видів

діяльності. Але особливості і взаємозв'язок цих і багатьох інших близьких за змістом термінів виражені дуже нечітко, і відповідно породжуючи явну їх надмірність.

Так чи інакше, найбільш поширеними термінами у сучасній економічній термінології, що використовуються в контексті теорії економічного розвитку є такі: економіка знань, нова економіка, постіндустріальна економіка і інформаційна економіка. Всі перераховані терміни були введені в науковий обіг у другій половині 1970-х рр. за винятком поняття «нова економіка», яке широко використовувалося і на більш ранніх етапах. Зауважимо, що в середині 1990-х рр. термін «постіндустріальна економіка» морально застаріває і частота його використання стабілізується. В свою чергу, на початку 2000-х рр. поняття «економіка знань» порівнюється за кількістю згадок з поняттям «інформаційна економіка», а метафора «нова економіка» в середині 2000-х рр. проходить пік популярності і навпаки зростає використання терміну «економіка знань». На основі еволюційного підходу можна зробити висновок, що економіка знань виникає як безпосередній результат еволюції постіндустріальної та інформаційної економіки. Але, приходячи їм на зміну, дана категорія в значній мірі базується на відповідних інститутах і технологіях, зберігаючи їх в якості накопиченого в ході розвитку попередніх укладів фундаменту майбутніх змін [88].

Синтез різних підходів до визначення економіки знань дозволяє розглядати її як інституційну модель сучасної економічної системи інноваційного типу, заснованої на пріоритетності інтелектуальної власності, креативної інноваційної праці, наукоємного виробництва, безперервної освіти і зростання потреби в самореалізації. Економіка знань - новітня стадія інституційної еволюції капіталізму. Поняття «суспільство знань» та «економіка знань» співвідносяться як загальне і особливе; їх ототожнення, що спостерігається в багатьох дослідженнях, є некоректним, на нашу думку [88].

Сам термін «економіка знань» був запропонований у 1962 р. американським економістом Ф. Махлупом, який позначив їм сектор економіки, орієнтований на виробництво знань [93].

Далі термін «економіка знань» популяризував знаменитий консультант з управління бізнесом Пітер Друкер спочатку у своїй книзі «Ефективний керівник» 1966, а потім у книзі 1969 «Епоха розриву». П. Друкер значно випередив свій час, наголосивши на знаннях, аналізі даних та вимірної продуктивності, а також на стратегічному управлінні цілями (МВО) [93].

Зараз цей термін використовується більш широко для визначення типу економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль, а створення та використання цих знань стає джерелом зростання, фактором, що визначає конкурентоспроможність компаній, регіонів та країн.

У сучасній економічній літературі найчастіше використовується визначення, запропоноване фахівцями Світового банку, згідно з яким під економікою знань розуміється економіка, що створює, розповсюджує та використовує знання для прискорення власного зростання та підвищення конкурентоспроможності.

Світовий банк визначає економіку знань за чотирма основними напрямками:

1. Інституційні структури, що стимулюють підприємництво та використання знань.
2. Наявність кваліфікованої робочої сили та хорошої системи освіти.
3. Доступ до інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).
4. Яскравий інноваційний ландшафт, що включає академічні кола, приватний сектор та цивільне суспільство [88].

Але жодна економіка в світі не виробляє тільки знання і інформацію, хоча і жоден продукт не може бути створений без цих ендогенних виробничих факторів. Ф. Бекон ще в XVII ст. обґрунтував, що «знання і

могутність людино збігаються» [24]. Елементи економіки знань історично присутні у всіх суспільно-економічних формаціях і цивілізаціях, але лише в умовах глобалізації вони виявляються найбільшою яскраво і чітко. Знання посіли місце головної рушійної сили суспільного виробництва тільки за умови радикального скорочення ролі фізичної і рутинної розумової праці, розповсюдження масової інформатизації та інтелектуалізації суспільного життя, що характерно для сучасної стадії розвитку світової економіки.

У корпоративних ринкових стратегіях, тобто на мікрорівні, економіка знань характеризується наявністю вищого відсотка висококваліфікованих співробітників, робота яких потребує спеціальних знань чи навичок. Відтак, у сучасних корпораціях найціннішими активами, якими вони володіють, часто є нематеріальні активи (гудвілл), такі як патенти, авторські права чи інноваційне програмне забезпечення. Впровадження та розвиток всіх елементів економіки знань на рівні корпорацій постійно підтримується інноваціями, дослідженнями та швидким світовим технологічним прогресом. Все більша увага приділяється збору та аналізу даних, а також розробці алгоритмів та штучного інтелекту. Також між університетами, дослідницькими та аналітичними центрами, а також корпораціями, які використовують їх відкриття, йде обмін знаннями. У свою чергу, акцент на знання та інновації у сучасному конкурентному середовищі стимулює подальше та швидше зростання інформації та аналізу даних.

Активний перехід до економіки знань визначає напрямок розвитку сучасних корпорацій та підприємств, в яких домінуюча роль в управлінні та виробництві належить інтелекту індивіда [157]. Тому наразі важливим завданням для корпорацій та підприємств є формування нових конкурентних переваг на основі ефективного накопичення інтелектуального потенціалу та розвитку інтелектуальної активності персоналу [118.]. Вирішення цих проблем сприяє не лише досягненню статусу економічного та інноваційного лідера на внутрішньому та світовому ринках, а й підвищенню ефективності управління підприємством загалом.

Отже, ефективним механізмом забезпечення високого рівня конкурентоспроможності в сучасних умовах економіки 4.0 є інтелектуалізація підприємства, а передумовою її реалізації є використання та примноження інтелектуального потенціалу [161, 215].

В постіндустріальній економіці два аспекти - управління знаннями та процеси інтелектуалізації є значним викликом для зростання конкурентоспроможності підприємства. Очевидно, що інтелектуальний потенціал персоналу підприємства проявляється в його професіоналізмі і креативності, а виробництво трансформується відповідно до вимог динамічних ринків та індивідуалізованих смаків і вимог споживачів [220]. Актуальними питаннями залишаються дослідження системи факторів досягнення конкурентного лідерства, а також побудова синергетичного механізму поєднання цих факторів. Наявність таких факторів сама по собі не визначає інтелектуальне лідерство національної економіки чи окремої корпорації на світовій арені, а лише створює можливості (передумови) для її досягнення. Тому першочерговим завданням є визначення наявних факторів і включення їх в інтелектуальний та інноваційний процес, що має значний соціальний та економічний ефект [194].

Вчені, які проводять дослідження в цій галузі, розглядають інтелектуалізацію в контексті формування лідерства корпорацій з таких позицій:

- По-перше, як орієнтація діяльності підприємства на придбання, створення, використання знань для перетворення їх на інноваційні товари, послуги чи бізнес-моделі [116, 208];

- По-друге, як керована структура, що характеризується здатністю менеджерів розуміти та керувати ключовими процесами, бізнес-стратегією та швидкістю, з якою бізнес здатний знаходити, реагувати та вирішувати проблеми, що виникають [189];

- По-третє, як стимулюючий вплив інтелектуального капіталу на економічний об'єкт, який постійно залучає, виробляє та розподіляє

компоненти інтелектуального потенціалу, тим самим підтримуючи передачу та поширення процесу інтелектуалізації та просування новітніх і спеціальних знань, товарів і послуг [229];

- По-четверте, як активне використання унікальних здібностей особистості для створення інноваційної продукції та інформаційних технологій, широке впровадження інтелектуальних компонентів, створення та розвиток нових галузей і сфер застосування знань [230].

Слід враховувати, що драйверами інтелектуалізації корпорацій є дві складові. По-перше, сама корпорація у вигляді власних набутих (кумулятивних) інтелектуальних досягнень (технічних, технологічних, організаційних, структурних і продуктових інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій, програмного забезпечення, управлінського досвіду тощо) [117]. По-друге, особистісний (індивідуальний) потенціал персоналу корпорації (знання, навички, вміння, компетентність, креативність тощо) [187].

До факторів лідерства корпорацій у сучасних умовах економіки знань також слід віднести їх спроможність ефективно використовувати власні чи залучені ресурси та їх поєднання для виробництва інноваційних товарів із використанням сучасних технологій [199]. Інноваційність і підприємницький хист визначаються як базис конкурентоспроможності та лідерства. Дерево конкурентоспроможності ілюструє взаємозв'язок факторів і передумов конкурентоспроможності як основи лідерського потенціалу [144]. У цьому контексті важливим чинником, що сприяє лідерству корпорацій чи окремих країн, є зростання наукових досліджень, особливо у сфері високих технологій економіки 4.0. Матеріалізованим результатом такої діяльності найчастіше є патенти та ліцензії, які формують ринок права інтелектуальної власності. У свою чергу, такі результати інтелектуальної діяльності стають генераторами подальшого розвитку, впливаючи на участь корпорацій і країн у глобальних процесах і їх спроможність поширювати та обмінюватись знаннями [211]. В межах

корпорації і навіть окремої країни така діяльність може стимулюватися наявністю конкретних можливостей для розвитку особистості. Таким чином, формування інтелектуального потенціалу особистості відбувається в системі сімейного виховання, суспільної освіти і науки, а його реалізація - вже в умовах безпосередньої професійної діяльності. Відтак, на розвиток можливостей і досягнення інтелектуального лідерства впливає величезна кількість чинників, кожен з яких не є вирішальним, а їх сукупність забезпечує корпорації її статус на світовій економічній арені. Наразі очевидно, що найбільший вплив на формування цих чинників справляє держава та її інститути, а також великі корпорації як ключові гравці ринку. Найбільший вплив держава має на ресурсно-екологічні фактори (створення умов для розвитку некомерційного сектора економіки, інфраструктури, освіти, науки, культури, доступу до них населення тощо). Тоді як великий бізнес значною мірою впливає на досягнення результатів інтелектуальної діяльності (патентна діяльність, формування потоків роялті та ліцензійних платежів, високотехнологічне виробництво тощо) та їх практичну реалізацію [125].

Таким чином всезагальний перехід до інтелектуалізації в контексті економіки знань на всіх рівнях господарювання вимагає обґрунтування і проведення системної інституційної політики. Перш за все, для створення, поширення і ефективного використання знань, як активу в сучасній економіці, яка вже в значній мірі базується на знаннях, необхідна відповідна система інститутів. При цьому явно необхідні механізми, що дозволять постійно розвивати інститути, стабілізувати і регулювати середовище нової економіки. Інститути виступають комплексним ендогенним фактором розвитку економіки знань як на національному, регіональному рівнях, так і на рівні окремих компаній [88].

Інститути економіки знань повинні бути функціонально-структурні моделі економічних відносин суб'єктів когнітивної діяльності, що постійно саморозвиваються і включають наступні компоненти: - інституції (види і

способи креативної розумової праці, зокрема професії високої кваліфікації, а також знаннєвомісткі галузі і види діяльності); - організації, що реалізують функції генерації, комерціалізації та впровадження знань (університети, наукові установи, грантові та венчурні фонди, інноваційно активні фірми, кластери, бізнес-інкубатори, технопарки і т.п.); - органи і механізми державного регулювання (включаючи правила, процедури та стандарти); - механізми саморегулювання і добровільні інституційні ініціативи [88].

Таким чином, саме інституціоналізація економіки знань на всіх рівнях господарювання розглядається нами як системний процес функціонального, структурного і нормативно-правового оформлення інтелектуалізації всіх сфер життя суспільства. Формування інституційної моделі господарювання, заснованої на наукоємності всіх сфер діяльності і безперервному розвитку і впровадженні інновацій – це непокроковий процес регульованого створення структур і правил, в ході якого результати НДР будуть автоматично комерціалізуватись і втілюватись в інноваційних видах продукції і послуг; це складний інтерактивний процес перетворення зв'язків і відносин суб'єктів сфер виробництва, поширення і застосування різних типів знань на всіх рівнях господарювання і управління. Такі інститути покликані ініціювати імпульси поглиблення спеціалізації і росту кооперації в сферах генерації і дифузії знань, закріплювати стійкі ланцюжки і мережі взаємодій між фірмами і галузевими асоціаціями, науковими і освітніми організаціями, інвестиційними структурами, регіональними та місцевими адміністраціями, створюючи неформальне середовище інноваційної активності і впроваджуючи креативну культуру в масову свідомість. Інституції виступатимуть найвагомим фактором інновацій, збільшення знань, тоді як інститути забезпечують функцію їх рутинізації, запровадження і масового застосування в господарській та соціальній практиці [88].

На нашу думку, наразі в Україні у практиці господарювання всіх суб'єктів економічної діяльності існує значна кількість вагомих інституціональних проблем впровадження моделі економіки знань, а саме:

- у сфері генерації знань: відставання рівня оплати праці працівників науки і освіти від середнього по економіці; деформація мотиваційної складової у роботі професорсько-викладацького складу; недостатнє фінансування державних наукових установ і організацій і відставання від розвинених країн за обсягами грантової підтримки НДР; збереження мовного бар'єру і нерозвиненість міжнародних дослідницьких проектів; низький престиж і імідж природничо-наукових напрямів підготовки бакалаврів і магістрів;

- у сфері комерціалізації: нерозвиненість інфраструктури венчурного фінансування і трансферу інновацій; низький рівень правової грамотності дослідників і винахідників з питань захисту і передачі прав інтелектуальної власності, нерозвиненість компетенцій бізнес-планування, маркетингу та промислового дизайну; переважання НДР неповного циклу, продуктом яких є лише експериментальний зразок; неузгодженість інтересів і асиметрія інформації суб'єктів наукової та інвестиційної сфери;

- у сфері впровадження: інерція низького попиту на інноваційні розробки зі сторони великого бізнесу і неефективність податкових інструментів його стимулювання; невизначеність правового статусу інноваційно активних підприємств і недостатня їх підтримка; жорстка конкуренція на ринках збуту високотехнологічної продукції і неефективність маркетингової політики щодо наукомісткого бізнесу на національному і регіональному рівнях державного управління [88].

Перераховані перешкоди в більшій мірі відносяться до мікрорівня - рівня функціонування окремих підприємств та компаній, що намагаються запровадити у своїй інноваційно-інвестиційній діяльності ефективно використання переваг економіки знань, запровадити її концепцію у своїх стратегіях розвитку та популяризувати знання, як конкурентну перевагу на всіх рівнях своєї діяльності [88].

Що ж стосується макрорівня господарювання, то вагомим фактором гальмування процесу розвитку економіки знань є недостатня системність і узгодженість державної політики, яка проявляється в наступних формах:

- нечіткість термінології і розмитість стратегічних напрямів: в прийнятих стратегічних документах;
- стохастична зміна пріоритетних інституціональних форм розвитку національної і регіональних інноваційних систем;
- превалювання «технократичної» ідеології [88].

Стратегічне завдання комплексної інноваційної модернізації економіки сучасної України актуалізує проблему визначення пріоритетів і орієнтирів довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку, що в першу чергу буде заснована на моделі «економіки знань». В умовах повної модернізації ідеологія переходу до економіки знань здатна стати інтегратором інтересів всіх стейкхолдерів - бізнесу, суспільства і держави [88].

Наразі в Україні відбувається поступове формування інституційної структури та інфраструктури нового технологічного устрою, що є базисом розвитку економіки знань в середньостроковій перспективі, і ключовим моментом є те, що такі перетворення помітні вже на фазах зародження і становлення, маючи продовження на всій траєкторії її розвитку, вимагаючи від держави проведення системної, гнучкої і інтерактивної інституційної політики [88].

Відповідно до Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки державна політика стимулювання розвитку Індустрії 4.0 нині реалізується за трьома напрямками: створення інфраструктури; доступу до капіталу для створення нових інноваційних виробництв; розвиток цифрових навичок для підготовки персоналу, здатного працювати з відповідними технологіями [113].

В свою чергу принципами державного регулювання інституціоналізації економіки знань повинні стати: системність

(комплексне поширення керуючих впливів на всі її сектори і галузі), гнучкість (диференціація методів та інструментів в залежності від специфіки сектора і потенціалу його комерціалізації), інтерактивність (активна взаємодія з широким колом стейкхолдерів). Іншими словами, доцільно запровадити стратегію розвитку інститутів всіх сфер знань у всіх секторах економіки України [88].

Важливе місце серед означених підходів посідає впровадження національної політики імплементації нормативних документів, які становлять основу Індустрії 4.0. Проте власне процес імплементації в Україні досі перебуває на початковому етапі, йому притаманні системні проблеми, серед яких:

- недосконалість законодавчої бази в частині імплементації нормативних документів, які становлять основу Індустрії 4.0.;

- відсутність стратегії та програми заходів щодо стимулювання пріоритетних напрямків розвитку Індустрії 4.0.;

- відсутність нормативного супроводу реалізації державної політики стимулювання розвитку Індустрії 4.0 щодо створення інфраструктури Індустрії 4.0 та нових інноваційних виробництв;

- низька ефективність діяльності дорадчо-наглядних та консультативно-дорадчих органів для вироблення пріоритетних напрямків нормативного забезпечення Індустрії 4.0.;

- відсутній дієвий механізм розроблення, прийняття та актуалізації нормативно-технічних документів Індустрії 4.0.;

- низька ефективність механізму координації дій між бізнесом, державою, наукою, освітою та суспільством щодо формування стратегічних ергономічних платформ;

- відсутність комплексного обстеження існуючих державних стандартів, що становлять основу Індустрії 4.0, та недостатність поширення відомостей щодо запланованих технічними комітетами стандартизації

нормативних документів для моделювання та формування еталонної архітектури Індустрії 4.0.;

- низький рівень імплементації вітчизняними технічними комітетами стандартизації нормативних документів, які становлять основу Індустрії 4.0. [113].

В цілому процес поширення економіки знань повинен мати системний і еволюційний характер, поєднувати ліберальний і директивний режими регулювання, використовувати диференційований набір методів та інструментів, ґрунтуватися на інтерактивній взаємодії з експертними співтовариствами та широкою громадськістю, стимулювати і підтримувати ініціативи. Перспективи розвитку економіки знань в Україні пов'язані з підвищенням рівня бюджетного фінансування науки і освіти в поєднанні в розвитку системи ефективної контрактації і конкурсного відбору проектів; стимулюванням активності експертних спільнот у визначенні пріоритетів наукового і технологічного розвитку, розробці стандартів і стратегій інвестиційно-інноваційної діяльності; підвищенням ефективності інституційних механізмів закріплення і передачі прав інтелектуальної власності; комплексним формуванням регіональних інститутів та інфраструктури виробництва та комерціалізації знань; розширенням форм заохочення бізнесу до інновацій і стимулювання попиту на них; розробкою національної стратегії розвитку креативних індустрій.

Далі перейдемо до розгляду процесів розвитку і поширення економіки знань на мікрорівні - у корпоративних ринкових стратегіях.

У своїй діяльності компанії завжди спираються на знання саме того, що робити і як робити, вважаючи це як таким, що само собою є зрозумілим. Зростаюча економічна вага знань і їх основна роль в конкурентній боротьбі збільшили їх роль. Компанії усвідомлюють зацікавленість в управлінні знаннями і тому починають нарощувати інвестиції в їх створення, збереження, використання так само, як вони традиційно нарощували, зберігали і використовували інші свої ресурси. І навіть більше того, бо

знання усвідомлюються як найважливіший стратегічний ресурс в забезпеченні конкурентних переваг [88].

Особливість знань як економічного блага полягає в тому, що вони найчастіше присутні вже у придбаних товарах і послугах, при цьому матеріалізуючись в них. Значно рідше знання є предметом продажу самі по собі. Реально існують декілька шляхів, за допомогою яких знання перетворюються в економічні результати.

По-перше, як стверджує П. Друкер [140], «в основі будь-якого бізнесу лежить особливі (професійні) знання». По-друге, за допомогою знань модернізуються існуючі та створюються нові продукти і послуги, які користуються попитом. По-третє, нові знання підвищують ефективність виробництва і управління. Нарешті, по-четверте, нові знання забезпечують зростання компетентності персоналу до рівня, що відповідає рівню розвитку технологій, виробів і послуг.

Для ефективного використання знань та інтелектуальних ресурсів компанії важливе значення має концепція організації, що навчається. П. Сендж в своїй книзі «П'ята дисципліна» [212] визначає організацію, що навчається як організацію, в якій неможливо не вчитися, бо навчання включено в саме життя. При цьому виокремлюються такі основні складові: системне мислення, персональна майстерність, ментальні моделі, спільне бачення, групове навчання.

Системне мислення полягає в усвідомленні всіма працівниками компанії залежності загальних результатів від індивідуальних.

Персональна майстерність полягає в достатньому рівні знань, умінь, компетенцій.

Моделі ментальності представляють глибоко вкорінені узагальнення та уявлення, що впливають на розуміння світу і вчинених дій.

Спільне бачення компанії реалізується в її стратегії та похідних від неї планах для структурних одиниць.

Групове навчання полягає в активних формах спільної діяльності, у вирішенні конкретних проблем і завдань щодо підвищення її ефективності.

Ефективне формування і використання інтелектуальних ресурсів багато в чому залежить від організаційного середовища, в якому протікають ці процеси. Найважливішою характеристикою такого середовища є корпоративна культура. При цьому у сутність поняття «корпоративна культура» включаються місія компанії, культивовані цінності і переконання, стиль керівництва, норми, правила поведінки і прийняття рішень.

Відповідно до еволюційної концепції теорії управління: завдання організації підприємницької діяльності поділяються на три основні рівні: оперативний, інноваційний та стратегічний.

На стратегічному рівні здійснюється реакція на глобальні зміни у зовнішньому середовищі, коригується мета підприємницької діяльності відповідно до визначеної місії, вибирається корпоративна стратегія, готуються системи, структури для реалізації стратегії. При цьому стратегія включає набір цільових установок для інноваційного рівня організації підприємницької діяльності, на якому відбувається адаптація підприємницької діяльності до умов, що змінюються в ринковій і інноваційній диференціації всередині сфер господарської діяльності, формуються цільові установки для відповідних функцій.

На оперативному рівні в межах цільових установок по набору сегментів «товар – ринок» складається чіткий план господарських операцій за функціональними підрозділами компанії.

Стратегічний та інноваційний рівні організації підприємницької діяльності забезпечують зовнішню її ефективність, а оперативний – внутрішню.

Зауважимо, що процес здійснення управління знаннями на кожному рівні визначають ряд універсальних параметрів. Значення параметрів для стратегічного рівня компанії визначаються підсистемою управління

знаннями, що орієнтована на стратегічні зміни соціально-економічного оточення і підприємницького середовища. До характеристик знань, які задаються зовнішнім середовищем, можна віднести систематичність змін, морфологічний зв'язок очікуваних змін з попередніми, періодичність їх виникнення і тривалість розвитку. Зовнішні зміни можуть або систематично з'являтися, або бути разовими, коли проміжок часу між ними перевищує доступний горизонт планування.

Інноваційний рівень діяльності компанії вимагає розвитку підсистеми управління знаннями, орієнтованої на зміну інноваційного клімату країни в цілому та регіону, інноваційної привабливості галузі, інноваційної політики та активності. Разові зміни вимагають при організації підприємницької діяльності одноразової реакції на відповідному рівні управління, тоді як на безперервні зміни необхідно реагувати постійно. Розглянемо більш детально завдання управління знаннями на стратегічному та тактичному рівнях підприємства (рис. 1.3).

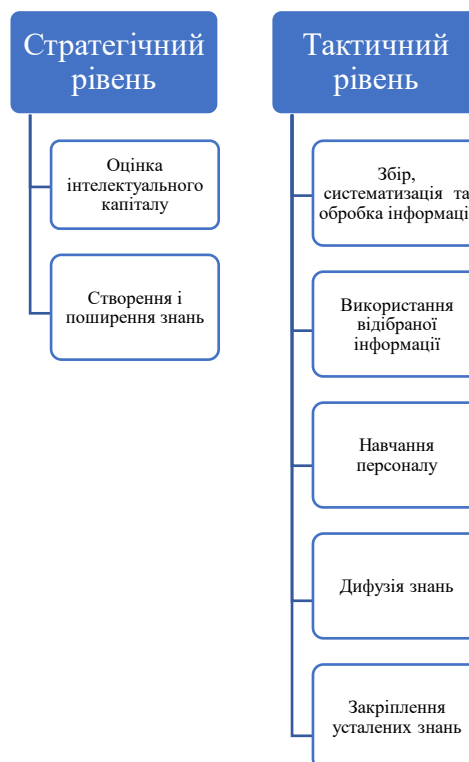

Рис. 1.3. Завдання управління знаннями на стратегічному та тактичному рівнях підприємства

Джерело: побудовано автором на основі джерел: [157, 183].

Для оперативного рівня організації підприємницької діяльності параметри задаються зовнішніми і внутрішніми потоками інформації, структурними змінами, спрямованими на встановлення взаємозв'язку між системою управління знаннями та іншими бізнес-процесами в компанії. Однією з функцій управління знаннями є встановлення тенденцій і закономірностей організації підприємницької діяльності. В цьому випадку можлива екстраполяція попереднього досвіду вироблення управлінської реакції на майбутнє. Чим слабкіше зв'язок з минулим, тим більшою мірою при прогнозуванні та плануванні підприємницької діяльності виникає необхідність в додатковому проведенні розрахунково-аналітичної роботи з питань створення факторних моделей і побудові сценаріїв на базі експертних, статистичних та інтуїтивних методів.

Оскільки процес управління знаннями розглядається невідривно від людини, то береться до уваги той факт, що ефективне формування і використання інтелектуальних ресурсів багато в чому залежить від організаційного середовища компанії, в якому протікають ці процеси. Найважливішою характеристикою такого середовища є корпоративна культура. Уявімо, що це інтелектуальний простір у вигляді який займається процесами систематизації знань і їх розповсюдженням.

Запускаючи процес по створенню нового знання, фахівцями аналітичного центру розробляється певна стратегія по його формуванню, тобто саме таким чином буде створено нове знання. Процес виробництва нового знання починається зі збору необхідних фактів із загального поля даних навколишнього середовища. Поступаючи в інтелектуальний простір, дані мають бути проаналізовані і систематизовані. Так як на будь-якому підприємстві функціонує кілька структурних підрозділів, то дані також розподіляються по приналежності до певного підрозділу компанії. Ми вважаємо, що саме багатовимірна модель організаційних взаємозв'язків з аналітичним центром з управління знаннями компанії, передбачатиме постійний вільний доступ і обмін всіма інформаційними ресурсами, які

надходять в інтелектуальний простір підприємства. Також це дає можливість проявити неявні знання фахівців, шляхом створення майданчиків, де співробітники можуть обмінюватися своїм досвідом і майстерністю, як це вже відбувається в практиці успішних зарубіжних компаній.

Така модель буде являти собою інтелектуальний простір підприємницької структури (або простір знань), що включає процеси перетворення знань і об'єднання людей, і одночасно передбачає відкритий і постійний доступ до всіх інформаційних ресурсів і можливість неодноразово звернення до них, і відповідно таким чином на підприємстві формується певний комплекс знань. А процес управління знаннями в компанії – це якісно новий рівень управління інтелектуальними активами підприємства, що дозволяє не тільки відкривати регламентований доступ персоналу до одноосібно формалізованим знанням, а й адмініструвати основний обсяг корпоративних знань (як формальних, так і неформальних).

Логічна модель системи управління знаннями на підприємстві, представлена на рисунку 1.4.

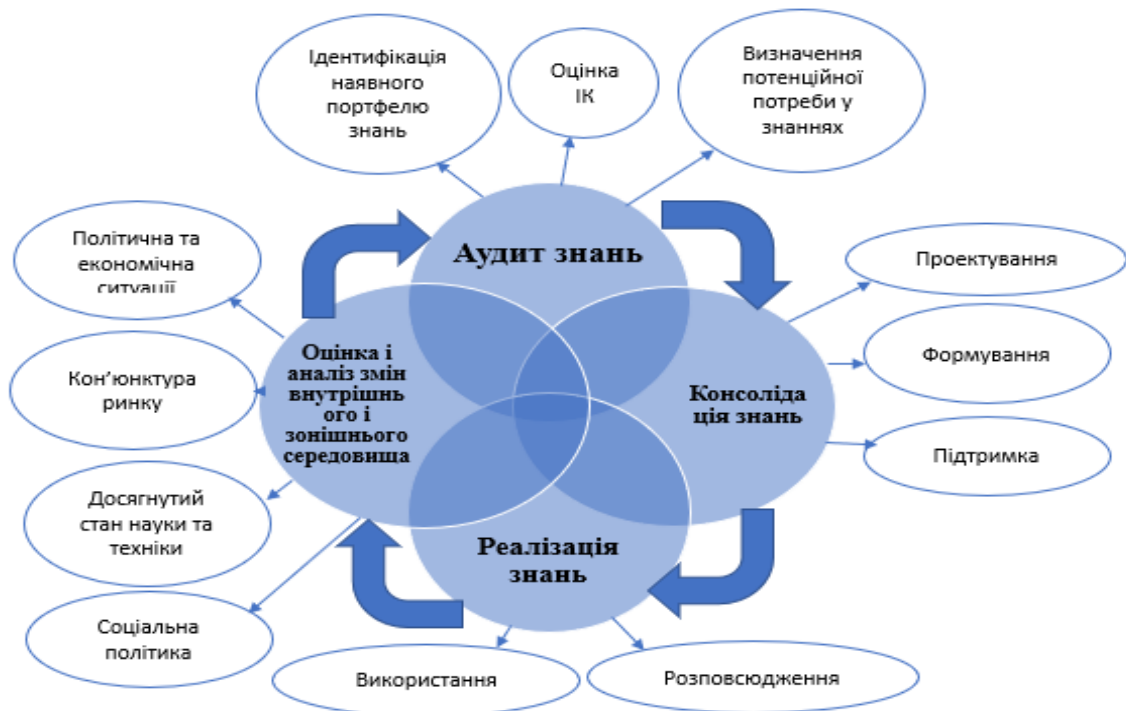

Рис. 1.4. Логічна модель системи управління знаннями на підприємстві
Джерело: сформовано автором на основі джерел: [125, 168, 183].

Вона ґрунтується на принципах систематизації і послідовності формулювання і рішення чотирьох блоків завдань, а також на принципі циклічності, який показує, що результат виконання функціональних дій за рішенням кожного блоку завдань є передумовою для вирішення завдань, передбачених наступним блоком [88].

Наявність у підприємств різних видів знань вимагає особливої організації роботи з ними, а саме потрібно постійно прагнути до створення такого підходу щодо найефективнішого використання і управління знаннями, який би створював можливості співвідносити, інтегрувати і врівноважувати різні компоненти і окремі складові інтелектуального капіталу фірми в контексті реалізації її стратегії [88].

Для цього можна запропонувати підприємствам різних сфер господарювання, створення цілісної комплексної системи управління знаннями. Така система повинна містити сталі управлінські важелі для ефективного відбору, обробки, аналізу, зберігання, поширення і використання цінної інформації в контексті загальної стратегії розвитку підприємства.

Система управління знаннями буде складовою загальної стратегії підприємства, що матиме вигляд схеми розробки і розміщення стратегічно важливого запасу знань, який важливий для підвищення конкурентних переваг і досягнення стратегічних цілей підприємницької структури в умовах інноваційно-інформаційного розвитку підприємницького середовища. З метою поширення і реалізації знань підприємства обов'язково повинні використовувати науково-методичні інструменти і управлінські важелі, що в сукупності забезпечать взаємопов'язане управління всіма елементами процесу управління знаннями і їх ефективному використанню в господарській діяльності [88].

Оскільки одним із завдань підприємства, яке функціонує в конкурентному середовищі і використовує ринкові форми господарювання, є адаптація до трансформацій зовнішнього середовища шляхом

стратегічних змін, то можна зробити висновок про те, що запроваджена система управління знаннями виступає одним з головних інструментів таких змін. Таким чином для того, щоб зберігати наявні і досягти потенційних конкурентних переваг в майбутньому, підприємству необхідно мати базу з накопиченими знаннями минулого і постійно її поновлювати у відповідності до новітніх запитів і вимог сучасного світового ринку.

Оскільки зміни зовнішнього середовища відбуваються стрімко і постійно, то прогнозування таких змін стає більш складним процесом для підприємств, і тільки адаптаційних процесів стає недостатньо для підтримки їх конкурентоспроможності. Відповідно, для ефективної взаємодії із зовнішнім середовищем підприємствам необхідний якісний розвиток, тобто незворотні, позитивні якісні перетворення, які забезпечать ефективну реалізацію існуючих бізнес-функцій або отримання нових бізнес-функцій і структурних співвідношень. Таким новим якісним розвитком стає запроваджена система знань разом із синхронізацію стратегічних цілей підприємства. Тому на етапі впровадження знань доцільно провести ідентифікацію ключових бізнес-стратегій і визначити потреби і вимоги до тих знань, які в першу чергу будуть забезпечувати успіх у реалізації цих бізнес-стратегій. Відповідно в контексті реалізації підприємницької стратегії, управління знаннями можна, на наш погляд, можна визначати як самостійну стратегічну ланку поряд з іншими ланками підприємницької стратегії [88].

Управління знаннями як ланка стратегії підприємства розглядається як основа формування потужних конкурентних переваг на підприємстві, і знаходиться у взаємозв'язку з усіма стратегічними цілями і завданнями підприємства, а також орієнтована на постійні їх зміни в умовах зовнішнього середовища. Стосовно до підприємницької діяльності управління знаннями можна розглядати як й окрему стратегію, яка трансформує всі види інтелектуальних активів в більш високу

продуктивність і ефективність, в нову вартість і підвищену конкурентоспроможність підприємства.

1.3. Висновки до розділу 1 та постановка задачі

З огляду на тематику дисертаційного дослідження, у розділі 1:

- здійснений детальний огляд і порівняння поглядів більшості вітчизняних та зарубіжних учених, що дозволило запропонувати авторське визначення категорії «інтелектуальний капітал», який доцільно розглядати і детермінувати як багатокomпонентну категорію, що включає в себе соціально-економічні відносини, які виникають між суб'єктами економічної діяльності в рамках відтворення і використання знань, умінь, компетенцій і з приводу створення, використання і поширення інтелектуальних результатів;

- визначений процес інтелектуалізації економіки визначений, як процес безперервно зростаючого рівня матеріалізації новітніх інноваційних знань, які формуються за рахунок можливостей освітнього середовища, що враховують потреби в конкретних компетенціях, підтримуваних системою безперервної освіти і підвищують якість індивідуального і сукупного людського капіталу;

- обґрунтована інституціоналізація економіки знань на всіх рівнях господарювання, як системний процес функціонального, структурного і нормативно-правового оформлення інтелектуалізації всіх сфер життя суспільства;

- запропонована логічна модель системи управління знаннями на підприємстві. Така модель буде являти собою інтелектуальний простір підприємницької структури (або простір знань), що включає процеси перетворення знань і об'єднання людей, і одночасно передбачає відкритий і постійний доступ до всіх інформаційних ресурсів і можливість неодноразово звернення до них, і відповідно таким чином на підприємстві

формується певний комплекс знань. Управління знаннями як ланка стратегії підприємства розглядається як основа формування потужних конкурентних переваг на підприємстві, і знаходиться у взаємозв'язку з усіма стратегічними цілями і завданнями підприємства, а також орієнтована на постійні їх зміни в умовах зовнішнього середовища.

На основі ґрунтовного дослідження засад інтелектуалізації світогосподарського розвитку сформульовано перелік задач для дисертаційного дослідження:

- обґрунтувати концепцію інтелектуалізації вибору оптимальних стратегій корпорацій на цільових міжнародних ринках;
- запропонувати систему інформаційно-аналітичної платформи в моделі інтелектуального вибору оптимальної стратегії корпорації на цільових міжнародних ринках;
- обґрунтувати передумови, об'єктивні основи і вплив інноваційних чинників на інституційні трансформації корпоративних стратегій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.;
- здійснити оцінку впливу інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу міжнародних корпорацій;
- визначити об'єктивні передумови для впровадження концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» в систему управління корпорації;
- сформулювати методичну базу оцінки інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках;
- здійснити емпіричний тест інноваційної ефективності експортної діяльності українських виробників на цільових міжнародних ринках та показати зв'язок між зміною обсягу експорту та інтелектуалізацією корпоративних стратегій підприємств.

РОЗДІЛ 2.

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ КОРПОРАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ НА ЦІЛЬОВИХ МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ 4.0

У цьому розділі обґрунтована інтелектуалізація вибору оптимальних стратегій корпорацій на цільових міжнародних ринках, зокрема визначені зовнішні впливові чинники виникнення системи інтелектуалізації вибору оптимальних стратегій корпорацій, сформовано визначення категорії інтелектуалізації вибору, розроблена концепція інтелектуального вибору стратегії в практиці управління корпорації та запропонована комплексна система інформаційно-аналітичної платформи в моделі інтелектуального вибору оптимальної стратегії корпорації на цільових міжнародних ринках. Також автором визначені інноваційні чинники інституційних трансформацій корпоративних стратегій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0., принципи ІТКС в умовах економіки 4.0, передумови інноваційного чинника ІТКС на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0., дано схематичне визначення інноваційних чинників ІТКС в контексті побудови схеми послідовності їхнього впливу на стратегію розвитку. Досліджений вплив інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу корпорацій, що працюють на міжнародних ринках, а також визначені об'єктивні передумови для впровадження концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» в систему управління корпорації.

2.1. Інтелектуалізація вибору оптимальних стратегій корпорацій на цільових міжнародних ринках

Перехід більшості країн світу на постіндустріальний та інформаційно-цифровий уклад господарювання трансформував характер виробничої

вартості продукції світової економічної системи та призвів до підвищення значення в економіці інтелектуальної складової. В постіндустріальному суспільстві величезну значимість набувають нематеріальні (організаційні, інформаційні, інтелектуальні, цифрові) ресурси, але головним нематеріальним ресурсом світового економічного розвитку завжди були і залишаються люди, з їх розумовими і фізичними здібностями, потенційними можливостями, відтак, ключ до подальшого соціально-економічному прогресу в новому суспільстві лежить в активізації і ефективному використанні інтелектуального потенціалу на всіх рівнях господарювання. На сьогоднішній день ефективна активізація і оптимальні комбінації всіх видів ресурсів з переважанням в першу чергу, інтелектуальних, є головним завданням при виборі стратегії економічного розвитку на всіх рівнях господарювання.

Оскільки пункт дослідження має назву інтелектуалізація вибору оптимальних стратегій корпорацій на цільових міжнародних ринках, вважаємо варто визначити що ми розуміємо під «цільових ринком» у даному дослідженні. Цільовий ринок в контексті інтелектуалізація вибору оптимальних стратегій корпорацій – це сегмент ринку, зокрема міжнародного, що обирається корпорацією для ведення активної діяльності. При цьому цільовий ринок включає всю групу споживачів, яким корпорація хоче надати послуги та товари. Знати, хто становить цільовий ринок корпорації важливо, тому що це також може допомогти визначити, хто є цільовою аудиторією і побудувати ефективні стратегії розвитку та управління.

Зі збільшенням обсягів використання інтелектуальної складової підприємствами, зростає в геометричній прогресії і позитивний ефект від її використання. Отже, інтелектуальна складова є джерелом підвищення ефективності діяльності господарюючого суб'єкта, а інтелектуальний капітал являє собою найважливіший ресурс розвитку підприємств незалежно від їх типу обраної стратегії та рівня розвитку і середовища

функціонування. Він є запорукою створення довгострокових конкурентних переваг у ринковому середовищі, а також, надбання високих адаптивних властивостей, що дозволяють пристосовуватися до надзвичайно мінливої кон'юнктури ринку. Саме розумне використання переваг інтелектуальної економіки на рівні окремих підприємств може допомогти їм при виборі оптимальних стратегій на цільових міжнародних ринках.

В сучасних умовах перманентних змін в соціально-економічній і політичній сферах світогосподарської системи, для того, щоб досягти і утримати позиції лідера, недостатньо використовувати стандартний менеджерський набір інструментів, відтак необхідно обрати інноваційний підхід, суттю якого є використання інтелектуальних інструментів для вибору оптимальної стратегії підприємством. Одним з таких управлінських інноваційних інструментів може стати концепція «Інтелектуалізація вибору» (далі «ІВ»), центральним елементом якої є інтелектуальний капітал підприємства, що представляє собою основу його сталого довготривалого розвитку і ефективного функціонування.

Аналіз сучасного стану дослідження проблеми інтелектуалізації вибору свідчить про те, що практика застосування інтелектуальних технологій при виборі оптимальних управлінських рішень в різних країнах демонструє як різноманіття підходів і традицій, так і суперечливість кінцевих результатів. При цьому необхідно відзначити, що в реальній діяльності вітчизняних підприємств подібний підхід «ІВ» практично не застосовується, тому доцільно, в першу чергу, здійснити аналіз найкращих світових тенденцій в цій галузі, виявити і систематизувати найкращі досягнення, максимально адаптувати їх до міжнародних умов ведення бізнесу в контексті вибору оптимальних стратегій корпорацій.

У 2020 році 61% компаній з усього світу перебувають у процесі переходу на «інтелектуальні» технології, порівняно з 49% у 2018 році. Основна причина – стрімке впровадження «інтелектуальних» технологій у сферах роздрібної торгівлі, транспорту та логістики [187].

Впровадження технологій штучного інтелекту здатне збільшити продуктивність праці відразу на 40%. В результаті, як очікують Microsoft, до 2035 року світовий ВВП зросте на додаткові 25%. На той час штучний інтелект стане повноцінним елементом виробництва поряд з обладнанням та робочою силою [190].

Але якщо інфраструктура, будівлі та апаратура згодом стають непридатними, то штучний інтелект, навпаки, здатний постійно збагачувати дані та отримувати з них нову цінність. Це робить технологію революційною.

Комбінування інструментів інтелектуальних ресурсів та штучного інтелекту, хмарних технологій та аналітики даних призведе до буму в галузі робототехніки, геноміки, матеріалознавства та 3D-друку. В результаті і компанії і суспільство отримають доступ до значних матеріальних благ. Крім того, інтелектуальні ресурси та штучний інтелект, дозволить вирішити надзавдання, що стоять перед людством: нагодувати все населення планети до 2050 року, використовуючи менше землі та води, і впоратися з прогнозованим на найближчі 20 років 60-відсотковим зростанням захворюваності на рак [197].

Потрібно зауважити, що концепція «ІВ» виходить за рамки економічної науки і може бути представлена як інформаційно-аналітична платформа стратегічного планування з акцентом відповідно на інтелектуально-людський ресурс підприємства. При цьому позитивною стороною інтелектуалізації вибору є те, що в умовах стратегічної невизначеності, яка обумовлена світовою економічною кризою, посиленням конкуренції, розширенням видів діяльності, ускладненням процесів всередині підприємства, розвитком інформаційних та цифрових технологій, ефективність діяльності господарюючих суб'єктів залежить саме від раціонально організованого інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного планування економічної поведінки. Зрозуміло, що зазначені зміни привели до того, що останніми роками на підприємствах різко

збільшилася кількість прийнятих управлінських рішень, спрямованих не тільки на внутрішнє середовище підприємства, а орієнтованих на інтерактивну взаємодію із зовнішнім оточенням. В той же час, стрімкий розвиток ІТ призвів до того, що на підприємство надходить величезна кількість інформації, в тому числі суперечливої і неякісної, яка збирається безсистемно з неперевіраних джерел, а також виникає необхідність її інтелектуального аналізу і відбору для прийняття ефективних кроків у стратегічному плануванні.

Часто відсутня обґрунтована система видів і форм необхідної і достатньої для прийняття управлінських рішень інформації, що викликає необхідність переробляти не тільки потрібну, але і зайву інформацію. Все це призводить до додаткових витрат часу і коштів і, в результаті, до несвоєчасним або невірних рішень. Таким чином, метою створення інформаційно-аналітичної платформи забезпечення стратегічного планування, зокрема інтелектуалізації вибору оптимальної стратегії підприємства є, в першу чергу, формування цифрової системи аналітичної бази даних, необхідної для прийняття своєчасних і якісних управлінських і поведінкових рішень, яка заснована на повній, достатній, достовірній та точній інформації, і забезпечена сучасним інформаційно-цифровим інструментарієм для її обробки.

Перед тим як безпосередньо перейти до побудови інформаційно-аналітичної платформи забезпечення інтелектуалізації вибору оптимальної стратегії підприємства, необхідно визначити сутність проблеми інтелектуального вибору.

Перехід до концепції «ІВ» носить історично закономірний характер через сучасні тенденції розвитку як суспільства в цілому, так і системи економічних відносин і виражається в тому, що пріоритетну роль в системі управління відіграють такі поняття, як інтелект, розум, раціональність, оптимальність, логіка.

В широкому значенні під інтелектом розуміють здатність мислення, раціонального пізнання. Причому ключовими тут є такі поняття, як розум і раціональність. Необхідно відзначити також наявність тісного зв'язку між рівнем розвитку інтелекту і здатністю приймати рішення, робити вибір в різноманітних ситуаціях, умінням адаптуватися до мінливого навколишнього середовища - якостями, необхідними для стратегічного управління підприємством [118].

Якщо розглядати інтелект окремо від людини, то він лежить в основі прогресу сучасної цивілізації у вигляді інтелектуальних технологій, зумовлюючи НТП, здійснюючи вирішальний вплив на всі складові суспільного життя, зокрема в контексті нашого дослідження, і на вибір оптимальної стратегії підприємства.

Розглядаючи поняття інтелект, слід визначити й поняття похідне від нього – «інтелектуалізація». Маючи на увазі у даному дослідженні, інтелектуалізацію процесу вибору стратегії підприємства, можна говорити про інтелект як феномен дійсності, що включає в себе людину (креативний початок) і технології, певний інструментарій (акумуляований досвід активності інтелекту) і характеризує рівень розвитку підприємства в цілому. [183].

Таким чином, кажучи про нову парадигму інтелектуалізації вибору, ми маємо на увазі необхідність активного використання на підприємстві інтелектуальних знарядь праці, що виникають між менеджерами і підприємством і носять виражений інноваційний характер.

Однак в контексті вибору оптимальної стратегії підприємства буде доцільніше застосовувати саме термін інтелектуалізація, оскільки такий вибір можна розглядати як, логічний і раціональний процес, де інтелект виступає в якості ключового фактора обґрунтування вибору і критерію відбору стратегічних рішень. При цьому центральне місце в цій системі взаємовідносин все ж відведено людині та її інтелектуальному потенціалу. Характерними рисами людей, що здійснюють процес вибору за допомогою

інтелектуальної системи на базі інформаційно-аналітична платформи є розумна здатність швидше знаходити вихід, рішення в незвичайних обставинах, правильно і швидко схоплювати головне у стані речей або процесі і взагалі гнучкість розуму, пристосовність, здатність до швидкого мислення і висновків. Звідси випливає, що всі ці якісні характеристики є невід'ємними рисами ефективних менеджерів сучасної корпорації [117].

Вирішальний вплив на необхідність внесення докорінних змін в систему вибору стратегії корпорації зробив динамічний розвиток сфери послуг, що спричинило за собою виникнення принципово нових, високоінтелектуальних корпорацій, які не мали в своїх активах великої кількості матеріальних ресурсів та об'єктів. Очевидно, що управляти подібними корпораціями і приймати рішення щодо оптимальної стратегії розвитку, ґрунтуючись тільки на класичних канолах управління промисловими підприємством, вже не можливо. Тому вироблення нових принципів і інструментів інтелектуального управління, зокрема інтелектуалізація вибору стратегії, є життєво важливим фактором для забезпечення умов подальшого розвитку і конкурентоспроможності сучасних корпорацій. Більш того, оскільки головною цінністю таких підприємств є люди з їх інтелектуальним капіталом, необхідно розробити таку систему інтелектуального управління, центральною ланкою якої будуть не машини та механізми, обладнання та технології, а людські інтелектуальні ресурси підприємства. Однак не потрібно обмежуватись тільки тим, що концепція «ІВ» може бути застосована лише до підприємств сфери послуг. На сьогоднішній день в умовах глобалізації склалася така ситуація, що будь-яке підприємство, організація, корпорація незалежно від її розміру і сфери діяльності, потребує трансформації системи прийняття рішень, у впровадженні більш прогресивних, а головне, більш ефективних способів господарювання в контексті прийнятої стратегії. Необхідно зауважити, що основоположниками процесу інтелектуалізації управління,

прийняття рішень, здійснення вибору були якраз саме такі корпорації, діяльність яких не пов'язана, в першу чергу із матеріальним виробництвом.

Ще одним вагомим фактором, що вплинув на необхідність внесення змін в систему інтелектуального управління в контексті вибору оптимальних стратегій, стала масштабна інтелектуалізація праці. Основною формою праці тут стає інтелектуальна праця, що вимагає якісних і практично значущих професійних знань, доступу до інформаційно-комунікаційних потоків, складної інтелектуальної техніки і технології переробки знань і інформації, що може бути представлена у вигляді інформаційно-аналітична платформи корпорації. Таким чином, інтелектуальна праця людей стає надпродуктивною завдяки трьом принципам, які мають бути обов'язково присутніми у корпорації. По-перше, це озброєність інноваційною технікою і технологією, величезними базами даних і доступом до інтелектуального багатства, накопиченого в усіх сферах. По-друге, це постійний елемент творчості, як основоположний фактор інтелектуалізації праці. По-третє, це ризиковий характер діяльності, необхідність прийняття остаточного, єдино правильного і оптимального рішення в умовах глобальної невизначеності і непередбачуваності зовнішнього середовища [190].

Таким чином, можна зробити висновок, що ІВ оптимальних стратегій корпорацій зумовлена не тільки внутрішньою необхідністю самої корпорації та її прагненнями бути конкурентоспроможною в глобальному мінливому середовищі, а в першу чергу наступними чинниками світогосподарського розвитку (рис. 2.1):

1. Науково-технічна революція;
2. Динамічний розвиток сфери послуг;
3. Масштабна інтелектуалізація праці;
4. Бурхливий розвиток і поширення інформаційно-комунікаційних технологій;
5. Зміни у соціальному середовищі;

6. Зміни економічного характеру.

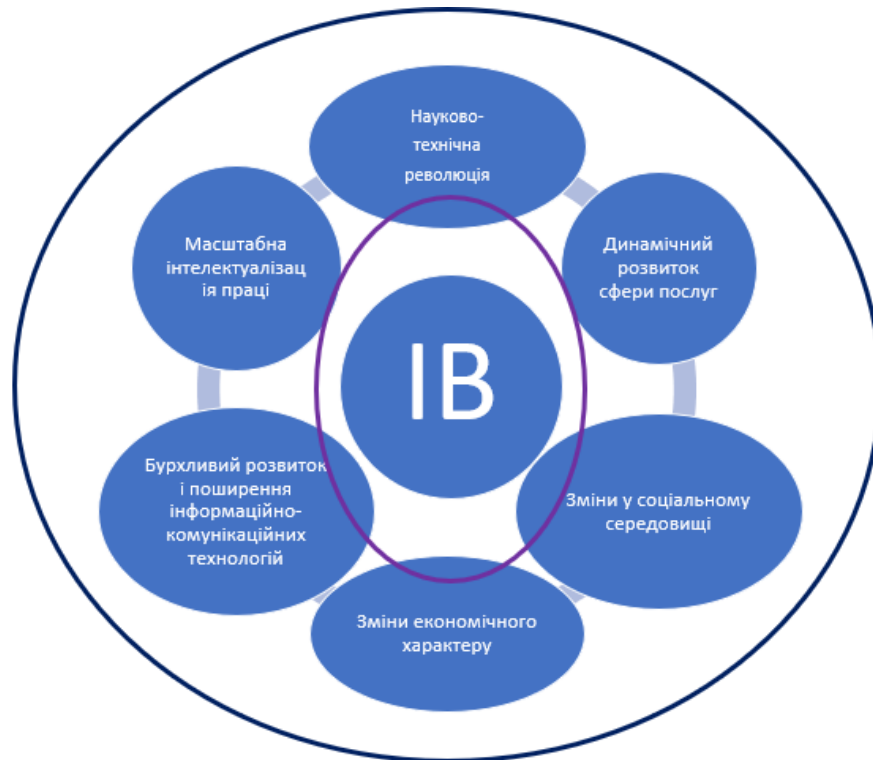

Рис. 2.1. Зовнішні впливові чинники виникнення системи інтелектуалізації вибору оптимальних стратегій корпорацій

Джерело: побудовано автором на основі джерел: [168, 178, 180, 183].

Стрижневим елементом системи інтелектуалізації вибору оптимальних стратегій корпорацій є люди. Відтак, корпорації потрібна команда професійних менеджерів, здатних керувати інформаційно-аналітичною платформою стратегічного планування. Вони повинні володіти принципово новими якостями. В першу чергу, це вміння інтегрувати інтелект людей, пробуджувати в них ініціативу, творчість, новаторство, прагнення до успіху, бути оригінальними, самостійними у своїх професійних діях і рішеннях, а також здатність залучати в корпорацію необхідних і потрібних професіоналів і утримувати їх, формувати атмосферу зацікавленості всього персоналу в успіху корпорації, працювати на рівні інноваційних тенденцій. Отже, головними вимогами до менеджерів сучасних корпорацій стають високий професіоналізм, знання механізмів функціонування ринку в поєднанні з володінням сучасними інформаційними та комунікаційними

технологіями, в тому числі використання в цих цілях Internet та аналітичних баз даних.

Стає зрозумілою актуальність і важливість використання інтелектуального підходу до вибору оптимальних стратегій корпорацій. Можна визначити такий підхід, як набір принципово нових методів управління, що носять яскраво виражений інноваційний характер, де ключовим поняттям є інтелектуальний потенціал і ефективність його використання. Саме інтелектуальний фактор є основою вибору успішної стратегії і розвитку корпорації в довгостроковому періоді. В широкому сенсі інтелектуалізація управління є необхідною умовою не тільки «виживання» корпорації в умовах ринкової економіки і жорсткої конкуренції, але в першу чергу невід'ємним ключовим фактором, що визначає її ефективне функціонування і розвиток в майбутньому.

Ми можемо стверджувати, що з одного боку, інтелектуалізація вибору оптимальної стратегії - це процес координації різних видів управлінської діяльності, в основі якого лежить орієнтація на довгостроковий стратегічний розвиток, коли центральною ланкою всієї системи взаємодії є інтелектуальний капітал, що є прихованим резервом зростання ефективності, продуктивності праці.

Інтелектуалізація вибору - це нова концепція управлінського процесу, що передбачає в якості умов ефективного стратегічного управління підприємством необхідність застосування інтелектуальних інструментів управління, що носять яскраво виражений інноваційний характер і спрямованих на досягнення стійких довгострокових конкурентних переваг, а також активне впровадження цих інструментів в систему оперативного та, що більш важливо, стратегічного менеджменту, пред'явлення менеджерам і рядовим працівникам високих вимог, що, безсумнівно, зумовить необхідність докорінної зміни самої системи організації діяльності корпорації [177].

Впровадження в практику управління корпорації концепції «ІВ» вимагає використання спеціального інструментарію, пріоритетним призначенням якого є всебічний розвиток інтелектуального потенціалу підприємства. Детально повинні бути розглянуті наступні інструменти інтелектуального розвитку. Перш за все, це система інтелектуального капіталу компанії, що включає в себе безпосередньо інтелектуальний капітал (всі його складові) і інформаційно-аналітичну платформу стратегічного планування з акцентом відповідно на інтелектуально-людський ресурс підприємства [84].

Розглянемо складові концепції інтелектуального вибору стратегії в практиці управління корпорації (рис.2.2).

Рис. 2.2 Концепція інтелектуального вибору стратегії в практиці управління корпорації

Джерело: побудовано автором на основі джерел: [1, 19, 57].

У запропонованій концепції інтелектуального вибору стратегії в практиці управління корпорації можна побачити складний системний синтез інновацій та інтелектуальних технологій управління. Ця система є відкритою до зовнішнього середовища і активно взаємодіє із усіма

стейкхолдерами корпорації шляхом обміну ресурсами, енергіями та інформацією. З переходом до інформаційного суспільства, загостренням конкуренції, посиленням процесів глобалізації потреба у такій системі в практиці великих корпорацій, що функціонують на міжнародному рівні різко зростає. Однак управління в таких системах з раціональної точки зору є незвичним, що зводить до мінімуму звичне центрування і адміністрування, надаючи особливу цінність освіті, інтелекту, інноваційній політиці, різноманітності способів обробки і використання інформації та знань. Особливу роль набуває інтелектуалізація вибору оптимальної стратегії корпорації для прийняття управлінських рішень керівниками і менеджерами будь-якого рангу, оскільки інтелектуальна модель управління, зокрема вибору, допускає здатність успішно функціонувати у вкрай нерівноважному зовнішньому середовищі. Звідси і виникає гостра потреба в інтелектуалізації управління підприємством в поєднанні із постійними інноваціями. До певної міри інтелектуальне управління розповсюджується на весь простір діяльності корпорації, перестає бути зосереджено тільки на ІВ оптимальної стратегії, жорстко локалізованим, а тому передбачає істотну демократизацію менеджменту, високий ступінь професіоналізму і інтелектуалізації на кожному рівні або підрівні виконання управлінських функцій [84].

В умовах стратегічної невизначеності корпорації, яка обумовлена чинниками зовнішнього середовища, посиленням конкурентної боротьби, розширенням видів діяльності, ускладненням внутрішньоорганізаційних процесів всередині корпорації, стрімким розвитком інформаційних технологій, ефективність діяльності суб'єктів економічної діяльності залежить від раціонально організованого інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного планування діяльності корпорацій. Зазначені зміни привели до того, що у корпораціях різко збільшилася кількість прийнятих управлінських рішень, спрямованих не тільки на внутрішнє середовище підприємства, а орієнтованих на інтерактивну взаємодію з

зовнішнім оточенням. Стрімкий розвиток ІТ призвів до того, що корпорації стикаються із величезною кількістю інформації, яку необхідно аналізувати та відібрати потрібну і необхідну для прийняття управлінських рішень. Часто відсутня обґрунтована система інформаційно-аналітичного забезпечення обробки і відбору інформації, що буде достатньою для прийняття ефективних управлінських рішень. Відтак, зрозумілим і логічним стає створення інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування з акцентом відповідно на інтелектуально-людський ресурс підприємства. Без такої платформи корпорація у сучасних умовах господарювання понесе додаткові витрати часу і коштів і, в результаті, це призведе до вибору невірної стратегії корпорації [84].

Метою створення інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування корпорації є, в першу чергу, формування системи інтелектуальної аналітичної бази даних, необхідної для прийняття своєчасних і якісних управлінських і поведінкових рішень, яка заснована на повній, достатній, достовірній та точній інформації, і забезпечена сучасним інтелектуально-аналітичним інструментарієм для її обробки [84].

Варто зауважити, що для корпорації найважливішим видом інформації при виборі оптимальної стратегії розвитку, має саме економічна інформація. У сучасному розумінні економічну інформацію розглядають як «сукупність відомостей, що відображають соціально-економічні процеси і людей, що керують цима процесами і колективами у виробничій і невиробничій сфері або як сукупність відомостей, які характеризують виробничу і фінансово-господарську діяльність [92]. Економічна інформація характеризується великим обсягом, багаторазовим використанням, оновленням і перетворенням, різноманіттям її джерел і споживачів, великим числом логічних операцій і специфічних математичних розрахунків для отримання багатьох видів результативної інформації. Ці її властивості зумовлюють науково-технічну необхідність і економічну доцільність використання засобів обчислювальної техніки і, перш за все, комп'ютерів при її зборі,

накопиченні, передачі та обробки, що, в свою чергу, вимагає вміння визначати структуру та обсяги перероблюваної інформації [14]. Підвищенню ефективності та якості управління сприяє створення автоматизованих інформаційних систем. Сучасний рівень інформатизації суспільства зумовлює використання новітніх технічних, технологічних, програмних засобів у різних інформаційних системах економічних об'єктів.

Економічна інформація за допомогою системи якісних і кількісних показників відображає, по-перше, стан зовнішнього середовища, в якому функціонує корпорація, і тим самим може характеризувати її конкурентоспроможність на міжнародному ринку, по-друге, характеризує організаційно-господарську діяльність і соціально-економічні відносини всередині підприємства [57]. Обробка і аналіз економічних даних, які формують економічну інформацію, здійснюється в формалізованій і частково формалізованій формі і зберігається в базі даних. Отже, інтелектуальна обробка і аналіз економічної інформації в умовах глобальної інформатизації суспільства перетворюється в інформаційний ресурс, від якого залежить стійкість і ефективність діяльності будь-якої економічної системи, а також її трансформація в економіко-математичні моделі вибору стратегічних планів розвитку корпорації. Отже, застосування оптимальних методів її збору, перетворення, передачі, зберігання і використання за допомогою інтелектуальних аналітичних інструментів, надає істотний вплив на успішність прийнятих управлінських рішень.

Економічна інформація з точки зору її використання як одного з видів ресурсів корпорації для обґрунтування вибору її стратегії, проявляється в різних аспектах:

- по-перше, це вид діяльності корпорації, який забезпечує надходження, своєчасну обробку, зберігання і подальший аналіз інформації;
- по-друге, це специфічний ресурс корпорації, який на сучасному етапі є необхідним і обов'язковим;

- по-третє, це складова ринкового механізму, що формує стійкість ринку як економічної системи;

- по-четверте, це фактор, за рахунок якого корпорація формує свою стратегічну конкурентну поведінку [100].

Сукупність інструментів з обробки економічної інформації, покликаних трансформувати вхідну інформацію з кількісної форми в якісну, на підставі якої менеджери всіх рівнів здатні приймати якісні оптимальні рішення, ми визначаємо як аналітичне забезпечення.

Інформаційно-аналітична платформа стратегічного планування корпорації (далі ІАПСПК) – це багаторівнева комплексна інтелектуальна система стратегічного планування економічної поведінки корпорації, що забезпечує інтеграцію всіх видів інформаційних та інтелектуальних ресурсів, їх інтерпретацію через аналітичні інструменти і створення інтелектуальних продуктів, за допомогою яких здійснюється формування оптимальної стратегії і реалізація стратегічних пріоритетів корпорації в майбутньому [84].

По суті ІАПСПК є інтегрованою системою, яка вирішує як традиційні, так і специфічні завдання з урахуванням торгово-технологічних і організаційно-економічних особливостей кожної корпорації, сформованих економіко-політичних умов і являє собою невід'ємну частину менеджменту будь-якої корпорації. При цьому дана система повинна бути в певній мірі стандартизована для можливості використання різними корпораціями, зокрема на цільових міжнародних ринках. Також система має бути достатньо гнучкою, щоб враховувати специфічні особливості конкретної корпорації і сфери її функціонування [84].

Основною метою ІАПСПК є створення інтелектуальних продуктів і формування інформаційних потоків для інтелектуального прогнозування, попередження і усунення ситуацій, викликаних невизначеністю і мінливістю зовнішнього середовища, і адаптація поведінки корпорації до цих змін шляхом збору інформації, її аналізу, доведення результатів цього

аналізу до менеджерів відповідного рівня з метою прийняття обґрунтованих рішень для вироблення оптимальної стратегії розвитку [84].

Слід зауважити, що до об'єктів інформаційно-аналітичної платформи СПК відносяться такі її сфери: фінансово-економічний стан підприємства, маркетингова і управлінська діяльність, організаційно-виробничі процеси, всі аспекти роботи з персоналом, стратегічне, тактичне та оперативне планування, розробка стратегій, аналіз середовища та ін. [84].

До результатів формування та ефективного використання ІАПСПК можна умовно віднести:

1. Тактично-оперативний ефект, який виражається в розробці раціональної економічної поведінки, спрямованої на вирішення ситуаційних проблем в короткостроковому періоді, моніторингу кризових явищ у зовнішньому середовищі і внутрішньому середовищі корпорації, контроль реалізації прийнятих управлінських рішень менеджерами всіх рівнів, оцінці стану всіх об'єктів, включених в систему ІАПСПК;

2. Стратегічний ефект, виражений в науковому обґрунтуванні стратегічних орієнтирів корпорації, завдань, планів розвитку, розробці оптимальної стратегії, підвищення рівня раціональності економічної поведінки;

3. Інформаційний ефект, що характеризує максимізацію співвідношення використовуваних на підприємстві інформаційних ресурсів до витрат на їх збір, обробку, зберігання і необхідні для цього інформаційні потоки [84].

Основні завдання, які стоять перед ІАПСПК, покликані забезпечити корпорацію якісною аналітичною інформацією для формування оптимальної стратегії розвитку у поєднанні із інтелектуальною її складовою. До таких завдань відносяться:

- аналіз зовнішнього оточення, здійснений на основі інформації про всіх стейкхолдерів, для формування масштабної повної бази даних про стан в галузі;

- дослідження економічних зв'язків корпорації із контрагентами, аналіз конкурентів, з метою визначення конкурентної позиції і формування відповідної економічної поведінки;

- моніторинг внутрішніх бізнес-процесів, метою якого є раціональний розподіл наявних і доступних ресурсів, необхідних для досягнення поставлених цілей;

- виявлення проблемних зон при формуванні та реалізації стратегічних планів економічної поведінки корпорації;

- створення інформаційних та інтелектуальних продуктів для розробки альтернативних варіантів економічної поведінки, антикризових програм тощо;

- організація інформаційних потоків, що забезпечують всі рівні ІАП;

- розробка механізму інтерактивної взаємодії всіх рівнів ІАП через вхідну і вихідну інформацію;

- консолідація всіх інтелектуальних ресурсів і їх інформаційно-комунікаційна підтримка [84].

ІАПСПК покликана виконувати наступні функції:

1) інструментальна функція передбачає використання інструментарію і методології для збору, обробки, аналізу і систематизації певного виду інформації;

2) пізнавальна функція відображає якість інформаційних ресурсів і інформаційних продуктів і, з метою підвищення якої, передбачає періодичне оновлення ІАП або її частини;

3) комунікативна функція спрямована на розробку інформаційних продуктів і інформаційних потоків, за допомогою яких відбувається взаємодія користувачів, відображає реєстр користувачів інформаційних продуктів, а також передбачає однозначну інтерпретацію всіх інформаційних продуктів, що надходять в розпорядження менеджерів;

4) організаційно-технологічна функція визначає чіткий порядок, правила і терміни надання інформаційних продуктів посадовим особам,

зазначеним у реєстрі користувачів; встановлює вид інформаційного продукту, в якому він надається користувачеві; визначає технологію використання каналів зв'язку для передачі інформації;

5) інтеграційна функція сприяє виконанню переліку завдань, що стоять перед корпорацією, і забезпечує інтелектуальний зв'язок як між усіма рівнями управління, так і між рівнями самої моделі функціонування корпорації для реалізації концепції ІВОС (інтелектуальний вибір оптимальної стратегії);

6) технічна функція визначає необхідне і достатнє забезпечення відділів корпорації сучасним комп'ютерним, цифровим і комунікаційним обладнанням, забезпечує безперебійну роботу ІАП;

7) інформаційно-інтелектуальна функція має на увазі набір комп'ютерних програм та іншого програмного забезпечення, яке дозволяє оперативно отримувати, обробляти, аналізувати, систематизувати і доставляти необхідні інформаційні продукти користувачам [84].

Отже, елементами ІАПСПК включають:

1. Інформація і бази даних;
2. Інформаційні і цифрові технології;
3. Інтелектуальні ресурси;
4. Технічні засоби.

У процесі формування ІАПСПК принципове значення має не тільки сама інформація, що необхідна для вибору оптимальної стратегії корпорації, а й ефективна організація її інтелектуального відбору. Система інформаційних потоків обслуговує основні функції управління підприємством, формуючи на основі вхідної інформації бази даних та інформаційні продукти, на підставі яких розробляються стратегічні плани, виявляються фактори ризику, обґрунтовуються антикризові заходи, формуються моделі економічної поведінки корпорації, що відповідають сформованому зовнішньому середовищу, приймаються управлінсько-поведінкові рішення і здійснюється контроль за їх реалізацією. Таким

чином, замикається коло системи інформаційно-аналітичної платформи в моделі інтелектуального вибору оптимальної стратегії корпорації [88] (рис. 2.3).

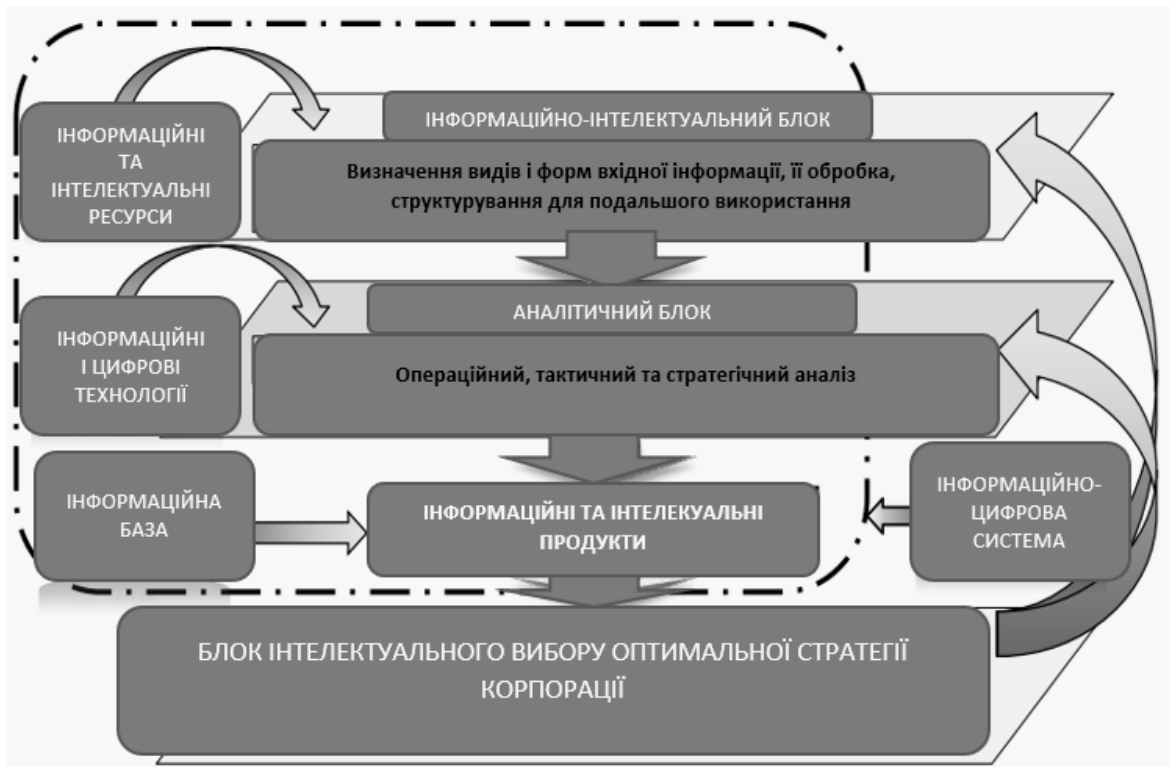

Рис. 2.3. Система інформаційно-аналітичної платформи в моделі інтелектуального вибору оптимальної стратегії корпорації на цільових міжнародних ринках

Джерело: побудовано автором на основі джерел: [1, 16, 19, 57].

Побудована система інформаційно-аналітичної платформи в моделі ІВОС корпорації дозволяє виявити логічну структуру функціональних блоків інформаційно-аналітичної платформи. Це інформаційно-інтелектуальний блок, в якому інформаційні ресурси перетворюються за допомогою інтелектуальних ресурсів в інформацію, готову для проведення аналітичних процедур. Результатом функціонування аналітичного блоку є формування інформаційної бази даних і розробка інформаційних та інтелектуальних продуктів, необхідних для прийняття поведінкових рішень і контролю їх реалізації [84].

Таким чином, запропонована інформаційно-аналітична платформа стратегічного планування діяльності корпорації є невід'ємною частиною моделі менеджменту корпорації, що забезпечує всі її рівні необхідною інтелектуальними та інформаційними ресурсами, без яких жодна сучасна організація не може здобути та зберігати свою конкурентоспроможність на міжнародному ринку, що забезпечує їй стабільний розвиток в довгостроковій перспективі в умовах глобальних потрясінь, що спостерігаються в сучасному світі [84].

2.2. Інноваційний чинник інституційних трансформацій корпоративних стратегій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.

Інституційні трансформації корпоративних стратегій (далі ІТКС) на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0 характеризується складністю і великою кількістю інноваційних процесів, що у них протікають. Такі процеси мають власну логіку походження і формуються під впливом ряду факторів (в більшій мірі інноваційних), що в свою чергу впливають на інноваційний потенціал корпорацій, інтелектуалізацію їх стратегій на цільових міжнародних ринках, інноваційну взаємодію в умовах економіки 4.0 та оптимальні моделі інновацій, що використовуються на міжнародних ринках [80].

На шляху ІТКС до моделей відкритих інновацій в економіці 4.0 потрібна розробка і впровадження нових принципів, що детермінують цей процес. В цьому випадку як інструмент наукового пізнання можна використовувати інституційний підхід до аналізу стану інноваційного середовища корпоративних стратегій [80].

Інституційна теорія заснована на класифікації і взаємодії громадських (колективних) інститутів. Залежно від цілей, об'єкта і предмета дослідження, вченими виділяються в якості інструменту аналізу різні групи

інститутів, що утворюють інституційну матрицю, і відображають такий процес, як одна сукупність інститутів впливає на іншу, а також те, як інституціональна матриця впливає на підсистеми національної інноваційної системи в цілому [104].

Поняття «інститут» походить від латинського слова «institutum» – усталення, установлення, установа [33]. Термін «інститут» має визначення в таких гуманітарних науках, як філософія, соціологія, політологія, правознавство, економіка тощо.

У зарубіжних наукових школах поняття «інститут» тлумачиться досить широко: як явище суспільного буття, що розкривається через комплекс суспільних дій (М. Вебер) та соціальних ролей (Т. Парсонс); соціальні факти, які мають зовнішнє примусове значення для індивідів (Є. Дюркгейм), та норми, які регулюють відносини обміну (П. Блау); ідеї підприємства (М. Оріу); органічна єдність ідей та людей (Ж. Ренар) тощо [33, 111].

У загальному сучасному розумінні інститут становить сукупність звичаїв, порядків, норм, правил поведінки, що діють у суспільстві [35].

У нашому випадку важливо описати найважливіші характеристики поняття «інститут» в управлінській науці. Так, Т. Веблен, один з основоположників інституціонального напрямку, визначає інститут, як «спосіб мислення звичного життя, до якого люди йдуть в процесі життєдіяльності» [25].

Інститути в розумінні Дж. Коммонса, - це виробничі корпорації, профспілки, торгові об'єднання, сім'я, держава, або в широкому сенсі - «Це дія соціального колективу з управління, розширення меж і звільнення області дій індивіда» [132].

Інститут - організація соціальної сфери, яка використовуючи звичаї, традиції, нормативно-правове регулювання поведінки людини призводить до формування стійких в довгостроковій перспективі моделей поведінки [165].

Таким чином, можна зробити висновок, що: по-перше, інститути є одиницею економічного аналізу; по-друге, модель поведінки індивіда виробляється під впливом звичаїв, традицій, стереотипів, детермінованих культурними особливостями; по-третє, тенденції ІТКС на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0 вважається за доцільне досліджувати з призми глибокого і всебічного аналізу причин соціальної поведінки в напрямку її інноваційного вибору.

Розвиток неоінституційного напрямку призвів до нового сприйняття поняття «інститут». Зокрема, Д. Норт під інститутом розуміє створені соціальними групами формальні (закони, нормативно-правові акти, конституції) і неформальні (кодекси поведінки, прийняті на добровільній основі в групі) обмеження, а також фактори примусу, що визначають структури їх взаємодії (поліція, судові інспекції тощо). У розумінні Д. Норта, інститути - це «правила гри» в суспільстві, або вироблені індивідуумом обмежувальні рамки, що структурують комунікації між членами соціальної групи, які визначають склад спонукальних мотивів соціальної взаємодії в економічній, соціальній, політичній і духовній сферах суспільства [63]. За визначенням О. Ульямсона, інститут - це спосіб управління контрактними відносинами компаній, ринків, мережами партнерств в економіці [228].

Ф. Hindriks і Ф. Gual вважають, що безліч різноманітних трактувань інститутів, які поширені у сучасних працях як в економіці, так і в суміжних соціальних дисциплінах, зводяться до трьох концепцій: інститути, засновані на правилах, інститути як рівновага у стратегічних іграх та філософське трактування інститутів як системи конститутивних правил [163].

Як бачимо, сьогодні немає єдиного, усталеного визначення інституту. Залежно від того, яку науку чи конкретну школу представляє дослідник, акцент робиться на ту чи іншу характеристику у понятті «інститут». Крім того, розвиток науки додає нові знання, змінює погляди на сучасне суспільство.

Далі потрібно і можна сформулювати визначення інституційних трансформацій корпоративних стратегій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. По-перше, перейдемо до розгляду визначень інституційного терміну, такого як «інституційна трансформація».

Трансформація в семантиці розглядається як явище, що продиктоване самою системою зсередини. Таким чином, ми можемо дати визначення інституційної трансформації. Інституційна трансформація - це зміна норм, правил гри на основі внутрішньої організації соціально-економічної системи.

Отже, інституційні трансформації корпоративних стратегій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. – це внутрішньонеобхідні корпоративні зміни у довгострокових цілях і завданнях виробничого, науково-технічного, економічного, організаційного та соціального характеру корпорації в контексті її внутрішніх потреб до тих пір, поки намічені цілі і завдання не будуть досягнуті у відповідності із зовнішнім ринковим середовищем економіки 4.0. [80].

Зміст ІТКС може бути відображено у вигляді певної оновленої програми дій (зміни усталених норм, правил гри, принципів) розробленої керівництвом корпорації для успішного її функціонування у новітніх інноваційних умовах. Слід зауважити, що інституційні трансформації корпоративної стратегії, продиктовані тим, що самі корпорації, знаходяться в процесі постійного розвитку, а сучасний етап економіки 4.0 вимагає процесу постійного вдосконалення стратегії корпорації [80].

Автором запропоновано загальні і спеціальні принципи ІТКС в умовах економіки 4.0 (рис.2.4).

Розглянемо детальніше зміст спеціальних принципів ІТКС в умовах економіки 4.0:

1. Принцип збереження цілісності передбачає, що жодна з фаз або стадій проведення інституційних трансформацій не повинна призводити до розривів в ланцюжку створення доданої вартості, зупинки виробництва та

порушення ринкових зобов'язань корпорації. Проблема руйнування єдності і цілісності виробничого процесу може виникати в період масштабної цифровізації корпорації, інфраструктурної оптимізації, організаційних і структурних перетворень, реінжинірингу бізнес-процесів, коригування функцій та в інших випадках. Реалізація принципу збереження цілісності в період інституційних перетворень може бути здійснена, зокрема, шляхом виконання програми страхових, підготовчих і забезпечувальних заходів, що нівелюють ризики дестабілізації підприємства в перехідний період.

Рис. 2.4. Принципи ІТКС в умовах економіки 4.0

Джерело: побудовано автором на основі джерел: [114, 158].

2. Принцип масштабування передбачає, що інституційні перетворення повинні проводитися поетапно, починатися з окремих функцій, процесів і елементів стратегії і потім поступово масштабуватись на все підприємство через інтеграційні операції. Одномоментний початок змін у всіх сферах корпорації є високоризикованим підходом, який з великою часткою

імовірності призведе до втрати керованості корпорацією, розбалансування її робочих процесів і не дозволить оперативно провести сумісні один з одним перетворення. Даний принцип передбачає виділення основного напрямку інституційних перетворень, який визначає ефективність функціонування економічної системи і концентрацію на ньому зусиль органів управління корпорації.

3. Принцип сумісності передбачає, що в процесі трансформації повинна забезпечуватися можливість інтеграції, а також функціональна, організаційна, структурна, виробнича, технологічна й інша сумісність існуючих і вперше створюваних елементів стратегії корпорації. Наприклад, організаційна структура підприємства повинна поєднуватися з використовуваними методами управління і форматами роботи персоналу; логістична модель задовольняти потреби виробничої підсистеми тощо.

4. Принцип збалансованості означає, що перетворення елементів і зв'язків корпорації має бути відповідним, гармонійним і несуперечливим. Менеджментом не повинні допускатися ситуації непропорційної трансформації корпоративної стратегії, при якій будуть формуватися дисбаланс і протиріччя між реформованими і нереформованими системами і структурами корпорації. Реалізація принципу збалансованості перетворень досить актуальна в умовах цифровізації та інтелектуалізації корпорації. Вона дозволяє виключити проблеми «клаптикової» автоматизації та інформатизації.

5. Принцип синергії передбачає, що в процесі перетворень повинен плануватися і враховуватися синергетичний ефект, який буде виникати в результаті зміни складу і змісту елементів в загальній стратегії корпорації, а також коригування логіки і характеру їх взаємодії. Синергетичний ефект являє собою нелінійне і непропорційне зростання (зниження) сукупної ефективності або сили впливу окремих компонентів, факторів або інших елементів стратегії корпорації в результаті забезпечення їх взаємодії або об'єднання в єдину функціонуючу систему (механізм). Важливо відзначити,

що утворена таким чином система буде мати емерджентні прояви, тобто мати властивості, які не властиві її елементам. Облік ймовірного синергетичного ефекту є вкрай важливим і дозволяє вирішити два завдання. По-перше, виключити ризики негативної синергії і виникнення проблем, при яких поєднання декількох окремих перетворень (в тому числі позитивного характеру) в сукупності призведе до негативного результату для загальної моделі функціонування і розвитку корпорації. По-друге, створити умови для виникнення додаткових конвергентних переваг, які можуть проявитися у вигляді операційної, фінансової, функціональної та іншої синергії. Важливо відмітити, що досягнення позитивного синергетичного ефекту в процесі перетворень стратегії є особливою конкурентною перевагою, яка не може бути скопійованою або запозиченою іншими учасниками ринку.

6. Принцип ітеративності означає, що проведення перетворень має здійснюватися на основі безперервного аналізу отриманих результатів і їх взаємоузгодження з підсумками (розробками, рішеннями), отриманими на попередніх етапах трансформації. Таким чином, при загальному поступальному векторі процес змін за своєю логікою представляє систему циклічних (повторюваних) процедур щодо вдосконалення організаційно-економічної моделі корпорації і забезпечення чіткої інтеграції всіх її елементів. Ітеративність особливо важлива в умовах перепроєктування, реінжинірингу або фундаментальних перетвореннях складних і масштабних соціально-економічних систем через допущені помилки, прорахунки, неточності на різних стадіях трансформації, а також в результаті коригування вимог до характеристик корпорації та динамічної зміни умов зовнішнього середовища. В цілому принцип ітеративності дозволяє мінімізувати витрати послідовного виконання робіт за інституційних трансформацій корпоративних стратегій, забезпечує спадкоємність і збереження логіки реалізованих заходів на всіх етапах трансформації, а також виключає накопичення помилок і нестиковок в прийнятті рішення в

процесі здійснення змін за рахунок своєчасного циклічного узгодження їх параметрів.

7. Принцип ринкового випередження передбачає, що швидкість процесу інституційних трансформацій КС повинна бути вище (в крайньому випадку, дорівнює) швидкості інституційної трансформації ринкового середовища (економіки в цілому). Реалізація принципу випередження передбачає побудову проактивного процесу інституційних перетворень, що дозволяє корпорації не тільки ліквідувати існуючі дисбаланси і протиріччя, а й виступити в ролі експортера позитивних змін в загальну економічну середу.

8. Принцип інноваційності передбачає, що проведення інституційних перетворень має бути направлено на перехід корпорації до інноваційної моделі господарювання та розвитку. Реалізована трансформація не повинна зводитись за своїм змістом до рівня простої технічної оптимізації або модернізації. Інституційні перетворення можуть бути ефективні і створювати стратегічні конкурентні переваги для корпорації лише в тому випадку, якщо вони супроводжуються впровадженням інноваційних рішень і розробок, створюють умови для застосування нових і прогресивних методів управління, стимулюють персонал інтелектуалізації (до освоєння інноваційних компетенцій і технологій роботи). Результатом реалізації інституційних трансформацій на основі принципу інноваційності є формування інноваційної екосистеми корпорації, сприяє безбар'єрному трансферту технологій, ідей, інновацій та компетенцій між підрозділами корпорації і заохочує культуру інноваційного розвитку.

9. Принцип пріоритету цифровий трансформації передбачає, що в корпорації повинна бути реалізована політика, спрямована на формування конкурентної цифрової платформи, впровадження цифрових інновацій і переклад бізнес-процесів з фізичної форми в цифрову. Більш того, в умовах множинності альтернативних варіантів еволюції корпорації менеджментом повинен бути забезпечений пріоритет впровадження цифрових інновацій по

відношенню до використання інших менш технологічних способів і рішень розвитку. В сучасних умовах конкурентоспроможність корпорації буде прямо залежати від рівня її цифровізації.

10. Принцип безперервності передбачає, що процес планування і реалізації ІТКС повинен мати відтворювальний і безперервний у часі характер, орієнтований на постійну адаптацію корпорації до мінливих умов зовнішнього і внутрішнього середовища. Принцип безперервності може забезпечуватися шляхом створення постійної стратегії затребуваних змін, постійна актуалізація та коригування якої повинна дозволяти перекривати перехідні точки в плануванні. Це дозволить організувати безперервний процес розвитку і вдосконалення корпорації в умовах економіки 4.0.

11. Принцип гнучкості означає, що в корпорації повинна бути забезпечена готовність топ-менеджменту і виконавчої ланки коригувати загальну стратегію і тактику перетворень на основі комплексного аналізу та оцінки всіх можливих варіантів (альтернатив) і сценаріїв трансформаційних процесів. Реалізація вищевказаного принципу дозволяє сформулювати гнучку і адаптивну програму глибинних змін, яка своєчасно змінюється і уточнюється в залежності від виникаючих ризиків, проблем і можливостей зовнішнього середовища.

12. Принцип ефективності передбачає, що інституційні перетворення повинні призводити до довгострокового підвищення рівня ефективності корпорації і позитивно впливати на фінансово-економічні результати її діяльності (збільшення виручки, прибутку, рентабельності операцій, зниження собівартості тощо). У той же час, це не означає, що здійснювані зміни повинні надати миттєвий прямий або опосередкований вплив на фінансові, економічні та інші показники роботи корпорації. Одержуваний позитивний ефект може бути відкладеним у часі по відношенню до періоду закінчення перетворень [80].

Запропонована автором система принципів визначає внутрішню логіку і стратегічні орієнтири проведення ІТКС в умовах цифрової та інноваційної

економіки. Утвердження і дотримання вищевказаних принципів на всіх етапах трансформації корпорації дозволить провести динамічні, комплексні і гармонійні зміни всередині корпорації без зниження рівня її працездатності і керованості. У практичному плані вона дозволить забезпечити функціональну єдність, інтеграцію і спадкоємність процесів і заходів щодо трансформації різних завдань і елементів стратегії корпорації [80].

Що стосується інноваційного чинника ІТКС, то тут на перший план виходить проблема генерації інновацій, яка в даний час не обмежується процесом розробки нової технології або продукту, зміщуючи акцент на такі питання, як модель бізнесу, система управління, організаційна структура, потоки створення вартості, ланцюги поставок, захист інтелектуальної власності та тиражування результатів НДДКР, формування ринкових ніш і цільових сегментів. Інноваційна діяльність в умовах економіки 4.0 базується на комплексному, мультидисциплінарному і міждисциплінарному підходах, коли впровадження технологічних інновацій корпорацій супроводжується організаційними, маркетинговими, логістичними та іншими типами інновацій.

Характерною рисою розвитку сучасної світової економіки виступає формування інноваційної системи на базі моделі відкритих інновацій, що забезпечує конкурентні переваги вищого порядку. Інноваційна діяльність, як один із пріоритетних напрямків будь-якої держави, корпорації чи фірми, вимагає розробки і впровадження нових підходів, форм і методів трансформації, управління і перегляду стратегії.

Розглянемо об'єктивні основи інноваційного чинника на рівні господарюючого суб'єкта – корпорації в умовах економіки 4.0. Це, перш за все, пошук нових підходів до вирішення конкретних соціально-економічних, виробничих, організаційних та інших проблем. Корпорація, що функціонує на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. не є ізольованою, а знаходиться в тісній взаємодії з оточуючими її суб'єктами і

середовищем. У зв'язку з цим можна припустити, що будь-які зміни внутрішніх процесів, що відбуваються в організації, є прямими або непрямими наслідками більш масштабних змін у зовнішньому середовищі. Говорячи про інноваційний чинник, можна виділити дві групи факторів, які є передумовами до його розвитку: внутрішні і зовнішні. Під внутрішніми факторами маються на увазі проблеми, що виникають всередині корпорації і які потребують вирішення шляхом реалізації тих чи інших інновацій. Під зовнішніми передумовами розуміються будь-які ситуації, що складаються під впливом зовнішнього підприємницького середовища, обумовлені необхідністю адаптації ринкових суб'єктів до нових умов також через освоєння і широке застосування інновацій (рис. 2.5) [80].

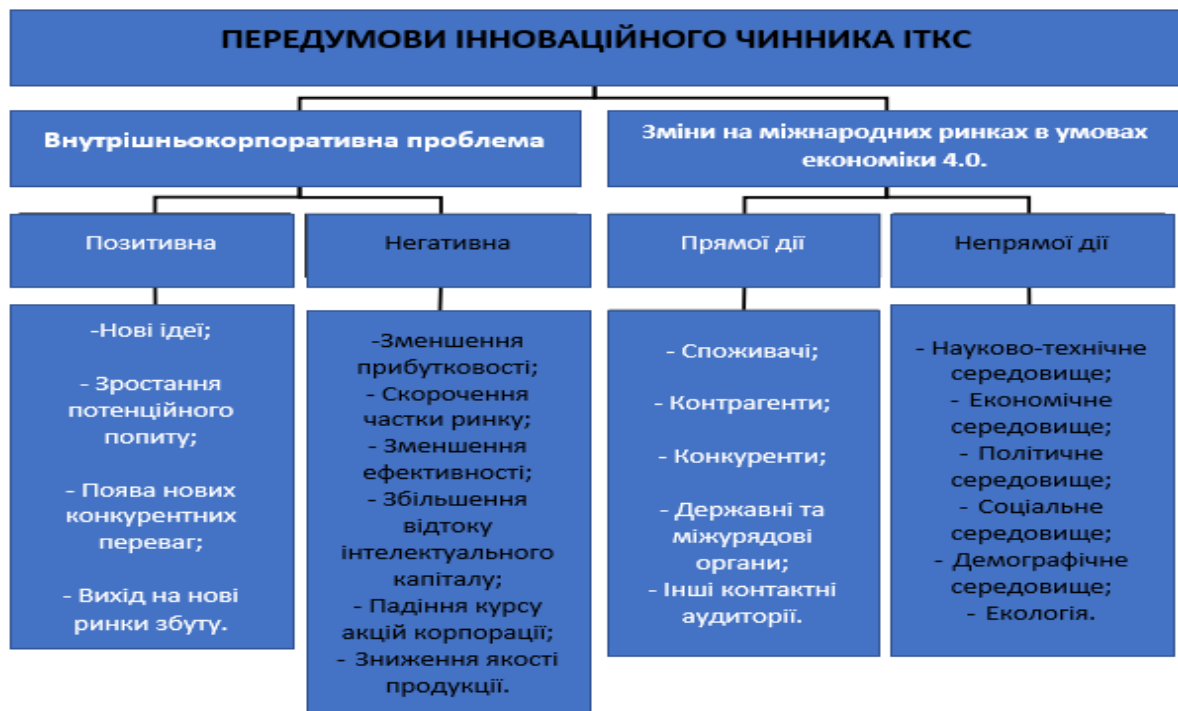

Рис. 2.5. Передумови інноваційного чинника ІТКС на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.

Джерело: побудовано автором на основі джерел: [178, 180, 201].

При цьому під проблемою розуміються наявні в корпорації можливості, пов'язані з потенціалом науково-технічної бази, фінансовим становищем, творчою активністю персоналу і досягненнями в виробничій сфері, які можна використовувати для отримання майбутніх конкурентних

переваг. З іншого боку, в корпорації відбуваються і негативні процеси - наслідок або недостатньо професійного менеджменту, або негативних ринкових умов. При вирішенні таких проблем, як зниження доходів або скорочення ринкової частки, керівництво змушене запроваджувати необхідні інновації, маючи, як правило, обмеження за часом і ресурсами.

Істотний вплив на характер інноваційних процесів, що протікають в корпораціях, справляє зовнішнє підприємницьке середовище. Можна виділити ряд спільних рис, що характеризують глобальне зовнішнє середовище і визначають зростаючу необхідність цілеспрямованого проведення інноваційної політики при трансформації корпоративної стратегії в умовах економіки 4.0. Для ефективної адаптації до таких змін керівництво корпорації має створювати і постійно підтримувати інноваційний клімат, що забезпечує гнучкість організаційної структури та стратегії, виробництва і людського менталітету.

Інноваційний чинник інституційних трансформацій корпоративних стратегій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. має наступні прояви:

- інноваційний потенціал системи корпорації визначає міру її готовності виконати поставлені завдання, для досягнення інноваційної мети у стратегії корпорації;

- формування відкритої інноваційної системи корпорації починається на першій її стадії – інтелектуалізації людського капіталу, оскільки саме люди з їх здібностями, мисленням і знаннями є основними суб'єктами інноваційної діяльності;

- інноваційний потенціал корпорації неможливо формувати примусово, для його активізації необхідно використовувати мотиваційні, комунікаційні механізми, спрямовані на стимулювання інноваційної діяльності всіх економічних агентів;

- інноваційний потенціал корпорації - децентралізована категорія, що зумовлює специфіку форм, методів і принципів корпоративної інноваційної політики разом із її стратегією;

- стан інноваційного середовища корпорації характеризується рівнем розвитку груп її стейкхолдерів, що охоплюють всі сфери: соціальну, економічну і політико-ідеологічну тощо [80].

Вплив інноваційного чинника на ІТКС визначається, головним чином, якістю людського капіталу. Отже, основне завдання полягає у підготовці висококваліфікованих кадрів, які обслуговують інноваційну сферу корпорації.

Таким чином, можна сказати, що економіка знань продукує відповідні елементи інноваційної культури. Визнання визначальної ролі стратегічного бачення в процесі здійснення інноваційної діяльності має скласти основу стратегій корпорацій в частині створення освітніх програм і проектів для їх персоналу.

Розглянемо більш детально інноваційні чинники інституційних трансформацій корпоративних стратегій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.

Технології економіки 4.0 - інформаційно-комунікаційні технології, мікроелектроніка, числове програмне управління і мікропроцесори, винахід комп'ютера і поява і поширення мережі Інтернет, що призвели не тільки до автоматизації бізнес-процесів корпорацій, але і до появи нових ринків і нових видів бізнесу - електронних компаній, що, в свою чергу, трансформувало бізнес-стратегії, зокрема змінивши структуру доходів і витрат, ланцюжок створення вартості, взаємодії зі стейкхолдерами і необхідні ресурси [180].

Таким чином, інноваційні технології спричинили глибоку трансформацію корпорацій, змінивши їх операційну модель і бізнес-процеси, організаційний дизайн і використовувані бізнес-стратегії. Саме тому технології економіки 4.0 викликають великий інтерес у корпорацій і

держав: за прогнозами, їх застосування стане драйвером створення інноваційних продуктів і ринків, а також розширить вже існуючі ринки. Міжнародні експерти стверджують, що нові технології індустрії 4.0 спричинять зміну бізнес-процесів в корпоораціях, тим самим сприяючи підвищенню конкурентоспроможності галузей і країн на світових ринках, результатом чого стане зростання національних економік.

Першим інноваційним чинником, що сприяє інституційній трансформації КС, є бурхливий розвиток телекомунікаційних технологій і мережі Інтернет. На діяльність більшості компаній це зробило істотний вплив, причому відразу за двома напрямками діяльності: корпоративне стратегічне управління та продажі. Завдяки впровадженню електронного документообігу, систем комунікації, платформ по оптимізації бізнес-процесів, хмарних сховищ даних, IP-телефонії, а також CRM, значно прискорилися і полегшилися багато аналітичних і управлінських процесів корпорацій. Таким чином, ведення значної частини корпоративних справ виявилось можливим в режимі онлайн, що дозволило здійснювати планування і контроль дистанційно, поліпшивши тим самим і якість управління.

Іншим вкрай важливим чинником розвитку інформаційних технологій ті інституційній трансформації КС є використання мережі Інтернет як одного з каналів здійснення продажів і просування товарів і послуг. По суті, Інтернет є місцем, де концентрується цільова аудиторія практично всіх ринків. За останні 10 років мережа Інтернет багаторазово збільшилася в розмірах, що дозволило перетворити її з однієї невеликої точки контакту з цільовою аудиторією в величезну глобальну платформу контакту.

Бізнес-стратегії більшості корпорацій на міжнародних ринках змінилися під впливом розвитку мережі Інтернет. Багато компаній перепрофілювали свою діяльність, змінивши співвідношення каналів продажів, організаційну структуру, зміст і параметри продуктів, тобто трансформували свою бізнес-стратегію.

Крім цього, інноваційні чинники індустрії 4.0 покликані скоротити час виведення нової продукції на ринок, підвищити результативність взаємодії з клієнтами, сприяти економії масштабу і більш ефективному використанню ресурсів.

Таким чином, вплив інноваційних чинників на інституційні трансформації корпоративних стратегій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. має наступні ефекти:

- фінансові - підвищення виручки і зниження собівартості продукції корпорацій;

- ціннісні - підвищення кастомізації товарів і послуг, індивідуалізація і зниження вироблених партій товарів;

- операційні - підвищення гнучкості та адаптивності, прискорення виробничого циклу, підвищення продуктивності;

- інноваційного та технологічного розвитку - зниження часу розробки прототипів, виведення на ринок нових продуктів і підвищення загального рівня технологічного розвитку [80].

Можна стверджувати, що інноваційні чинники інституційних трансформацій корпоративних стратегій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. призводять до змін інноваційної поведінки корпорації на міжнародних ринках та підвищує ефективність виробництва, що виражена продуктивністю.

Можливим виявляється визначення інноваційних чинників ІТКС в контексті побудови схеми послідовності їхнього впливу на стратегію розвитку корпорації на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. (рис. 2.6).

В свою чергу майбутня реалізація стратегії корпорації повинна враховувати реалії та тенденції світового господарства на сучасному етапі:

1. Змінюється контекст інноваційної політики. Економічні і політичні кризи впливають як на цілі, так і на кошти програми інновацій. Вони не призвели до появи нових цілей та інструментів, а змінюють баланс тих, які

вже були в наявності, таким чином, щоб максимально використовувати їх вплив на економічне зростання і економію ресурсів.

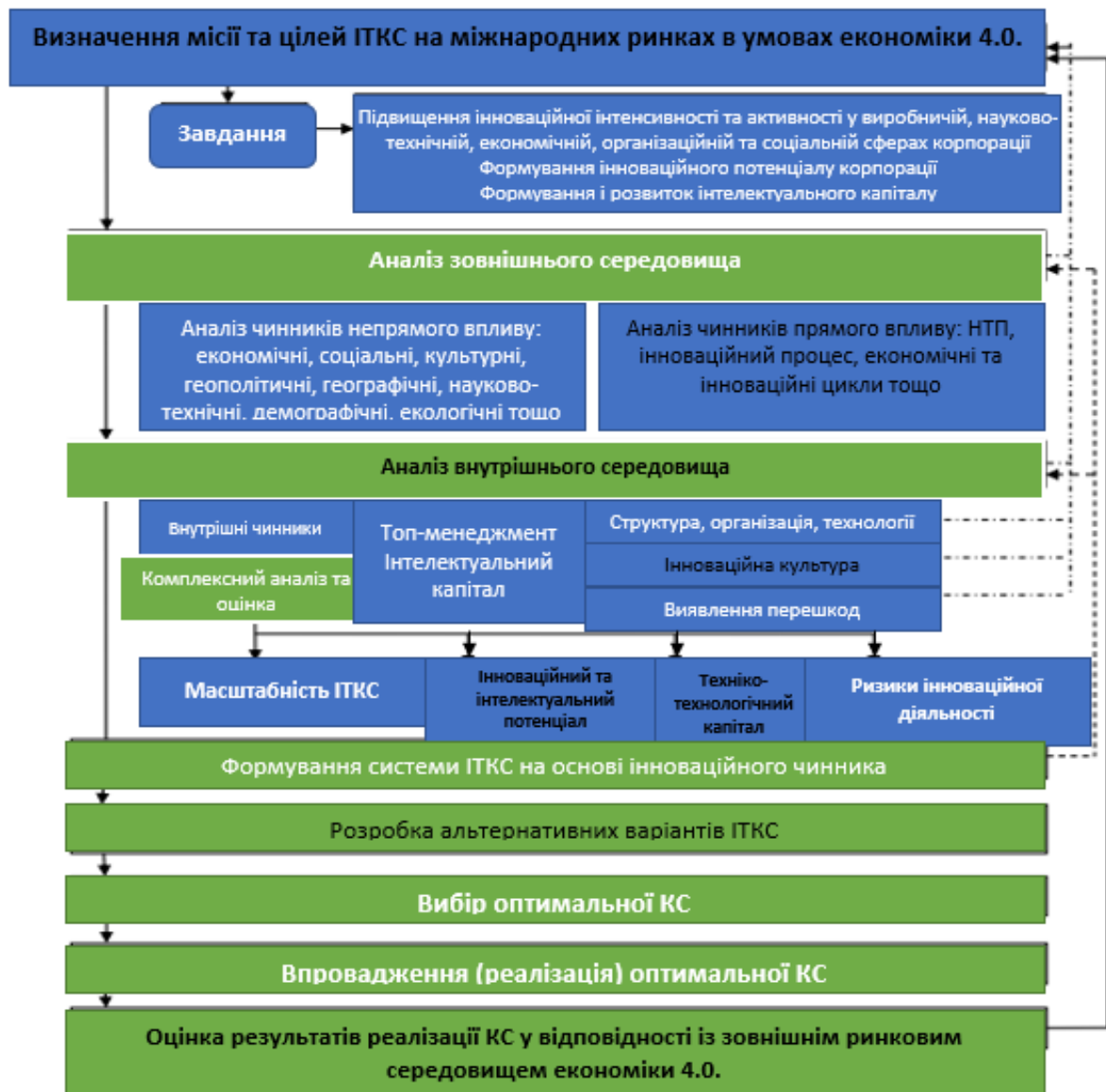

Рис. 2.6. Схематичне визначення інноваційних чинників ІТКС в контексті побудови схеми послідовності їхнього впливу на стратегію розвитку корпорації на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.

Джерело: побудовано автором

2. Мінливі інструменти інноваційної політики. Набір заходів не зазнав радикальних змін, він поступово трансформувався, що призвело до того, що одні інструменти стали більш, а інші менш значущими.

3. Зміцнення управління інноваційною політикою. Різноманітність цілей та інструментів, що постійно зростає, а також учасників вимагає нових способів координації інноваційної політики корпорацій та її контроль.

Таким чином, сучасна стратегія розвитку корпорацій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. на основі використання інноваційних чинників розглядається ними як основа збереження позицій лідерів і довгострокового успішного функціонування і розвитку.

В процесі збільшення вкладу інновацій в ІТКС на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. просторові аспекти розвитку корпорацій в будь-якій країні світу відіграють важливу роль. В багатьох країнах, що розвиваються, даний фактор має принципове значення. Основним завданням корпорацій в даному випадку вважається знаходження ефективного балансу в просторовому розподіл свого інноваційного потенціалу, структура інноваційної стратегії повинна мати комплексний характер і бути у відповідності із цілями політики економіки 4.0. Актуальність інноваційного чинника ІТКС зростає в міру масштабів розвитку міжнародних ринків в умовах економіки 4.0. [80].

Отже, на сучасному етапі трансформації світової економіки збільшення ролі інноваційного чинника в рамках ІТКС обумовлює економічні досягнення і конкурентоспроможність провідних корпорацій на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. Саме роль інновацій підвищує внесок в економічне зростання корпорацій, хоча їх конкурентні стратегії формуються під впливом безлічі чинників, а також еволюціонують в процесі зміни технологічних укладів. В рамках економіки 4.0 корпоративні стратегії набувають відмінних особливостей, які проявляються в ролі балансу внутрішніх та зовнішніх інновацій.

2.3. Вплив інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу корпорацій, що працюють на міжнародних ринках

Новітня інтелектуальна економіка, характерною ознакою якої є повсемісне широке використання знань в якості основного нематеріального активу корпорацій, характеризується двома найвагомими ознаками: по-перше, здатністю використовувати інтелектуальні ресурси для задоволення зростаючих людських потреб і по-друге, створювати інноваційні продукти та технології для свого безперервного розвитку. Сучасний технологічний рівень міжнародної економіки створює та надає умови для трансформаційних змін, а відтак вибудовує логіку розвитку світової економічної системи. Очевидно, що у такому новітньому середовищі людський капітал, зокрема інтелектуальні ресурси набувають вагомое стратегічне значення, як для окремих корпорацій у їх довгостроковому успішному розвитку та отриманні конкурентних переваг, так і для світової спільноти в цілому [81].

Можливість перетворення інтелектуальних ресурсів в потрібні товари і послуги, які в свою чергу володіють суспільною корисністю та додатковою вартістю, стає важливою складовою функціонування корпорацій, що працюють на міжнародних ринках. Звідси очевидним стає розуміння важливості і необхідності ефективного використання людського капіталу з метою отримання прибутків корпорацій і забезпечення ринкової конкурентоспроможності. Новітня інтелектуальна економіка, заснована на використанні та активному поширенні знань, характеризується стрімким зростанням наукомісткої продукції; скороченням життєвого циклу товарів і актуальних професійних навичок; інтелектуалізацією та цифровізацією використовуваних технологій, що забезпечують кратне підвищення продуктивності праці; а також формуванням великого сегмента ринку інтелектуальних продуктів і послуг, таких як патенти, ліцензії, транзакції,

консалтинг. Але вона також характеризується такими змінами у процесах управління, як трансформація усіх традиційних функцій управління корпорацією, зокрема, сфери управління персоналом (HR).

У сучасних умовах перманентних змін в соціально-економічній і політичній сферах людської діяльності для того, щоб утримати позиції лідера, недостатньо використовувати стандартний менеджерський набір інструментів, необхідно взяти на озброєння так званий інноваційний підхід, суттю якого є використання інтелектуальних інструментів управління підприємством. Одним з таких управлінських інноваційних інструментів може стати концепція «Інтелектуалізації HR-менеджменту», центральною ланкою якої є інтелектуальний та людський капітал корпорації, що представляє собою основу його сталого довготривалого розвитку і ефективного функціонування [81].

На сучасному етапі світової економічної системи загалом «Інтелектуалізація менеджменту» вже досить поширене явище. Перспективи її розвитку пов'язані з інтеграцією трьох найбільш принципових концепцій. Це концепції інтелектуального капіталу (людського капіталу), менеджменту знань та організації, що навчається. Названі концепції не просто перетинаються, але й взаємно доповнюють одна одну. Інтелектуальний капітал - це певний вид ресурсів корпорації. Менеджмент знань розглядається як процес, що забезпечує ефективне використання даних ресурсів. Організація, що навчається - це організація, що володіє певною структурою і діловим середовищем, що сприяє ефективному використанню інтелектуальних ресурсів. Концепція інтелектуального капіталу вводить інтелектуальні ресурси в явному вигляді в структуру капіталу підприємства та в його економіку [81].

В контексті теми нашого дослідження, ми притримуємось поширеної економічної думки таких вчених, як К.-Е. Свейбі [53], Т. А. Стюарт [219], М. Армстронг [7], А. Колот [51], Г. Мартишевська [59], Н. Притуляк [86], П. Цибульов [105], С. Ілляшенко [44], О. Гапоненко [36], І. Каленюк [45],

В. Бугас [21], які у структурі інтелектуального капіталу підприємства виділяють три складові:

1. Людський капітал (компетенції персоналу) – сукупність розумових здібностей і моральних цінностей працівників організації (знання, навички, творчі здібності, моральні цінності, лідерство, культура праці тощо). Необхідно зауважити, що це не просто сума знань і особистих якостей окремих співробітників, а у їх спільній і колективній роботі проявляється синергетичний ефект, що збільшує і перевершує результативність індивідуальних дій. При цьому людський капітал не є власністю компанії або організації, оскільки є невід'ємною частиною особистостей співробітників, але використовується для отримання економічної вигоди відповідно до усталених трудових відносин;

2. Організаційний капітал (структурний, внутрішній) – результат розумової діяльності працівників, втілених в технічному і програмному забезпеченні, технологіях, патентах, торгових марках і знаках, організаційній структурі і т.п. Можна сказати що організаційний капітал характеризує ступінь використання людського капіталу і здатність організації відповідати вимогам ринку і споживачів. На відміну від людського, організаційний капітал у більшій мірі знаходиться у власності компаній і може бути об'єктом економічних відносин, наприклад, таких, як купівля-продаж;

3. Клієнтський (споживчий) капітал - являє собою систему відносин з клієнтами і споживачами, що спрямована на максимально повне задоволення їх потреб. Клієнтський капітал часто називають «капіталом відносин», оскільки включає в себе інформацію про клієнтів, історію взаємин з клієнтами, контракти і угоди, імідж організації, ділову репутацію, бренд, товарні знаки і символи, канали продажів і портфель замовлень [81].

Відзначимо, що такий поділ інтелектуального капіталу на складові є ефективним аналітичним прийомом, що дозволяє аналізувати і управляти його окремими елементами. На практиці ці складові існують і функціонують

спільно, породжуючи ефект синергії і утворюючи нову якість, яка властива інтелектуальному капіталу як єдиному цілому. Яким би чином не провадилась декомпозиція інтелектуального капіталу на складові, їх існування і розвиток повинні відбуватися в тісній єдності і забезпечувати зростання вартості ІК на основі гармонійного розвитку всіх його елементів [81].

Передумови виникнення концепції «Інтелектуалізація менеджменту» можна схематично представити на рис 2.7.

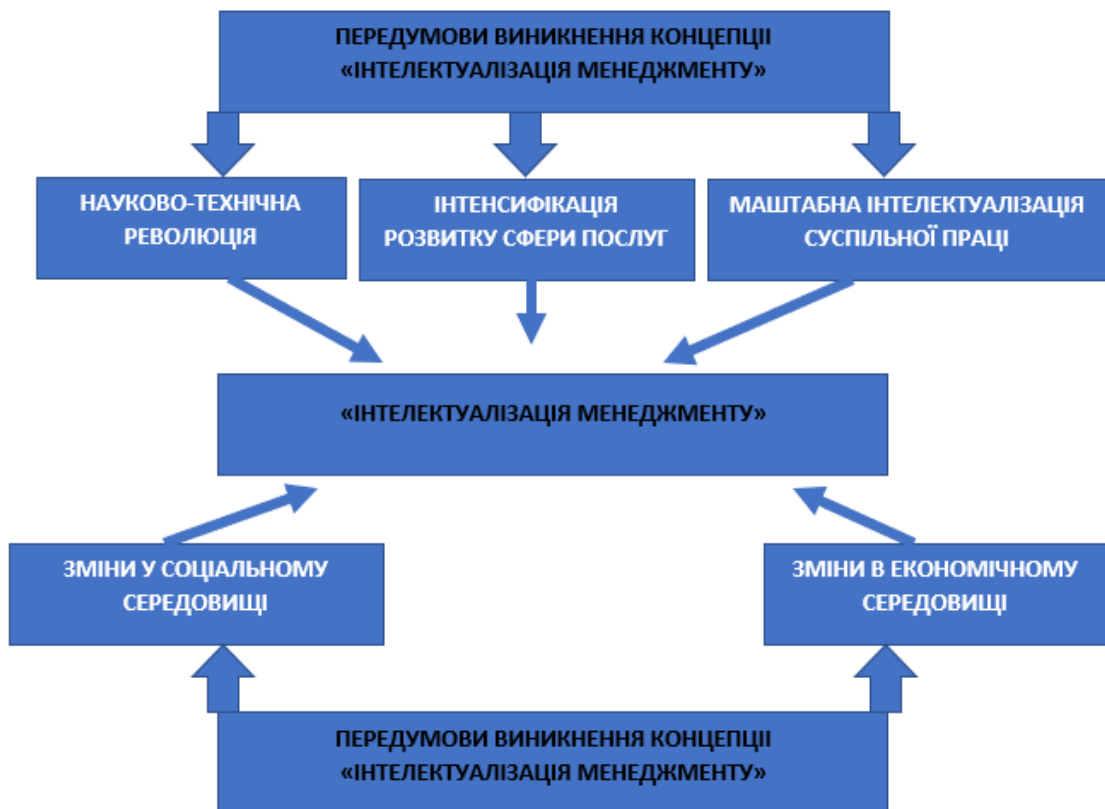

Рис. 2.7. Передумови виникнення концепції «Інтелектуалізація менеджменту»

Джерело: побудовано автором

Нові тенденції в науковому менеджменті потребують нетрадиційних підходів в контексті підвищення економічної та управлінської культури менеджерів корпорацій. У сучасному світі швидкими темпами може розвиватися тільки та країна або та корпорація, яка може створити сприятливі можливості для максимального зростання інтелекту фахівців в області менеджменту і в цілому інтелектуального потенціалу управління.

Відтак стає зрозумілою актуальність і важливість використання інтелектуального підходу до менеджменту [81].

Інтелектуалізація менеджменту - це, безумовно, принципово нові методи управління, що носять яскраво виражений інноваційний характер, де ключовим поняттям є людський потенціал і ефективність його використання. Саме людський фактор є основою розвитку корпорації в довгостроковому періоді. Інтелектуалізація менеджменту є необхідною умовою не тільки «виживання» корпорації в умовах ринкової економіки і жорсткої конкуренції, але й в першу чергу невід'ємним фактором, що визначає її ефективне функціонування і розвиток в майбутньому.

З одного боку, інтелектуалізація менеджменту - це процес координації різних видів управлінської діяльності, в основі якого лежить орієнтація на довгостроковий стратегічний розвиток, коли центральною ланкою всієї системи взаємодії є індивід (власник ЛК), тобто відбувається зміщення акценту з техніко-технологічної складової (машини, обладнання) на людський фактор розвитку корпорації (перш за все на його якісні характеристики), оскільки саме людський фактор є прихованим резервом зростання ефективності, продуктивності праці. Однак людські ресурси є найбільш обмеженими ресурсами підприємства, тому організація найбільш ефективного їх використання є запорукою успішності його функціонування. З іншого боку, інтелектуалізація - це певний комплекс вимог, які пропонуються, як до самої корпорації, так і до її вищого керівництва і рядових працівників [81].

Корпорація має досягти певного рівня зрілості та самосвідомості, перш ніж вона буде готова запровадити концепцію «Інтелектуалізація менеджменту». Необхідно провести певну переоцінку цінностей, виявити фактори, які є значущими для розвитку корпорації, і бути готовими до значних, кардинальних змін в системі менеджменту, які безпосередньо торкнуться всіх її членів, починаючи з топ-менеджерів і закінчуючи звичайними працівниками.

Таким чином, можна сформулювати визначення даного поняття у його загальному значенні: «Інтелектуалізація менеджменту» - це новітня концепція управлінського процесу (менеджменту), що передбачає в якості умов ефективного стратегічного управління корпорацією необхідність застосування інтелектуальних інструментів і механізмів управління, які характеризуються інноваційним характером і спрямовані на досягнення стійких довгострокових конкурентних переваг, а також активне впровадження цих інструментів в систему оперативного та стратегічного менеджменту корпорації. Інтелектуалізація менеджменту для її практичного впровадження вимагає використання спеціального інструментарію, пріоритетним призначенням якого є всебічний розвиток інтелектуального потенціалу корпорації. Перш за все, це система інтелектуального капіталу корпорації, що включає в себе безпосередньо інтелектуальний капітал (всі його складові) і систему оцінки його вартості. В рамках вивчення системи інтелектуального капіталу необхідно приділити особливу увагу його людській складовій і методам її оцінки. Другою важливою ланкою концепції «Інтелектуалізація менеджменту» є менеджмент знань, створення бази знань, її розширення і збагачення [81].

Таким чином, концепція «Інтелектуалізація менеджменту» представляє собою дуалістичне явище - симбіоз двох ключових понять економіки знань - інновацій та інтелекту, синергетичний ефект яких є запорукою успішного розвитку корпорацій, що працюють на міжнародних ринках [81].

Що стосується інтелектуалізації HR-менеджменту, то структурні зміни в системі управління людським капіталом в сучасних корпораціях призвели до формування нових HR-трендів, орієнтованих на якісне зростання ефективності, як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. До основних з них можна віднести [63]:

- бізнес-орієнтований HR, який визначає систему управління персоналом як бізнес-процес, орієнтований на результат – отримання прибутку;

- філософія агільності - як здатність настільки гнучко реагувати на процеси зміни зовнішнього середовища в частині переваг споживачів (працівників), що організації здійснюють пошук можливостей поточної зміни бізнес-моделей без їх припинення;

- перехід на використання «мобільних» робочих місць, гнучкої зайнятості та аутсорсингу персоналу;

- розвиток корпоративних соціальних систем, можливості цілодобової взаємодії з персоналом організації, доступність такої взаємодії;

- використання мобільних додатків як базисного ресурсу для реалізації сучасних HR-інструментів;

- можливість здійснювати навчання в будь-який час без прив'язки до локального навчального майданчика в просторі, тобто потреба у використанні електронних навчальних ресурсів;

- динамічна інтелектуалізація і роботизація, використання штучного інтелекту, як в бізнес-процесах, так і в процедурах підбору, відбору і найму персоналу;

- індивідуалізація бізнес-процесів, персоналізація HR-технологій, впровадження когнітивних технологій в управлінську діяльність.

Таким чином, динамічність цифровізації бізнес-процесів і HR-технологій впливає на швидкість формування конкурентних переваг корпорацій, що функціонують на міжнародних ринках; визначає рівень лояльності споживачів, підсилює внутрішній і зовнішній імідж корпорації.

Більш того, у концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» змінюється сам підхід до взаємодії роботодавців (керівників, топ-менеджерів) із працівниками. В команді, частина якої працює віддалено, необхідно по-іншому ставити завдання і здійснювати контроль. З кожним роком розширюються можливості і з'являються різні додатки, адаптовані під завдання HR-менеджменту, заснованого на інтелектуальному підході.

Дослідження свідчать про наявність значного розриву між тими компаніями, що активно впроваджують концепцію «Інтелектуалізації HR-

менеджменту», впевнено використовують новітні ресурси та інноваційні технології для удосконалення HR-процесів та такими, що займають позицію вичікування [221]. Сфера праці під впливом роботизації та автоматизації набуває характеристик волатильності, що одночасно представляє загрозу у вигляді труднощів із залученням людського капіталу необхідної кількості та якості, а з іншого боку, надає можливості більш повного розкриття потенціалу та талантів наявних людських ресурсів, яке без використання передових HR-технологій уповільнюється або втрачає необхідну релевантність [11]. Також цифровізація HR тісно пов'язана зі зміною споживчої поведінки, коли із розвитком технологій користувачі підвищують вимоги до зручності користування і швидкості доступу до продуктів та сервісів, їх наявності на різноманітних цифрових додатках та платформах портативних смарт-пристроїв, високої продуктивності при зниженні вартості [55]. Такий підхід спричинив поступове формування властивостей цифрового HR, що дозволяє задовольняти потреби нових поколінь у особистому доступі до соціальних мереж і корпоративних ресурсів, всебічній взаємодії з мультимедіа можливостями, навчанні за потребою, а також спроможний забезпечити нові перспективи рекрутингу та онбордингу, створювати та інтегрувати сторонні дані про працівників з різноманітних соціальних та медіа платформ, активно використовує штучний інтелект і великі бази даних для управління талантами, прийняття рішень, здійснення HR-аналітики [63].

Інтелектуалізація HR-менеджменту сучасних корпорацій, що працюють на міжнародних ринках визначається провідною роллю ЛК (людського капіталу), роль і значення якого демонструють стійку тенденцію до зростання, особливо важливим управлінням ЛК стає в умовах цифрової трансформації економіки і переходу до нового технологічного укладу [191]. Основою інноваційної економіки є високотехнологічні, інтелектуальні та роботизовані процеси, де провідна роль належить саме здатності

створювати інтелектуальний капітал і ефективно використовувати наявний людський капітал.

Можна зауважити, що вже напочатку 2000-х років для багатьох міжнародних корпорацій, частка інтелектуального капіталу в загальній вартості постійно зростає, що відбивається на їх функціонуванні та всіх виробничих, організаційних та управлінських процесах. Більшість компаній середнього та великого бізнесу і міжнародних корпорацій поступово освідомлюють, а також розглядають необхідність і можливість впровадження концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» в якості основного пріоритету стратегічного розвитку. З одного боку, це пов'язано з необхідністю істотних інвестицій в наукові дослідження і розробки, а з іншого, - вимагає кардинальної перебудови структури активів і механізмів управління, а також зміни парадигми мислення менеджерів і керівників корпорацій у відповідності до вимог і принципів новітньої інтелектуальної економіки [81].

У зв'язку з тим, що «Інтелектуалізації HR-менеджменту», зокрема процеси автоматизації і інтелектуальної обробки інформації, підвищує ефективність і точність підбору персоналу, кардинальні зміни відбуваються в першу чергу у сфері підбору і найму персоналу. Відтак відбувається трансформація базових HR-процесів, таких як підбір персоналу, управління ефективністю, корпоративне навчання і управління ІК. Такі трансформації особливо помітні в контексті процесу масового найму персоналу для корпорацій, що функціонують на міжнародних ринках. До теперішнього часу більше половини свого робочого часу HR-фахівці великих корпорацій займалися процесом підбору персоналу. Наразі відбувається автоматизація рутинних операцій із використанням новітніх технологій та інтелектуальних процесів. Автоматизація та інтелектуалізація впливають також на проведення очних оціночних інтерв'ю. По-перше, первинний відбір кандидатів за допомогою інтелектуальних онлайн-інструментів істотно знижує кількість інтерв'ю. По-друге, використання HR-ІТ-систем

спрощує процедури масового відбору і скорочує кількість персоналу, відповідального за найм нових співробітників. Інтелектуальні ІТ-системи дозволяють HR-менеджерам сконцентруватися на оптимізації інструментів оцінки людських ресурсів [81].

Безмежні можливості для аналізу потоку неструктурованих даних відкривають технології «великих даних» [193]. Для HR-сфери основна перевага «великих даних» полягає у модернізації і спрощенні процесу пошуку і прийому на роботу. Інтелектуальні рішення допомагають аналізувати великі обсяги інформації про співробітників, зокрема, досвід роботи, соціальні зв'язки, особисті інтереси, навички і навіть залученість в громадську діяльність тощо. Все це дозволяє HR-менеджерам ідентифікувати якості, що визначають значимість співробітника для конкретної корпорації. З урахуванням і на підставі отриманих і оброблених даних вибудовується модель пошуку потрібних (затребуваних) кандидатів. Технології «великих даних» застосовуються також при оцінці настроїв співробітників, вимірюванні сприйняття бренду співробітниками самої компанії, їх лояльності, виявленні причин звільнень співробітників, а також збитків, що приносить корпорації надлишкова плинність кадрового складу. Застосування технологій «великих даних» в галузі HR-менеджменту вимагає великих потужностей для їх зберігання, обробки та аналізу, а також інвестування коштів у розвиток компетенцій співробітників.

Наступним важливим аспектом концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» варто відзначити інтелектуальне управління людським капіталом. У цифрову епоху обмін інформацією між менеджерами і підлеглими замінює систематичний зворотний зв'язок через який співробітники своєчасно отримують коригувальні сигнали щодо стратегії діяльності. Сучасні ІТ-ресурси дозволяють зменшити кількість транзакцій, використовувати новітні системи оцінки результатів діяльності та постановки цілей. Автоматизація дозволяє здійснювати безперервне управління ефективністю людських ресурсів, зокрема знижується потреба в

довгих процедурах узгодження цілей і підведення підсумків запланованих цілей і завдань. Також у сфері оплати праці співробітників, корпорації переходять на автоматичне коректування, при цьому задаючи ІТ-систем конкретні характеристики з урахуванням досвіду, результативності та кваліфікації працівників. Популярність інтелектуального управління ефективністю зростає не тільки на міжнародному рівні, а й на вітчизняному ринку з кожним роком [81].

Надзвичайно актуальним аспектом концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» є корпоративне навчання. Оскільки розвиток людських ресурсів - це ключовий фактор успіху корпорації, особливу увагу необхідно приділити корпоративному навчанню, перш за все впровадження програм безперервної освіти. У зв'язку із масштабною цифровізацією, задачі і мета корпоративного навчання стали більш актуальними і з'явилися цифрові рішення, що полегшують цей процес. Наразі набувають поширення масові відкриті онлайн-курси (Massive Open Online Courses - MOOC) і соціальне навчання (Social Learning). В рамках даних інноваційних можливостей навчання, корпорації заохочують співробітників до самостійного навчання на базі зовнішніх ресурсів. Зокрема, у Social Learning навчання ведуть практики, а не теоретики, і така концепція побудови кар'єри тісно переплітається з концепцією безперервного навчання, надаючи співробітникам можливість швидко здобувати потрібні практичні навички. У всіх великих корпораціях впроваджуються корпоративні мобільні додатки для роботи з персоналом, які надають співробітникам допомогу у професійному та кар'єрному зростанні, з'являється безліч корпоративних програм, націлених на розвиток потенціалу співробітників. Зазначені тенденції розкривають новітні форми корпоративного навчання, що ґрунтується на використанні інноваційних технологій і автоматизованих процесів [81].

Ще одним новітнім аспектом концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» можна виокремити інтелектуальний талант менеджмент.

Термін «талант менеджмент» включає в себе залучення, ідентифікацію, розвиток, збереження та активну взаємодію із працівниками, що представляють особливу цінність для корпорації. Управління талантами сприяє поліпшенню іміджу та підтримці бренду корпорації, викликаючи інтерес з боку наявних та потенційних співробітників. Управління талантами включає процеси оцінки результатів, компетенцій і потенціалу, розвиток і планування кар'єри, наставництво, а також прийняття кадрових відносин. Трансформації, які відбуваються в практиці талант менеджменту корпорацій завдяки масштабній цифровізації і інтелектуалізації, в першу чергу торкнулись характеру роботи і професійних навичок. Міжнародні корпорації все частіше використовують для пошуку співробітників соціальні мережі, когнітивні інструменти та інтелектуальну аналітику. Новітні тенденції полягають у тому, що кращих співробітників корпорації HR-менеджери намагаються утримати і заохотити, а співробітників з меншими потенційними можливостями і прагненнями - розвивати. Таким чином зростає увага до співробітникам з високим, але нереалізованим трудовим та інтелектуальним потенціалом, виходячи з такого припущення, що по відношенню до них доцільно проводити коригувальні заходи, надавати їм можливість планувати свою кар'єру тощо. В HR-IT-системі корпорацій зберігається інформація (цифровий банк даних) щодо усіх етапів і курсів навчання їх персоналу, і відповідно ця інформація реально скорочує час роботи менеджерів і позитивно впливає на ефективності роботи HR-менеджерів міжнародних корпорацій. Також набуває актуальності HR-аналітика. Талант менеджмент вимагає провідних інноваційних програм, які автоматизують навчання співробітників і навіть керують їхнім професійним зростанням всередині корпорації. Такі системи відстежують досягнення цілей, визначають кращих кандидатів для просування по кар'єрі, допомагають керувати ефективністю співробітників, їх компетенціями та навичками [81].

Вплив інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу корпорацій, що працюють на міжнародних ринках має наступний вигляд. Оскільки повсемісне поширення і використання цифрових технологій не тільки покращує і полегшує роботу HR-менеджерів, як було розглянуто вище, а й в свою чергу створює досить жорсткі вимоги до персоналу (носіїв людського капіталу), зокрема це стосується володіння загальними, комплементарними і професійними IT-навичками. Під загальними навичками мається на увазі використання інноваційних цифрових технологій в повсякденній роботі, зокрема, отримання доступу до інформації через інтернет або використання програмного забезпечення для вирішення стандартних завдань. В свою чергу комплементарні навички повинні забезпечити виконання нових завдань, наприклад, використання соціальні мереж для взаємодії з клієнтами, бізнес-планування, аналіз «великих даних» тощо. Професійні навички – це розробка додатків, навички програмування і таке інше, але це як правило, прерогатива фахівців у сфері IT. Хоча все більше працівників міжнародних корпорацій різних сфер діяльності володіють усіма перерахованими компетентностями і навичками, що дозволяє їм бути професіоналами своєї справи. До представників керівної ланки корпорацій компаній цифровізація висуває свої вимоги. Зокрема, поширення дистанційної зайнятості і навчання актуалізує володіння навичками з управління віртуальними командами і по роботі в мультикультурному середовищі. Трансформується також стиль керівництва корпорацією. Гостро стоїть питання побудови інноваційних моделей менеджменту, що дозволяють різнонаправлено використовувати цифрові технології. Слід зауважити, що керівники і топ-менеджери корпорацій повинні усвідомлювати дуальні можливості цифрової трансформації і чітко бачити можливості їх застосування як для розвитку бізнес-процесів корпорації, так і для розвитку людського капіталу. Людський капітал в даному контексті – це не тільки головна цінність корпорації, а й її найефективніша показова реклама в силу того, що у світі цифрових

технологій потенційні кандидати мають необмежений доступ до інформації про будь-яку корпорацію. Зазначені тренди призводять до зростання значущості HR-бренду роботодавця заснованого на інтелектуальній складовій при утримання та залучення людського капіталу. В свою чергу відбувається персоналізація підходів до HR-менеджменту, де працівник, як власник людського капіталу, - не просто частина команди, але носій унікальних якостей і властивостей, які у своїй сукупності формують ЛК корпорації. Корпорація в такому випадку зацікавлена у швидких темпах зростання кількості інтелектуальних сервісів, які допомагають автоматизувати процеси менеджменту, а також турботи про співробітників, зокрема соціальні пакети, бонуси, а також урізноманітнити види винагороди. Відтак, новітня економіка знань трансформує традиційні відносини між працівниками і менеджерами. Цифрові інтелектуальні системи дозволяють ефективно організувати усі види діяльності корпорацій таким чином, що можна досягти впливу від запровадження концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» на якість людського капіталу корпорацій [81].

Цифрова трансформація тягне за собою й зміни ролі і функцій HR-підрозділу корпорації. В такому контексті інтелектуального управління персоналом, HR-підрозділ стає стратегічним відділом корпорації, що безпосередньо приймає участь в управлінні корпорацією. HR-підрозділ має пропонувати інноваційні рішення з орієнтацією на наявний людський капітал корпорації, надавати професійну оцінку управлінських рішень з боку HR тощо. Важливо наголосити на тому, що інтелектуальний HR-менеджмент зміщується до управління знаннями. У свою чергу, корпорації забезпечують усі необхідні умови для створення та обміну унікальними знаннями. По-третє, HR-відділ стає агентом інноваційних трансформацій у корпорації, трансформуючи відповідно до них поведінку всіх її працівників. В умовах автоматизації, цифровізації та інтелектуалізації, HR-підрозділ допомагає корпорації адаптуватися до інноваційного мислення через

оновлення базових технологій, розробку інтелектуальної HR-стратегії, підбір команди фахівців і професіоналів [81].

Ключове питання в контексті впровадження концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» в реальну практику корпорацій та її подальший вплив на якість людського капіталу - це те, якими властивостями повинна володіти сама корпорація та її HR-підрозділ, щоб забезпечувати постійне пристосування до динамічного мінливого навколишнього середовища. В процесі трансформації зовнішніх умов і об'єктивних інноваційних вимог, що постають перед корпорацією, вона ж повинно бути гнучким єдиним механізмом, здатним до швидкої безболісної адаптації. Узагальнюючи інноваційні процеси і новітні тенденції, що намітилися, можна зробити висновок, що головними умовами, виконання яких необхідне для впровадження концепції «Інтелектуалізація HR-менеджменту» в систему стратегічного менеджменту, будуть наступні, що представлені на рис. 2.8. [81].

Таким чином, слід зазначити, що зміни у сфері HR-менеджменту торкнулись трьох ключових сфер: інтелектуальні трудові ресурси, інтелектуальний стратегічний менеджмент, інтелектуальний HR. Потрібно створювати не тільки високопродуктивне робоче середовище, що оснащено сучасними інноваційним інтелектуальними інструментами, а й використовувати такі трансформації в управлінні людськими ресурсами та впровадження інновацій на користь розвитку ЛК працівників корпорації. Щоб не тільки використовувати інтелектуальні інструменти, а й формувати нову якість ЛК, корпорації прагнуть вибудовувати цілісну концепцію «Інтелектуалізації менеджменту» на всіх рівнях і ланках.

Під впливом інтелектуальних технологій змінюється стиль менеджменту та отримується синергетичний ефект. Інструменти штучного інтелекту допомагають проектувати результати робіт і методи їх досягнення, показують можливості для розвитку ЛК корпорації,

подальшого його використання на користь корпорації, і мінімізують ризики, що виникають при підборі персоналу.

Рис. 2.8. Об'єктивні передумови для впровадження концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» в систему управління корпорації
Джерело: побудовано автором на основі джерел: [131, 220].

Перевага інтелектуального підходу в HR-менеджменті полягає у можливості оперувати величезним масивом даних. У підсумку варто відзначити, що ключовими тенденціями в управлінні людським ресурсами та покращенні їх якості є використання HR-аналітики і цифрових технологій. Цифрова економіка трансформує основні HR-процеси: спрощує процедури масового найму, процес корпоративного навчання, відкриває нові можливості в галузі управління ефективністю людських ресурсів та підвищення їх якості. Крім того, поширення цифрових технологій підвищує попит на цифрові навички, при цьому задаючи нові тренди у сфері освіти та

самоосвіти. Таким чином, сьогодні довгострокову конкурентну перевагу отримують ті корпорації, які вміють визначати тенденції майбутнього і відповідно до цього впроваджувати інноваційні інтелектуальні рішення, зокрема і у сферу HR-менеджменту [81].

2.4. Висновки до розділу 2

Метою даного дисертаційного дослідження є розробка методичного підґрунтя щодо формування моделі інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках, тому у розділі 2 були досягнуті наступні результати:

- розроблено концепцію «Інтелектуалізації вибору стратегії в практиці управління корпорації», центральним елементом якої є інтелектуальний капітал підприємства. Логічним продовженням даної концепції стало створення інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування з акцентом відповідно на інтелектуально-людський ресурс підприємства. Інформаційно-аналітична платформа стратегічного планування корпорації (ІАПСПК) – це багаторівнева комплексна інтелектуальна система стратегічного планування економічної поведінки корпорації, що забезпечує інтеграцію всіх видів інформаційних та інтелектуальних ресурсів, їх інтерпретацію через аналітичні інструменти і створення інтелектуальних продуктів;

- виявлено, що у процесі формування ІАПСПК принципове значення має не тільки сама інформація, що необхідна для вибору оптимальної стратегії корпорації, а й ефективна організація її інтелектуального відбору. Відтак, автором було розроблено відповідну систему інформаційно-аналітичної платформи в моделі інтелектуального вибору оптимальної стратегії корпорації. Побудована система інформаційно-аналітичної платформи в моделі ІВОС корпорації дозволила виявити логічну структуру функціональних блоків інформаційно-аналітичної платформи. Таким

чином, запропонована інформаційно-аналітична платформа стратегічного планування діяльності корпорації є невід'ємною частиною моделі менеджменту корпорації, що забезпечує всі її рівні необхідною інтелектуальними та інформаційними ресурсами;

- в процесі вивчення інституційних трансформацій корпоративних стратегій було конкретизовано їх сутність на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0., і запропоновано визначати ІТКС, як внутрішньонеобхідні корпоративні зміни у довгострокових цілях і завданнях виробничого, науково-технічного, економічного, організаційного та соціального характеру корпорації в контексті її внутрішніх потреб до тих пір, поки намічені цілі і завдання не будуть досягнуті у відповідності із зовнішнім ринковим середовищем економіки 4.0. Також були запропоновані загальні і спеціальні принципи ІТКС в умовах економіки 4.0. Визначені і охарактеризовані передумови інноваційного чинника ІТКС на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0;

- досліджено вплив інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу корпорацій, що працюють на міжнародних ринках, зокрема визначені передумови виникнення концепції «Інтелектуалізація менеджменту». «Інтелектуалізація менеджменту» - це новітня концепція управлінського процесу (менеджменту), що передбачає в якості умов ефективного стратегічного управління корпорацією необхідність застосування інтелектуальних інструментів і механізмів управління, які характеризуються інноваційним характером і спрямовані на досягнення стійких довгострокових конкурентних переваг, а також активне впровадження цих інструментів в систему оперативного та стратегічного менеджменту корпорації. Також були визначені об'єктивні передумови для впровадження концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» в систему управління корпорації;

- виявлено, що зміни у сфері HR-менеджменту торкнулись трьох ключових сфер: інтелектуальні трудові ресурси, інтелектуальний

стратегічний менеджмент, інтелектуальний HR. Перевага інтелектуального підходу в HR-менеджменті полягає у можливості оперувати величезним масивом даних, тому ключовими тенденціями в управлінні людським ресурсами та покращенні їх якості є використання HR-аналітики і цифрових технологій. Відтак, довгострокову конкурентну перевагу отримують ті корпорації, які вміють визначати тенденції майбутнього і відповідно до цього впроваджувати інноваційні інтелектуальні рішення, зокрема і у сферу HR-менеджменту.

РОЗДІЛ 3.

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КОРПОРАЦІЙ

У даному розділі дисертаційного дослідження визначені рівні позиціонування ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій корпорацій на цільових міжнародних ринках, запропонована схема оцінки ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій (КІК) корпорації та системи формування конкурентних переваг корпорацій на основі застосування КІК. Автором побудована модель інтелектуального управління знаннями та інноваціями основі створення центрів інноваційно-інтелектуальних компетенцій корпорації та процес інтелектуалізації управління компетенціями корпорації для досягнення конкурентоспроможності. Також розроблені та обґрунтовані етапи досягнення лідируючих конкурентних позицій на міжнародному ринку за рахунок використання інтелектуалізації управління. Проведений емпіричний тест інноваційної ефективності експортної діяльності українських виробників на цільових міжнародних ринках, зокрема дослідження впливу інноваційної ефективності вітчизняних підприємств на показники експорту України.

3.1. Інтелектуалізація управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках

Як показали дослідження, проведені в попередньому розділі, зокрема у п. 2.1. та 2.3., управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках має здійснюватися за рахунок побудови та ефективного використання системи інтелектуалізації вибору оптимальних стратегій корпорацій (була запропонована концепція «Інтелектуального

вибору стратегії» в практиці управління корпорації), та впровадження у практику системи управління корпорацією концепції «Інтелектуалізація HR-менеджменту». Ці дві важливі складові (блоки управління) мають складати загальну інтелектуалізацію управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках. Отже, створення системи інтеграції досягнень економіки 4.0 (економіки знань) та інтелектуалізації управління при виборі оптимальних стратегій корпорацій на міжнародних ринках із використанням інтелектуального HR-менеджменту корпорацій дозволить генерувати нові інтелектуальні компетенції та проводити їх систематизацію на основі спеціалізованих внутрішньокорпоративних інформаційно-інтелектуальних платформ для досягнення та утримання конкурентоспроможної позиції корпорації на міжнародному ринку.

В такому контексті визначаємо, що ключовими компетенціями корпорації на міжнародних ринках виступають саме інноваційно-інтелектуальні компетенції, до яких безпосередньо відносимо у нашому дослідженні використання концепції «Інтелектуального вибору стратегії» в практиці управління корпорації та впровадження у практику системи управління корпорацією концепції «Інтелектуалізація HR-менеджменту». Це саме те, - цінне і оригінальне, що може створити корпорація в умовах економіки 4.0 та дозволить їй виробляти продукцію, яка значно відрізняється від продукції конкурентів, забезпечуючи при цьому її конкуренту перевагу та загалом визначаючи рівень її конкурентоспроможності. Тобто саме таке вміння поєднати знання сучасного економічного глобального простору разом із використанням інтелектуального підходу до всіх процесів управління, дозволять корпорації запропонувати споживачам фундаментальні переваги (вигоди), що і є основою успішної конкуренції [82].

Визнання ключовою компетенцією корпорації інтелектуальної, дає змогу корпорації вирішувати унікальні завдання на міжнародному ринку,

які не під силу іншим, зокрема встановлювати нові стандарти господарювання в галузі і тим самим отримувати конкурентні переваги.

При цьому великим міжнародним корпораціям доцільно створювати внутрішньокорпоративні інформаційно-інтелектуальних платформи для досягнення та утримання конкурентоспроможної позиції на міжнародному ринку. Такі внутрішньокорпоративні інформаційно-інтелектуальні платформи формують мережу центрів інтелектуальних компетенцій, що об'єднують дані по всій безлічі компетенцій, якими володіє корпорація і може доцільно використовувати в концепції «Інтелектуального вибору стратегії».

В такому разі для підвищення ефективності інтелектуального управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках (конкурентними перевагами корпорації) виникає питання виокремлення ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій та їх ранжування за рівнем значимості у діяльності корпорації, оскільки саме ключові компетенції можуть бути основою проривних інновацій та джерелом нових стандартів як в окремій галузі, так і в цілому на глобальному ринку. Вони забезпечують власнику глобальну (фундаментальну) перевагу або глобальну конкурентоспроможність, а також створюють потенціал для збереження ринкового лідерства створюваних продуктів та послуг.

Відтак ключові інноваційно-інтелектуальні компетенції корпорацій на цільових міжнародних ринках мають ключові визначальні ознаки:

- Забезпечують потенційний доступ міжнародні ринки продукції та послуг;
- Вносять вагомий додатковий внесок у переваги, що відчуюються споживачами та усіма іншими стейкхолдерами;
- Досить складні для їх імітації конкуруючими корпораціями;
- Володіють окремою значимістю для споживачів, які готові платити, як за частину придбаної унікальної цінності;

- Мають здатність змінюватись і підлаштовуватись під нові вимоги економіки 4.0;
- Ґрунтовність на знаннях, інноваціях, інтелекті;
- Взаємозв'язок із різнонаправленими напрямками і видами діяльності чи продуктами;
- Актуальність, своєчасність, відповідність вимогам стратегічного прагнення міжнародного ринку;
- Можливість партнерства в рамках створення унікальних компетенцій [86].

Пропонуємо, ключові інноваційно-інтелектуальні компетенції представити на кількох рівнях позиціонування – від вузького галузевого до глобального – міжнародний ринок. Рівні позиціонування інноваційно-інтелектуальних компетенцій наочно представлені на рис. 3.1. [82].

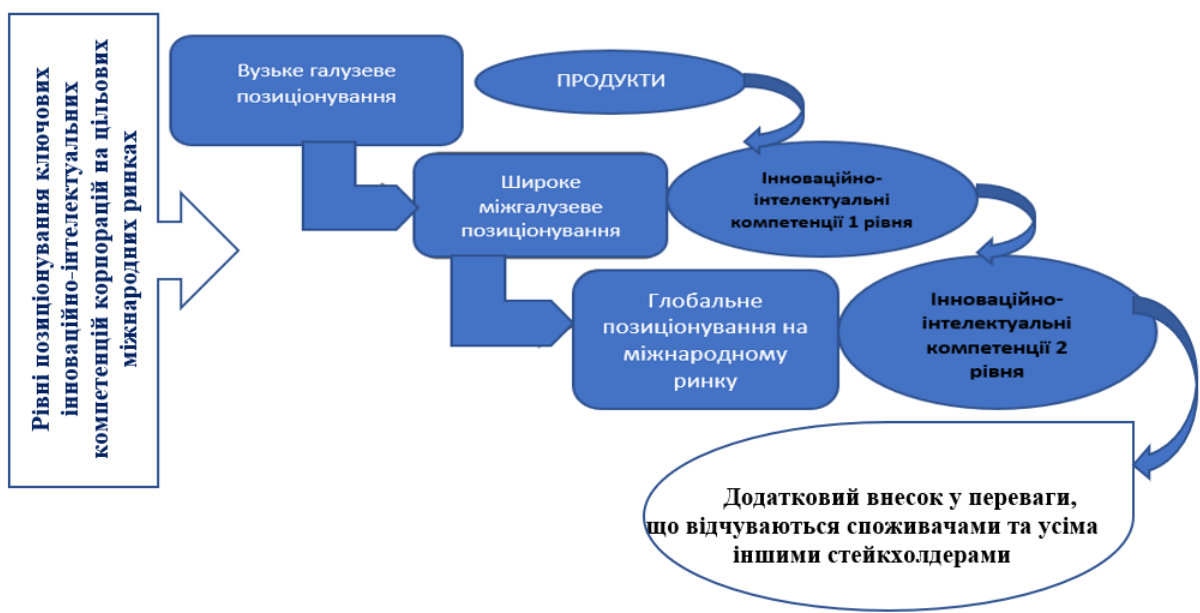

Рис. 3.1. Рівні позиціонування ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій корпорацій на цільових міжнародних ринках

Джерело: Авторська розробка

Відтак наявність ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій на різних рівнях позиціонування корпорації є запорукою її конкурентоспроможності на різних рівнях, зокрема міжнародному та сприяє розвитку унікальних конкурентних переваг. Такі переваги можна розділити

на тимчасові або постійні. В нашому випадку до тимчасових відносимо використання факторів зовнішнього середовища, зокрема факторів економіки 4.0., що є ключовим аспектом в контексті дослідження. Варто зазначити, що тимчасові переваги отримані шляхом використання переваг економіки знань, можуть цілком трансформуватися у постійні переваги корпорації. Однак, слід уникати ризиків, які становлять деяку небезпеку для їх збереження у довгостроковій перспективі. Прикладом такого фактора ризику може бути постаріння кадрів разом із недостатньо ефективною передачею знань, умінь та навичок молодим спеціалістам. Але цей ризик може бути нівельований шляхом впровадження у практику системи управління корпорацією концепції «Інтелектуалізація HR-менеджменту» (детально розглянуто у п. 2.3.).

Важливим етапом аналізу ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій корпорації на міжнародних ринках може бути їх дослідження з погляду галузевого позиціонування. Такий аналіз дозволить дати оцінку компетенції як з погляду цінностних властивостей виробленої продукції для споживача, так і з погляду пошуку нових можливостей для застосування компетенцій в інших сферах [82].

Для визначення і оцінки можливості розповсюдження інноваційно-інтелектуальних компетенцій на рівень широкого міжгалузевого позиціонування можна використовувати підхід, суть якого полягає у представленні виробництва на рівні вузького галузевого позиціонування як бізнес-процесу. Таким чином можна умовно сформувати структуру бізнес-процесів, що дозволить виявити ті з них, які забезпечують глобальну перевагу або глобальну конкурентоспроможність виробленої продукції. Наступним етапом є необхідність отримання об'єктивного опису ресурсів, які дозволяють визначити унікальні властивості продукції в одній галузі та які мають забезпечити глобальну перевагу чи конкурентоспроможність на інших рівнях галузевого позиціонування. На цьому етапі можна провести аналіз інноваційних стратегічних можливостей, а також створити

інформаційно-інтелектуальну базу даних унікальних підходів та методів, що застосовуються в інших галузях [82].

Ще одним етапом аналізу і оцінки ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій (КІК) корпорації може бути складання різних прогнозів та припущень щодо поширення КІК на рівні міжгалузевого та глобального позиціонування [82].

Ми пропонуємо наочно здійснити демонстрацію оцінки КІК у вигляді схеми (рис. 3.2.).

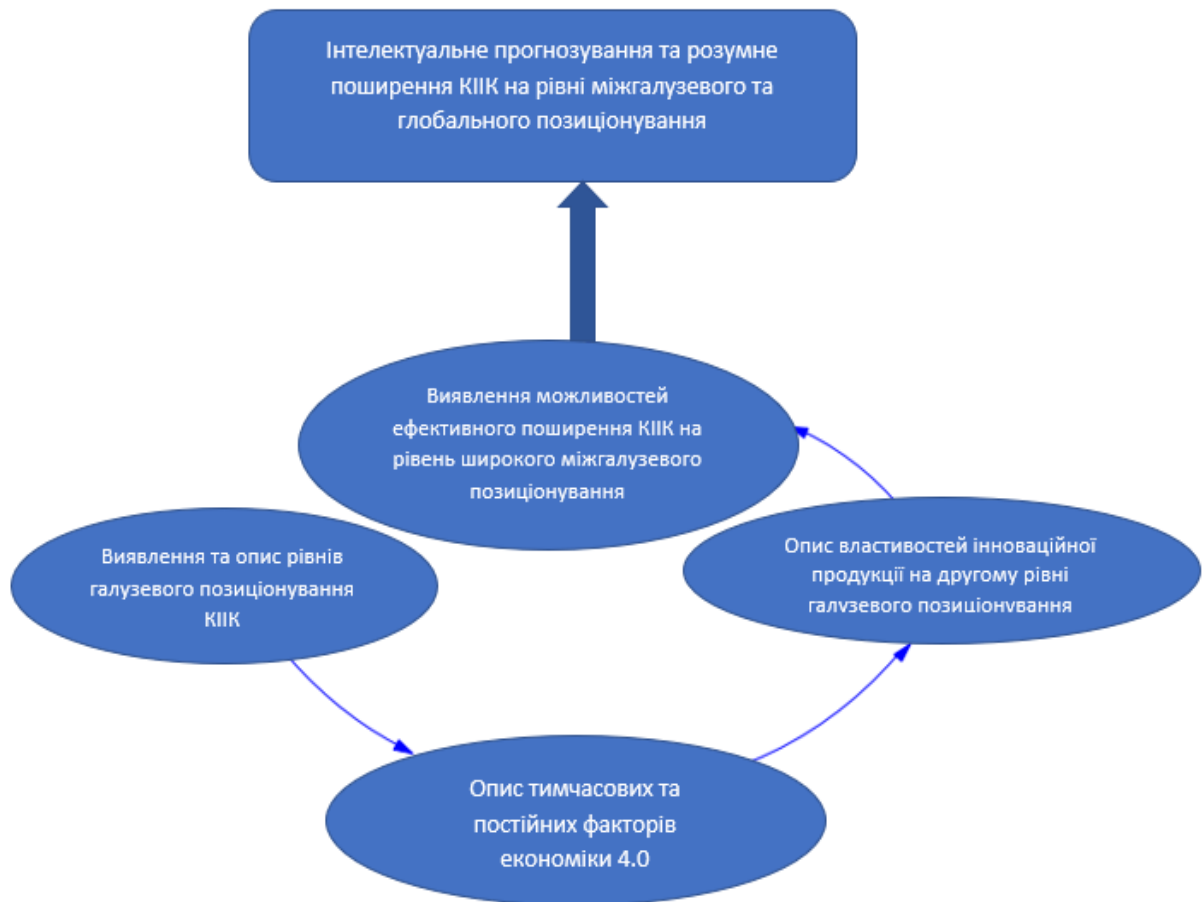

Рис. 3.2. Схема оцінки ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій (КІК) корпорації

Джерело: Авторська розробка

Далі за результатами інтелектуальної оцінки компетенція може бути віднесена до групи тих, що забезпечують глобальну перевагу (глобальну конкурентоспроможність) [82].

Якщо поглиблюватись в даному напрямку дослідження, то можливо також додатково здійснити реалізацію методики оцінки та ранжування КІК. У загальному вигляді вона передбачатиме її впровадження в інформаційно-аналітичну систему корпорації, в якій будуть використані алгоритми оцінювання еталонних компетенцій, методи визначення параметрів регресійної моделі, інструменти підтримки прийняття експертних рішень та візуалізації отриманих результатів. Такі завдання не були визначені у нашому дослідженні, але вони можуть бути в перспективі подальших розвідок в даному напрямі [82].

Наступним етапом у дослідженні інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках є побудова логічної системи формування конкурентних переваг на основі застосування КІК, що представлена у вигляді схеми на рис. 3.3. [82].

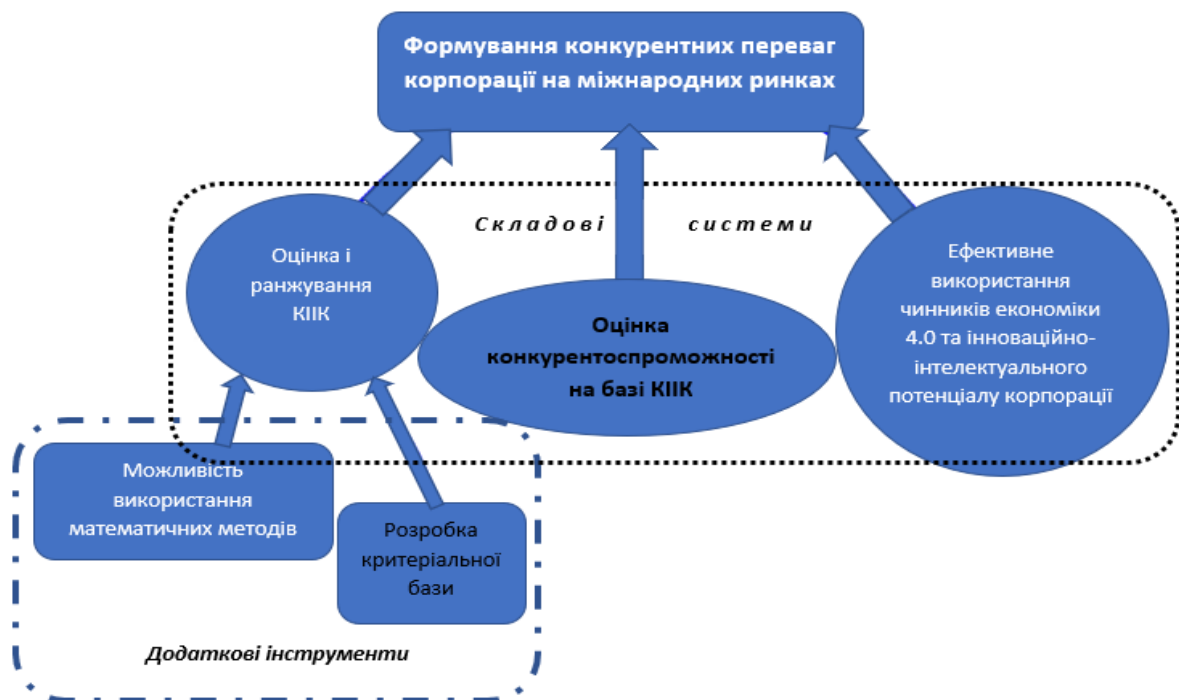

Рис. 3.3. Системи формування конкурентних переваг корпорацій на основі застосування КІК

Джерело: Авторська розробка

Оцінка конкурентоспроможності корпорації з урахуванням КІК дозволяє змодельовати ланцюжок «інтелектуально-інноваційні компетенції-

економіка 4.0. – конкурентоспроможність корпорації на міжнародних ринках» та потенційно дає можливість для здійснення подальшої оцінки результативності формування нових конкурентних переваг кількісно [82].

Зокрема оцінка ефективності використання інтелектуального потенціалу корпорацій як джерела інноваційних компетенцій є основою для вибору напрямку використання центрів компетенцій для того, щоб визначити, розвиток якого з напрямів спричинить найбільше зростання конкурентоспроможності корпорації. При цьому в процесі виробництва інноваційної продукції з додатковими ціннісними перевагами для споживачів застосовуються інноваційні технології, що впливають на конкурентоспроможність готових виробів.

Підсумком впровадження всього комплексу пропонованих логістичних схем для здійснення інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках має стати інтеграція окремих інноваційно-інтелектуальних компетенцій корпорації до єдиного міжнародного інформаційного простору економіки 4.0., зокрема для трансферу технологій, зростання технологічного лідерства корпорацій тощо [82].

Окрім сформованих рівнів позиціонування ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій корпорацій на цільових міжнародних ринках, схеми оцінки ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій (КІК) корпорації, та побудованої системи формування конкурентних переваг корпорацій на основі застосування КІК, ми пропонуємо також розробити модель та механізм інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на основі створення центрів інноваційно-інтелектуальних компетенцій.

Логічно визначити, що система управління КІК є складовою системи інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорації та має формуватися разом із іншими складовими. На вхід узагальненого процесу інтелектуалізації управління компетенціями повинні надходити дані про

вже формалізовані знання. Це наявні патенти, ліцензії, технології та інші об'єкти інтелектуальної власності, що належать корпорації. Ці компетенції вже мають загальноприйнятну систему класифікації за науковими областям (система класифікації патентної інформації). Водночас потрібно включити неявні компетенції, до яких належать неформалізовані об'єкти інтелектуальної власності, технологічні рішення, інноваційні розробки тощо [82].

У міжнародній корпорації за цей напрямок роботи може відповідати внутрішньокорпоративний інформаційно-інтелектуальний центр компетенцій, працівники якого здійснюватимуть функцію адміністрування інформаційних баз, а експерти з предметних галузей – надавати консалтингові послуги підрозділам корпорації з пошуку необхідної інформації. Таким чином і центр компетенцій – це інформаційно-інтелектуальна платформа між носіями знань та компетенцій та споживачами і іншими стейкхолдерами корпорації. Схематично така модель інтелектуального управління знаннями та інноваціями основи створення центрів інноваційно-інтелектуальних компетенцій представлена на рисунку 3.4. [82].

Рис. 3.4. Модель інтелектуального управління знаннями та інноваціями основи створення центрів інноваційно-інтелектуальних компетенцій корпорації

Джерело: Авторська розробка

Загальна мета представленої моделі полягає у формалізації та класифікації всіх наявних у корпорації інтелектуально-інноваційних компетенцій з можливістю їх розвитку та ефективного поширення.

Деталізація узагальненого процесу інтелектуалізації управління компетенціями дозволяє визначити наявність п'яти базових процесів:

- 1) створення компетенцій;
- 2) виявлення компетенцій;
- 3) формалізація (класифікація, занесення до бази даних);
- 4) організація доступу до бази;
- 5) ефективне використання компетенцій [82].

Деталізація вищезазначеного процесу інтелектуалізації управління компетенціями представлена на рис. 3.5.

Рис. 3.5. Процес інтелектуалізації управління компетенціями корпорації для досягнення конкурентоспроможності

Джерело: авторська розробка

Таким чином, стає очевидним, що інтелектуалізація управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках через управління компетенціями є основою забезпечення стійких конкурентних переваг корпорації. Для реалізації процесу управління компетенціями необхідно розробити алгоритм виявлення основних компетенцій корпорації у вигляді центрів компетенцій [82].

Ми пропонуємо авторський підхід до розгляду внутрішньокорпоративного інформаційно-інтелектуального центру компетенцій, як до особливої структурної одиниці корпорації, яка контролює декілька напрямів діяльності, пріоритетних для корпорації та саме тих, що забезпечують акумулювання відповідних інноваційно-інтелектуальних компетенцій з метою отримання від них максимальної користі та досягнення конкурентоспроможності. Головним завданням центрів компетенцій є функція інтегратора знань в новітній економіці. В результаті корпорація на міжнародному ринку має можливість підвищити ефективність своєї діяльності за допомогою розвитку інформаційно-інтелектуального обміну всередині її структури [82].

Якщо створення знань, широкий доступ до них як всередині корпорації, так і для споживачів та інших стейкхолдерів, є функцією адміністративного центру інформаційних баз даних в контексті міжнародної діяльності корпорацій в умовах економіки 4.0, то ефективне використання знань пов'язано переважно з безпосереднім виробництвом, а інші три процеси можуть бути успішно централізовані в рамках створення інформаційно-інтелектуального центру компетенцій. Процес формалізації інформаційно-інтелектуальних компетенцій може бути реалізований на основі кількох послідовних етапів:

Перший етап – оцінка додаткової цінності для споживача та інших стейкхолдерів тих чи інших властивостей продуктів та послуг – дозволяє виявити конкурентоспроможність конкретних продуктів. Далі відбувається виявлення приросту конкурентоспроможності;

Другий етап. Для виявлення повного переліку інформаційно-інтелектуальних компетенцій та попереднього виділення у цьому контексті ключових позицій конкурентоспроможності можна використовувати експертну оцінку (анкетування, круглий стіл тощо). Тут буде сформовано перелік усіх виявлених інформаційно-інтелектуальних компетенцій, що стосуються підвищення конкурентоспроможності корпорації [82].

В контексті інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на цільових міжнародних ринках варто сформулювати імітаційну модель залежності конкурентоспроможності корпорації від впровадження інноваційних технологій управління (інтелектуалізації управління).

Конкурентоспроможність корпорації починається з конкурентоспроможності продукції і це є ключовою метою розвитку та функціонування корпорації. При цьому, як уже було зазначено, корпорації, що впроваджують інноваційні технології управління (у нашому випадку – інтелектуалізацію управління) у виробничий процес, мають більше можливостей забезпечувати конкурентоспроможність виробленої продукції та конкурентоспроможність в цілому.

У зв'язку з цим завдання кількісної оцінки та побудови математичної моделі оцінки залежності конкурентоспроможності корпорації від впровадження інноваційних технологій управління (інтелектуалізації управління) стає дуже актуальним.

Математична модель, яку ми пропонуємо, буде заснована на методах регресійного аналізу, що є одним з основних підходів у багатовимірному статистичному аналізі. Для оцінки зв'язку між конкурентоспроможністю корпорації та застосовуваними для її управління інноваційними технологіями (характеризуються так званими факторними змінними) складається аналітичне рівняння, яке має такий вигляд:

$$Y = f(X) + B, \quad (3.1)$$

де X - є n -вимірним вектором факторних змінних;

Y - вектор показників конкурентоспроможності корпорації;

B - вектор зовнішніх факторів моделі.

Це рівняння називається рівнянням регресії. У сучасному аналізі досить широко застосовуються нелінійні регресійні моделі: експоненційна, логарифмічна, поліноміальна та ін. Для отримання рівнянь регресії у явному вигляді необхідно стандартними методами математичної статистики та економетрики знайти коефіцієнти регресії k_i , $i = 0 \dots, n$, значення яких вказує на силу впливу на конкурентоспроможність корпорації відповідних характеристик інноваційних технологій (інтелектуалізації управління).

Далі більш детально зосередимось на описі залежності конкурентоспроможності корпорації від впровадження інноваційних технологій (інтелектуального управління) на основі лінійної моделі множинної регресії.

Отже, припустимо, що інтелектуальна технологія управління, що використовується для досягнення конкурентоспроможності корпорації характеризується безліччю параметрів:

$$X = \begin{pmatrix} X_1 \\ X_2 \\ \dots \\ X_k \end{pmatrix} \quad (3.2)$$

Ці параметри можуть виражати як вартісні характеристики процесу інтелектуалізації процесу управління конкурентоспроможністю, так і інші параметри.

Відтак конкурентоспроможність корпорації характеризується певним набором показників:

$$Q = \begin{pmatrix} q_1 \\ q_2 \\ \dots \\ q_n \end{pmatrix} \quad (3.3)$$

Система рівнянь множинної регресії у введених позначеннях набуває наступного вигляду:

$$\begin{cases} q_1 = a_1 + b_{11}x_1 + b_{12}x_2 + \dots + b_{1k}x_k + \varepsilon_1, \\ q_2 = a_2 + b_{21}x_1 + b_{22}x_2 + \dots + b_{2k}x_k + \varepsilon_2, \\ \dots \\ q_n = a_n + b_{n1}x_1 + b_{n2}x_2 + \dots + b_{nk}x_k + \varepsilon_n. \end{cases} \quad (3.4)$$

Тут параметри a_1, \dots, a_n - є вільними членами. Математично вони визначають значення залежних змінних за умови рівності 0 незалежних змінних.

Величини $\varepsilon_1, \dots, \varepsilon_n$ являють собою білий шум і є випадковими помилками регресійної залежності.

Невідомі параметри регресії b_{ij} є приватними похідними параметрів конкурентоспроможності за відповідною характеристикою інноваційної технології (використання інтелектуалізації управління):

$$b_{ij} = \frac{\partial q_i}{\partial x_j} \quad (3.5)$$

Ці параметри підлягають визначенню шляхом розгляду множини різних наборів параметрів, що характеризують використання інтелектуалізації управління, та відповідних їм параметрів конкурентоспроможності:

$$(x_1, x_2, \dots, x_k, q_k), i = 1, \dots, n. \quad (3.6)$$

Визначення параметрів регресії відбувається за методом найменших квадратів, який передбачає вирішення задачі мінімізації різниці між реальними значеннями параметрів q_i і значеннями, що отримуються в регресійній моделі.

Алгоритм знаходження параметрів регресійної моделі можна описати за допомогою матричних уявлень. Розглянемо цей алгоритм на прикладі знаходження параметрів рівняння регресії для будь-якого одного показника конкурентоспроможності.

Отже, нехай ми маємо набір різних варіантів параметрів використання інтелектуалізації управління:

$$X = \begin{pmatrix} 1 & x_{11} & \dots & x_{1k} \\ 1 & x_{21} & \dots & x_{2k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 1 & x_{n1} & \dots & x_{nk} \end{pmatrix} \quad (3.7)$$

Цим параметрам інтелектуалізації управління відповідають різні значення аналізованого показника конкурентоспроможності:

$$Q = \begin{pmatrix} q_1 \\ q_2 \\ \vdots \\ q_n \end{pmatrix} \quad (3.8)$$

Параметри регресії, що підлягають оцінці, у цьому випадку представляють собою наступний вектор:

$$B = \begin{pmatrix} a \\ b_1 \\ b_2 \\ \vdots \\ b_k \end{pmatrix} \quad (3.9)$$

У разі потреби оцінки залежності кількох показників конкурентоспроможності від характеристик інтелектуалізації управління необхідно побудувати кілька регресійних моделей та розрахувати за ними коефіцієнти детермінації з метою перевірки моделі на адекватність.

Далі пропонується наступний алгоритм досягнення конкурентного лідерства за рахунок використання інтелектуалізації управління на міжнародному ринку, що представлений на рис. 3.6. [82].

Рис. 3.6. Етапи досягнення лідируючих конкурентних позицій на міжнародному ринку за рахунок використання інтелектуалізації управління

Джерело: побудовано автором

Отже, на нашу думку, кожен з етапів реалізації корпоративних стратегій досягнення лідируючих конкурентних позицій на міжнародному ринку за рахунок використання інтелектуалізації управління має включати наступні нижче приведені складові [82].

Формування інформаційних баз, організація трансферу технологій і інтелектуальних компетенцій на рівні структурних підрозділів корпорації. На цьому етапі необхідно вирішити питання створення таких баз всередині структур корпорації, що дозволить здійснювати трансфер технологій та компетенцій усередині підрозділів корпорації. Цей етап у загальній системі досягнення лідируючих конкурентних позицій є основним, оскільки є базовим для подальшого формування галузевих центрів інтелектуальних компетенцій. Важливо, що стосовно корпорації на даному рівні управління трансфер технологій та компетенцій може бути: внутрішнім – між підрозділами корпорації; квазивнутрішнім – рух технологій усередині корпорації, у тому числі між; зовнішнім – стосовно підприємств корпорації [82].

Формування інформаційної бази, яка дозволить забезпечити систематизацію, ранжування та пошук потрібних технологій та компетенцій для застосування у тому чи іншому підрозділі корпорації та поширення їх на всю корпорацію, має велике значення для успішного трансферу технологій та компетенцій.

При цьому слід приділяти значну увагу формату опису технології або компетенцій в інформаційній базі для підвищення ефективності трансферу для яких цей формат має бути описаний максимально деталізовано, що надалі може значно спростити завдання пошуку та прискорити процес можливого впровадження відібраних компетенцій та технологій.

Формування внутрішньокорпоративної інформаційно-інтелектуальної платформи. Довгостроковою метою передачі знань є підтримка економічного зростання в найближчому майбутньому за допомогою розробки та комерціалізації нових технологій. У глобальній

економіці багатство нації безпосередньо залежить від його конкурентної позиції на світовому ринку високих технологій, що не може бути досягнуто перевагою у вузькому ринковому сегменті, але потребує розвитку потенціалу для всіх галузей. Саме тому проблема трансферу знань не може обмежуватись відомчими межами однієї галузі, але має включати зовнішню складову з метою досягнення лідируючих конкурентних позицій на міжнародному ринку. У зв'язку з цим необхідно створювати внутрішньокорпоративні інформаційно-інтелектуальні платформи (бази знань, технологій та компетенцій) у всіх високотехнологічних галузях з метою організації міжгалузевого трансферу технологій та компетенцій і їх акумулювання всередині корпорації, що забезпечує скорочення обсягів ресурсів, потрібних на виробництво інноваційної продукції та підвищення її конкурентоспроможності [82].

Формування галузевого центру інтелектуальних компетенцій.

Останні десятиліття показали, що існує нагальна необхідність ширшого використання міжнародного досвіду та, зокрема, максимально широкого поширення досягнень науки, техніки, технологій, а також їх трансфер. Отримання дозволу на трансфер знань дозволяє оптимізувати процес передачі знань, вибрати зручну форму з урахуванням усіх супутніх витрат. На цьому етапі корпорація вирішує питання про перевагу отримання знань ззовні над активізацією своїх зусиль. Для цього існують галузеві центри інтелектуальних компетенцій, у віданні яких мають бути такі питання: - правова допомога підприємствам при здійсненні трансферу будь-яких знань; - оцінка статусу переданих знань з точки зору державної таємниці, формування переліку подвійних технологій, що допускають цивільне вільне використання; - формування технологічних та компетентнісних баз даних; - проведення експертиз, оцінка значимості та перспектив використання компетенцій та видача рекомендацій щодо їх поширення на тих чи інших підприємствах; - проведення економічних розрахунків щодо вибору

найбільш ефективного способу передачі компетенцій між конкретними підприємствами [82].

Формування галузевої інформаційно-інтелектуальної платформи. При здійсненні процесів виявлення компетенцій, Центр компетенцій на основі застосування ІКТ має формувати відповідну інформаційно-інтелектуальну платформу, що містить повну інформацію про існуючі досягнення різних корпорацій. Бази даних технологій вже давно застосовуються у світовій практиці. Відтак, вважаємо логічним створити аналогічні основи з подібним функціоналом. Водночас на цих платформах можна пов'язати технології з ключовими інтелектуальними компетенціями, необхідними для їх створення та застосування. Це дасть змогу підвищити ефективність трансферу технологій. Логічно, що потенційним споживачем технологій повинні ставати корпорації, які мають необхідні компетенції. Тоді процес впровадження інновацій буде значно ефективнішим. Компетенції визначають сприйнятливість до нововведень, використання цієї здатності дозволяє швидко переймати міжнародний досвід, копіювати перспективні світові розробки, що бачиться вкрай важливим в умовах економіки 4.0 [82].

Компетенції, в свою чергу, не можна розглядати у відриві від загальної системи управління знаннями. Компетенції завжди пов'язані із ресурсами, об'єктами інтелектуальної власності та іншими знаннями. Звідси у системі управління знаннями, компетенції складають одну з категорій інформаційних ресурсів. Виявлені знання є інформаційним ресурсом, їх можна поділити на три види: дані, інформація, компетенції (знання, здібності) [82].

Організація трансферу технологій, знань та виробництво висококонкурентної продукції. З метою використання результатів світового досвіду найбільш ефективним чином необхідно вдосконалювати політику інформаційного обміну за такими напрямками:

- 1) трансфер технологій з урахуванням диверсифікації діяльності;

- 2) оптимізація ресурсів через центри компетенцій як галузевих інтеграторів;
- 3) підвищення ефективності через створення системи ліцензування;
- 4) систематизація, контроль та управління через формування інформаційних баз даних [82].

Реалізація заходів із зазначених вище основних напрямів вдосконалення політики інформаційного обміну у системі інтелектуального управління конкурентоспроможністю корпорації сприятиме потенційному скороченню витрат на виробництво інноваційної продукції або створення інноваційних технологій на базі вже існуючих, що дозволяють нарощувати конкурентні переваги тим самим досягаючи лідерства на міжнародному ринку.

Таким чином, галузевий центр компетенцій корпорацій виявляється інтегрованим у світовий інформаційний простір, що дозволяє організувати обмін компетенціями та технологіями між ключовими гравцями міжнародних ринків. В контексті реалізації інтелектуалізації управління буде забезпечуватись, в кінцевому випадку, підвищення конкурентоспроможності корпорацій.

3.2. Емпіричний тест інноваційної ефективності експортної діяльності українських виробників на цільових міжнародних ринках

На сучасному етапі розвитку міжнародних корпорацій в умовах економіки 4.0 в ході дослідження було виявлено, що вагому роль відіграють інноваційні та інтелектуальні ресурси, як потенційні чинники здобуття конкурентоспроможності та лідируючих позицій на світовому ринку. Зокрема, реалізація інтелектуальних ресурсів здійснюється в контексті інноваційного розвитку корпорацій – шляхом створення, передачі і впровадження різного роду інновацій.

На сьогоднішній день кількість міжнародних корпорацій, які використовують інноваційні та інтелектуальні ресурси, зокрема інтелектуальний менеджмент, зростає в геометричній прогресії, серед найвідоміших з них такі: Huawei, Volkswagen Group, Samsung, Microsoft, IBM, Toyota Motor, Apple, Amazon, Bosch та інші. Це пояснюється тим, що саме від ступеня розвитку та ефективного використання інтелектуальних ресурсів корпораціями залежить їх конкурентоспроможність та подальший якісний розвиток. Перехід від минулих етапів генези світового господарства до новітньої економіки 4.0 призводить до принципових трансформацій умов ведення бізнесу корпорацій та формування інтелектуальних корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках. Тому, основними ресурсами їх розвитку є людський та інтелектуальний капітал разом із інноваційними складовими. Таким чином, в ході дослідження нами було сформовано комплексний механізм інтелектуалізації корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0. Зокрема запропонована концепція «Інтелектуалізація вибору стратегії в практиці управління корпорації», центральним елементом якої є інтелектуальний капітал підприємства, що представляє собою основу його сталого довготривалого розвитку і ефективного функціонування. Логічним продовженням даної концепції стало створення інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування з акцентом відповідно на інтелектуально-людський ресурс підприємства. Метою створення інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування корпорації є, в першу чергу, формування системи інтелектуальної аналітичної бази даних, необхідної для прийняття своєчасних і якісних управлінських і поведінкових рішень, яка заснована на повній, достатній, достовірній та точній інформації, і забезпечена сучасним інтелектуально-аналітичним інструментарієм для її обробки. У процесі формування ІАПСПК принципове значення має не тільки сама інформація, що необхідна для вибору оптимальної стратегії корпорації, а й ефективна організація її

інтелектуального відбору. Відтак, було розроблено відповідну систему інформаційно-аналітичної платформи в моделі інтелектуального вибору оптимальної стратегії корпорації. Побудована система інформаційно-аналітичної платформи в моделі ІВОС корпорації дозволяє виявити логічну структуру функціональних блоків інформаційно-аналітичної платформи. Це інформаційно-інтелектуальний блок, в якому інформаційні ресурси перетворюються за допомогою інтелектуальних ресурсів в інформацію, готову для проведення аналітичних процедур. Результатом функціонування аналітичного блоку є формування інформаційної бази даних і розробка інформаційних та інтелектуальних продуктів, необхідних для прийняття поведінкових рішень і контролю їх реалізації. Таким чином, запропонована інформаційно-аналітична платформа стратегічного планування діяльності корпорації є невід'ємною частиною моделі менеджменту корпорації, що забезпечує всі її рівні необхідними інтелектуальними та інформаційними ресурсами, тобто в необхідній кількості і потрібної якості. Також була запропонована система формування конкурентних переваг корпорацій на основі застосування ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій корпорацій (КПК) на цільових міжнародних ринках. Розроблено модель та механізм інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на основі створення центрів інноваційно-інтелектуальних компетенцій, зокрема визначена деталізація вищезазначеного процесу інтелектуалізації управління компетенціями. Запропоновано авторський підхід до розгляду внутрішньокорпоративного інформаційно-інтелектуального центру компетенцій як до особливої структурної одиниці корпорації, яка контролює декілька напрямів діяльності, пріоритетних для корпорації та саме тих, що забезпечують акумулювання відповідних інноваційно-інтелектуальних компетенцій з метою отримання від них максимальної користі та досягнення конкурентоспроможності. Головним завданням центрів компетенцій є функція інтегратора знань в новітній економіці 4.0. В результаті корпорація на міжнародному ринку має

потенційні можливості підвищити ефективність своєї діяльності за допомогою розвитку інформаційно-інтелектуального обміну всередині її структури. Розроблений поетапний алгоритм досягнення конкурентного лідерства за рахунок використання інтелектуалізації управління на міжнародному ринку. В контексті реалізації інтелектуалізації управління буде забезпечуватись, в кінцевому випадку, підвищення конкурентоспроможності корпорацій.

Наступним завершальним етапом дослідження, на нашу думку, має бути емпіричний тест інноваційної ефективності експортної діяльності українських виробників на цільових міжнародних ринках.

Наразі в науці відомо, що існує тісний зв'язок між інноваційною діяльністю та торговельними відносинами. Зокрема, у країнах з високою інноваційною активністю спостерігається розширення експортних можливостей та збільшення частки інноваційної продукції в експорті. Існує прямий зв'язок між експортним потенціалом, реалізацією експортного потенціалу та інноваційною діяльністю.

Наразі провідні країни світу приділяють особливу увагу розширенню інноваційної діяльності і розширенню доступу компаній до інновацій. На тлі зростаючих торгових зв'язків в умовах зростаючої конкуренції на мікрорівні між компаніями і макрорівні між країнами, виробники наголошують на виробництві унікальної продукції, застосуванні новітніх інноваційних технологій і інтелектуалізації процесів виробництва і управління. Подальше поглиблення процесу глобалізації, зростання зацікавленості корпорацій і країн щодо експорту підвищують важливість інноваційного підходу до процесу виробництва і інтелектуалізації управління.

Так само й корпорації, що прагнуть завойувати більші долі міжнародного ринку змушені постійно використовувати у своїй діяльності ключові інноваційно-інтелектуальні компетентності, а також вибудовувати процес інтелектуалізації управління за рахунок відповідних компетенцій.

Зрозуміло, що інноваційна діяльність стала одним із ключових факторів експорту у світі, зокрема й в Україні. При цьому важливу роль відіграють технологічні інновації.

Сучасний розвиток міжнародної торгівлі та економіки в цілому безпосередньо пов'язаний із розвитком інноваційних технологій виробництва та управління, створенням нової високоінтелектуальної продукції та її випуском. Ці новітні тенденції притаманні й українським компаніям, які намагаються розвивати технології виробництва та управління шляхом постійного використання інновацій різного походження.

Отже, метою даного пункту дисертаційного дослідження є дослідження інноваційної ефективності вітчизняних підприємств на показники експорту України. Для цього важливо визначити взаємозв'язок між рівнем інновацій та показниками експорту з точки зору відповідних впливових факторів. Такі впливові чинники були виявлені та представлені у світовій науковій літературі, а також ті, що мають, на нашу думку, потенційний суттєвий вплив.

Отже, для початку потрібно виявити взаємозв'язок між інноваціями і експортом. Зокрема, огляд літератури щодо макроекономічних наслідків технологічних змін показав, що зростання інноваційної діяльності прискорює зростання продуктивності та підвищує міжнародну конкурентоспроможність. Одне з таких досліджень щодо впливу інноваційної діяльності у промисловості США на міжнародну торгівлю було проведено Д. Кессінгом. Згідно результатів кореляційного аналізу, існує сильна кореляція між інноваціями США та показниками експорту [181]. Інше дослідження на мікрорівні було проведено Хіршем і Біджауї у 1985 році. У дослідженні брало участь 111 фірм, де вивчався зв'язок між галузевим експортом та інноваціями. У дослідженні порівнюється експорт 1975-1977 років та експорт 1979-1981 років. У динамічній моделі в якості вільної змінної взято відношення чисельності працівників, зайнятих

здійсненню інноваційної діяльності у 1977 році, до загальної чисельності всіх працівників за той же рік. Результати регресійного аналізу показують, що між рівнем інноваційної активності та експортом існує позитивний статичний зв'язок [164].

У дослідженні, проведеному Чжао і Лі у 1997 році, було підкреслено зв'язок між інноваційною діяльністю та експортом у Китаї. У дослідженні брало участь 1551 промислово-переробне підприємство і використано метод логістико-регресійного аналізу. Відповідно досліджувані фірми були поділені на дві категорії: ті, що здійснюють інноваційну діяльність і ті, які не здійснюють інноваційну діяльність. Наприкінці дослідження фірми, що займаються інноваційною діяльністю, повідомили про зростання експорту та збільшення їхніх доходів [231].

У дослідженні Д. Фагерберга вивчався взаємозв'язок між рівнем інновацій та часткою експортного ринку у 15 країнах ОЕСР у 1961-1983 роках. Дослідження показало, що рівень технологічного розвитку країн істотно впливає на зростання частки експортного ринку [147].

У дослідженнях К. Лаурсена роль торгівлі у розширенні інноваційної діяльності знайшла більш детальне відображення. Зокрема, у праці 1990 року на основі результатів регресійного аналізу 19 країн ОЕСР та 17 галузей обробної промисловості, вчений виявив позитивну кореляцію між торговими показниками та технологічними інноваціями країни. На відміну від інших досліджень, як індикатор технологічних інновацій використовувалися патентні дані [181].

Хеїн Роелфсема та Ю Жанг у своєму дослідженні [202] стверджують, що компанія буде більш ефективна в тому випадку, якщо здійснює експорт та інновації одночасно, ніж якби вона робила щось одне, хай навіть добре. На основі емпіричного аналізу 13874 китайських фірм було зроблено висновки, що застосування навчальних ефектів експорту на ринках країн з ринками, що формуються, дозволяє бути інноваторами на внутрішньому

ринку, при цьому більш конкурентоздатними за рахунок продажу більш дешевих аналогів іноземних товарів.

Основною теоретичною моделлю, що застосовується під час аналізу навчальних ефектів експорту, є модель торгівлі гетерогенних фірм Мелиця та Бернарда [124], яка передбачає, що якщо більш продуктивні фірми генерують більш високий прибуток, вони здатні нести витрати виходу на зовнішні ринки, в результаті чого відбувається перерозподіл ринку на користь більш продуктивних експортерів, і все це веде до спільного зростання продуктивності.

Таким чином, в результаті взаємодоповнюваності експорту та інновацій формується приблизно така ієрархія фірм: найбільш ефективними виявляються ті, що одночасно беруть участь в експорті та в інноваціях, за ними йдуть тільки інноватори і тільки експортери, і на останньому місці виявляються фірми, які не беруть участь ні в тій, ні в іншій діяльності [184].

Також акцентували увагу на НДДКР американські економісти Річард Харріс та Джон Моффард у своїй праці [162]. Вони припустили, що взаємозв'язок витрат на НДДКР та інновацій надає певний вплив на експортну діяльність фірми залежно від галузі. Гіпотеза була емпірично підтверджена. Автори зазначають, що державна підтримка експортерів має здійснюватися з урахуванням галузевих особливостей, щоб давати можливість фірмам, які займаються інноваційною діяльністю, розвиватись.

Загалом у сучасній світовій економічній літературі при вивченні зв'язку інновацій та експорту досліджується як вплив виходу підприємств на міжнародний ринок на їх інноваційну активність, так і вплив інноваційно активних компаній на розширення експортного потенціалу. Дослідження зводяться до двох фундаментальних теорій, що доводять більш високу інноваційну активність компаній-експортерів [226]. У роботах С.Л. Leonidas доводиться, що розширення ринку збуту продукції та вихід на експортні позиції є стимулом до інноваційної діяльності, зростання ефективності виробництва [182]. З іншого погляду, інноваційна позиція фірми визначає

рівень взаємозв'язку між експортом та продуктивністю. Цю гіпотезу підтверджують на теоретичному та емпіричному рівнях підтверджують В. Cassiman, E. Golovko, E. Martinez-Ros [130].

Згідно з гіпотезою «самовибору» (self-selection hypothesis), у інноваційно-активних підприємств рентабельність вища, що дозволяє здійснювати витрати, пов'язані з виходом на зовнішні ринки. У цьому контексті інновації виступають рушійною силою підвищення продуктивності, скорочення витрат, зростання якості продукції, і тим самим сприяючи виходу підприємства на експортні позиції [155].

Орієнтація на гіпотезу «навчального ефекту експорту» (learning-by-exporting hypothesis) передбачає, що підприємства, які орієнтовані на експорт, переймають позитивний зарубіжний досвід [156] впровадження та розповсюдження управлінських, організаційних, технологічних, маркетингових інновацій у виробництво для ефективного ведення бізнесу та підтримки лідерських позицій на ринку [154].

Компанії після завоювання експортних позицій отримують нові перспективи і можливості щодо впровадження інновацій та наукомісткої продукції у виробничі та управлінські і організаційні процеси, таким чином створюється позитивний ефект навчання від міжнародного співробітництва. Згідно з цим твердженням, експорт виступає як причина трансферу позитивного зарубіжного досвіду у бізнес-процесах підприємств. Гіпотеза про «самовибір» має значну кількість емпіричних підтверджень на відміну від гіпотези про «навчальний ефект експорту». Разом з тим поширені дослідження, які доводять, що дві гіпотези є взаємодоповнюючими і не виключають впливу один одної. Підвищення конкурентоспроможності підприємств унаслідок впровадження інновацій обумовлює зростання продуктивності завдяки ефекту експорту. У свою чергу експортна активність сприяє приросту продуктивності навіть з урахуванням ефекту «самовибору» [185, 224].

В цілому у дослідженнях взаємозв'язку між інноваційною діяльністю та експортом як індикатор технологічних інновацій здебільшого використовуються дані, що пов'язані з дослідженнями та розробками. Але в економічній літературі за останні роки патентні дані знаходять все більше застосування у дослідженнях.

У нашому дослідженні запропоновано гіпотезу: рівень інноваційної активності українських промислових підприємств виступає одним з найважливіших факторів збільшення обсягу експорту України. Вважаємо доцільним для визначення ключових факторів інноваційної активності, що безпосередньо впливають на експорт є регресійні моделі, зокрема регресійний аналіз – метод моделювання вимірюваних даних та дослідження їх властивості. Вихідні дані складаються із поєднання значень залежної змінної та незалежних змінних. Параметри моделі налаштовуються таким чином, що модель найкраще наближає дані. Критерієм якості наближення зазвичай є стандартна помилка моделі. Передбачається, що залежна змінна є сумою значень деякої моделі та випадкової величини. Загалом, регресійний аналіз використовується для прогнозу, дослідження тимчасових рядів, тестування гіпотез та виявлення прихованих взаємозв'язків у даних.

Для аналізу обираємо на сайті Державної служби статистики України показники експорту та інноваційної діяльності України у період з 2013 по 2020 рік. Показниками інноваційної активності у нашому дослідженні обрані обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг), витрати на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету, витрати на інновації промислових підприємств за рахунок власних коштів, витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок власних коштів, кількість зареєстрованих патентів. (таблиця 3.1). Показник експорту був позначений як ендогенна змінна.

Таблиця 3.1.

Статистичні дані, що характеризують об'єкт моделювання

Рік	Експорт України, (млн. грн)	Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) усього, млн. грн	Витрати на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету, млн. грн.	Витрати на інновації промислових підприємств за рахунок власних коштів, млн. грн.	Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, млн. грн.	Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок власних коштів, млн. грн.	Кількість зареєстрованих патентів, тис. шт.
2013	681899,0	35891,6	24,7	6973,4	4762,10	1466,60	30,80
2014	770121,0	25669,0	344,1	6540,3	4021,50	1927,80	29,70
2015	1044541,0	23050,1	55,1	13427,0	4214,20	3003,60	26,10
2016	1174625,0	20382,2	179,0	22036,0	3700,90	1146,00	31,00
2017	1430230,0	17714,2	227,3	7704,1	4740,10	1340,80	29,70
2018	1608890,0	24861,1	639,1	10742,0	6020,90	1610,00	29,30
2019	1636416,0	34264,9	556,5	12474,9	6603,80	1725,10	30,60
2020	1637399,0	47526,2	279,5	12297,7	7344,70	2105,50	30,30

Джерело: [37].

Наступним кроком у дослідженні є побудова багатofакторної регресійної моделі. Така модель містить 7 предикторів, кожен з яких є показником інноваційної активності промислових підприємств України. За допомогою регресійного аналізу нами буде виявлено саме ті фактори із вище перерахованих, які мають суттєвий вплив на результуючий показник.

Далі у дослідженні здійснений аналіз регресійної статистики даної вибірки, при цьому зауважимо, що коефіцієнт детермінації дорівнює 0,9884 (таблиця 3.2), що дозволяє зробити перші висновки щодо високої адекватності даної моделі та суттєвого впливу визначених факторів на результуючу змінну. R-квадрат близький до одиниці і тому можна говорити про наявність мультиколінеарності.

Наступним кроком є побудова матриці коефіцієнтів попарної кореляції (таблиця 3.3). Мультиколінеарність виникає тоді, коли більше, ніж два фактори зв'язані між собою лінійною залежністю, тобто має місце вплив факторів один на одного.

Звіт підсумків регресійної статистики

Регресійна статистика	
Коефіцієнт множинної кореляції R	0,994197318
R-квадрат	0,988428308
Нормований R-квадрат	0,918998156
Стандартна помилка	110833,7296
Кількість спостережень	8

Джерело: складено автором на основі табл. 3.1.

Наявність мультиколінеарності буде означати, що деякі фактори завжди будуть діяти в унісон. Коефіцієнт кореляції між цими двома факторами має значення, близьке або дорівнює 1. У нашому дослідженні критерієм для виведення високої мультиколінеарності між екзогенними змінними вважатимемо коефіцієнт кореляції між ними $> 0,5$. Для включення у регресійну модель відберемо серед мультиколінеарних факторів саме ті, які мають більший вплив на результуючу змінну (тобто фактори, коефіцієнт кореляції яких з показником експорту промислових підприємств України є більшим).

Таблиця 3.3

Матриця коефіцієнтів попарної кореляції

Показники	Експорт України, (млн. грн)	Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) усього, млн. грн	Витрати на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету, млн. грн.	Витрати на інновації промислових підприємств за рахунок власних коштів, млн. грн.	Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, млн. грн.	Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок власних коштів, млн. грн.	Кількість зареєстрованих патентів, тис. шт.
Експорт України, (млн. грн)	1						
Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) усього, млн. грн	0,1947073	1					
Витрати на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету, млн. грн.	0,658457503	0,053479137	1				
Витрати на інновації промислових підприємств за рахунок власних коштів, млн. грн.	0,255165316	-0,14691671	-0,060170039	1			

Продовження табл. 3.3

Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, млн. грн.	0,752716589	0,749446472	0,549169169	-0,121749365	1		
Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок власних коштів, млн. грн.	-0,083342611	0,173808496	-0,19716213	-0,08038865	0,073216827	1	
Кількість зареєстрованих патентів, тис. шт.	0,106097904	0,325593782	0,208868519	0,06251325	0,230016873	-0,843352785	1

Примітка: Фактори із значеннями коефіцієнтів кореляції з показником експорту України понад 0,5 виокремлено жирним шрифтом.

Джерело: складено автором на основі табл. 3.1.

При оцінці сили зв'язку коефіцієнтів кореляції використовується шкала Чеддока, за якої якщо величина коефіцієнта кореляції дорівнює 0, отже змінні не пов'язані між собою; якщо величина коефіцієнта кореляції між змінними від 0 до 0,3, то дуже слабка сила зв'язку; від 0,3 до 0,5, то слабка сила зв'язку; від 0,5 до 0,7 – середня; від 0,7 до 0,9 – висока; від 0,9 до 1 - дуже висока. В нашому випадку, якщо величина коефіцієнта кореляції між змінними більше 0,5, то нам варто звернути на неї увагу.

Відтак, найбільш впливовим чинником на експорт України є витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету з коефіцієнтом кореляції 0,752716589 (висока кореляція), далі впливовим чинником є витрати на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету коефіцієнтом кореляції 0,658457503 (середня кореляція).

Такі чинники, як обсяг реалізованої інноваційної продукції (0,1947073), витрати на інновації промислових підприємств за рахунок власних коштів (0,255165316), кількість зареєстрованих патентів (0,106097904) мають дуже слабкий вплив на обсяг експорту України, а витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок власних коштів (-0,083342611) взагалі мають слабку негативну кореляцію, відтак ми не беремо ці чинники до уваги взагалі.

Отже, як бачимо саме державні видатки на виконання наукових досліджень і розробок і на інновації промислових підприємств є найбільш впливовими і значущими в контексті зростання обсягу експорту України, саме на ці видатки потрібно звернути увагу при формуванні стратегії державної інноваційної політики і підтримки вітчизняних підприємств в Україні.

Відтак, потенціал та «бар'єри» формування економіки 4.0 в Україні зумовлені тим, що економіка знань має можливість адаптуватися до нових умов. Ці можливості зумовлені насамперед високим освітнім потенціалом населення України, можливостями інноваційного процесу та досить

розвиненою матеріально-технічною базою національної інноваційної системи. Водночас своєрідним бар'єром, який стримує просування України шляхом економіки знань, залишаються недостатньо досконала законодавча база інноваційної діяльності, низька ефективність державного управління та регулювання економіки, нерозвиненість венчурного бізнесу.

Таким чином, перешкодами переходу України, зокрема вітчизняних промислових підприємств до економіки знань є:

- процеси глобалізації, які призводять до збільшення розриву у розвитку економік розвинених країн і країн, що розвиваються. Ця закономірність проявляється на всіх рівнях, зокрема й у процесі формування економіки знань;

- у світовому господарстві відсутні рівноправні відносини, які мають характеризуватися, перш за все, еквівалентним обміном, вільною конкуренцією та рівномірною ефективністю для всіх суб'єктів, що беруть участь у ньому;

- недостатній рівень фінансування вітчизняної науки, що має тенденцію до зниження;

- законодавча база інноваційної діяльності, що діє частково, за винятком окремих статей і навіть цілих розділів;

- скорочується освоєння нових видів техніки та технологій, знижується частка інноваційно-активних промислових підприємств, спостерігається низька ефективність державного управління та регулювання національної економіки, нерозвиненість венчурного бізнесу та ін.

У Законі України «Про наукову та науково-технічну діяльність» чітко прописано, що обсяг фінансування науки має бути на рівні не менше ніж 1,7 % ВВП. Наукова сфера в Україні є досить великим сегментом економіки. Рівень фінансування науки в Україні залишається вкрай низьким, хоча в останні роки має позитивну динаміку в поточних цінах. Водночас з урахуванням індексу інфляції обсяг витрат на дослідження та розробки у

2019 році становив лише близько 60% від рівня 2013 року. Наукоємність ВВП неухильно зменшується – з 0,70% у 2013 році до критичних 0,43% у 2019 році. За даними 2019 року, частка обсягу витрат на дослідження у ВВП країн ЄС у середньому становила 2,13% [61].

Найбільший обсяг бюджетних коштів на виконання досліджень і розробок надається в межах базового (або інституційного) фінансування, тоді як рівень більш ефективного програмно-цільового фінансування залишається вкрай низьким. Частка таких видатків у 2019 році була менше 4%. Частка загального обсягу видатків на ДіР в Україні у 2019 році становила 0,43 % ВВП, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 0,17 % ВВП [66].

Як свідчить світовий досвід, соціально-економічний розвиток країни безпосередньо залежить від того, яка частка ВВП витрачається на наукові дослідження. Якщо цей показник менший за 0,4 % ВВП, то наука виконує лише соціокультурну функцію. Якщо цей показник збільшується, то наука здатна виконувати пізнавальну функцію і понад 0,9 % ВВП свідчить, що наука впливає на розвиток економіки, тобто виконує економічну функцію. Таким чином, за оцінками фахівців, економічна функція науки може бути суттєвою, якщо загальний рівень витрат на наукові дослідження та розробки перевищує 1,7 % ВВП [58].

Таким чином, в результаті аналізу доцільно буде включити до регресійної моделі два фактори: витрати на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету та витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету. Оцінимо точність параметрів моделі за допомогою помилки апроксимації для доцільності ведення наступного аналізу (таблиця 3.4).

Таким чином точність моделі добра, так як $E_{отн} < 5\%$.

Помилка апроксимації в межах 5 – 7% свідчить про хороший вибір моделі до вихідних даних. Допустима межа значень A - не більше 8-10% (допускається 8-15%).

Таблиця 3.4

Розрахунок параметрів моделі з використанням помилки апроксимації

Y	Ei^	Ei^	Ei^ /Yi
681 899,00	724598,4948	42 699,49	0,062618503
770 121,00	735145,9966	34 975,00	0,045414946
1 044 541,00	1063468,54	18 927,54	0,018120438
1 174 625,00	1163128,765	11 496,23	0,009787153
1 430 230,00	1411930,995	18 299,00	0,012794449
1 608 890,00	1596162,379	12 727,62	0,007910809
1 636 416,00	1708086,865	71 670,86	0,04379746
1 637 399,00	1581598,964	55 800,04	0,03407846
		$\Sigma Ei^ $	0,234522217

Джерело: складено автором на основі табл. 3.1.

Розрахуємо помилку апроксимації за формулою:

$$A = \frac{1}{k} \sum_{i=1}^k \left| \frac{y_i - \hat{y}_i}{y_i} \right| \cdot 100\% \quad (3.10)$$

$$E_{\text{отн}} = 2,93\%.$$

Для побудови точного прогнозу необхідно провести тест даних на наявність або відсутність автокореляції. Автокореляція випадкової складової порушує третю передумову нормальної лінійної регресії, яка передбачає відсутність систематичного зв'язку між значеннями випадкової складової у будь-яких двох спостереженнях. Автокореляція відхилень найчастіше спостерігається тоді, коли економетрична модель будується на основі тимчасових рядів. Якщо існує кореляція між послідовними значеннями деякої незалежної змінної, то спостерігатиметься і кореляція послідовних значень залишків. Автокореляція може бути також наслідком помилкової специфікації економетричної моделі. Крім того, наявність автокореляції залишків може означати, що необхідно ввести в модель нову незалежну змінну. Наявність (відсутність) автокореляції у відхиленнях

перевіряють за допомогою критерію Дарбіна–Уотсона. Чисельне значення коефіцієнта дорівнює

$$dw = \frac{\sum_{i=2}^n (\hat{\epsilon}_i - \hat{\epsilon}_{i-1})^2}{\sum_{i=1}^n \hat{\epsilon}_i^2} \quad (3.11)$$

де $\hat{\epsilon}_i = y_i - \hat{y}_i$.

Значення dw статистики близьке до величини $2(1 - r(1))$, де $r(1)$ – вибіркова автокореляційна функція залишків першого порядку. Таким чином, значення статистики Дарбіна - Уотсона розподілено в інтервалі від 0 до 4.

Відповідно ідеальне значення статистики – 2 (автокореляція відсутня). Найменші значення критерію відповідають позитивній автокореляції залишків, більші значення – негативній. Статистика враховує лише автокореляцію першого порядку. Верхні (d_l) та нижні (d_u) критичні значення, що дозволяють прийняти або відкинути гіпотезу про наявність автокореляції, залежать від кількості рівнів динамічного ряду та числа незалежних змінних моделі. Значення цих кордонів для рівня значимості $\alpha = 0,05$.

При порівнянні розрахункового значення dw статистики за формулою 3.11 з табличним можуть виникнути такі ситуації: $d_l < dw < 2$ – ряд залишків не корельований; $dw < d_u$ – залишки містять автокореляцію; $d_u < dw < d_l$ – область невизначеності, коли немає підстав ні прийняти, ні відхилити гіпотезу про існування автокореляції. Якщо dw перевищує 2, це свідчить про наявність негативної кореляції. Перед порівнянням з табличними значеннями dw критерій слід перетворити за формулою: $dw' = 4 - dw$.

Розрахуємо критерій Дарбіна – Уотсона для нашої вибірки з огляду на всі спостереження.

Таким чином, $dw = 3,63$. Межі: $D_l = 0,359$ $D_u = 1,77$ для $n = 8$ и $k = 3$. Так як значення потрапляє в інтервал від $(4 - D_u)$ до $(4 - D_l)$, тест Дарбіна–

Уотсона не може дати вирішальної відповіді щодо наявності або відсутності автокореляції.

Таблиця 3.5

Розрахунок параметрів формули для виведення коефіцієнта dw статистики

Номер спостереження	Y	Y прогнозоване	$E = Y - Y$ прогнозоване	e^2	$(e(t) - e(t-1))^2$	e^*e_{i-1}
1	681 899	724598,4948	-42 699,49	1823246857	-	-
2	770 121	735145,9966	34 975,00	1223250866	77674,4982	6033327677
3	1 044 541	1063468,54	-18 927,54	358251776	-53902,544	2905484205
4	1 174 625	1163128,765	11 496,23	132163408,6	30423,7747	925606066,2
5	1 430 230	1411930,995	18 299,00	334853570,3	6802,77009	46277680,83
6	1 608 890	1596162,379	12 727,62	161992341,2	-5571,3834	31040313,39
7	1 636 416	1708086,865	-71 670,86	5136712822	-84398,486	7123104392
8	1 637 399	1581598,964	55 800,04	55800,03568	127470,9	16248830400
Сума по кожному відповідному стовпцю				12 284 115 622,23		33313670734

Джерело: складено автором на основі табл. 3.1

Для ухвалення рішення про наявність або відсутність автокореляції у досліджуваному ряду фактичне значення коефіцієнта автокореляції $r(1)$ можна порівняти з табличним (критичним) значенням для 5% рівня значимості (ймовірності припуститися помилки при прийнятті нульової гіпотези про незалежність рівнів ряду):

$$r(1) = \frac{\sum_{t=2}^n e_t \cdot e_{t-1}}{\sum_{t=1}^n e_t^2},$$

$$r(1) = 0,752.$$

Табличне значення автокореляції складає 3,63.

Так як фактичне значення коефіцієнта автокореляції менше табличного, то гіпотеза про відсутність автокореляції у ряді може бути прийнята.

Переконавшись, що систематичний взаємозв'язок між показниками існує від року в рік і специфікація економетричної моделі не є помилковою, можна побудувати прогноз щодо даної моделі та виявити тенденції зміни динаміки експорту України у наступні роки залежно від аналізованих впливових чинників. Оскільки у нашому дослідженні статистичні дані були за період 2013-2020 рр., відповідно 2020 рік був останній у вибірці, то прогноз вже не доцільно робити на наступний 2021 рік. Ми можемо навести його як приклад (алгоритм розрахунку) на майбутні роки (таблиця 3.6). Для прогнозу на 2023 рік потрібно мати статистичні дані за 2021 і 2022 роки.

Отже, можна здійснити прогноз середнього значення показника Y (експорту України) за рівня значущості $\alpha = 0,1$, якщо прогнозне значення фактора X_j складе середнє значення всіх значень фактора X_j за аналізований період.

Розрахуємо довірчі інтервали за формулою:

$$S_e \cdot t_\alpha \cdot \sqrt{1 + X_{np}^T (X^T X)^{-1} X_{np}}.$$

Можна зробити висновок, що показник обсягу експорту України значною мірою залежить від двох впливових чинників, які ми визначили вище. Це, в першу чергу, від витрат на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету, а по-друге, від витрат на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету. Тому слід звернути належну увагу на вищеназвані чинники інноваційної діяльності України, як найбільш значущі, як для самих промислових підприємств, так і країни в цілому. Збільшення цих витрат за рахунок державного бюджету суттєво призводить до збільшення прогнозованого обсягу експорту України, навіть за нижньої межі довірчого інтервалу. Для вітчизняних промислових підприємств це матиме дуалістичний позитивний ефект: стимулювання інноваційної активності за всіма напрямками діяльності, запровадження новітніх технологій організації виробництва та управління; збільшення конкурентоспроможності продукції на міжнародному ринку, а відтак зростання обсягів експорту. Відтак, державі вкрай важливо

трансформувати загальну національну інноваційну політику в умовах економіки 4.0 для підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на цільових міжнародних ринках.

Таблиця 3.6

Розрахунок довірчих інтервалів

Рік	Y	Y <i>прогнозоване</i>	Нижні межі	Верхні межі	Витрати на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету, млн. грн.	Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, млн. грн.
2013	681 899	724598,4948	546605,5	902591,5	24,7	4762,10
2014	770 121	735145,9966	557153	913139	344,1	4021,50
2015	1 044 541	1063468,54	885475,5	1241462	55,1	4214,20
2016	1 174 625	1163128,765	985135,8	1341122	179,0	3700,90
2017	1 430 230	1411930,995	1233938	1589924	227,3	4740,10
2018	1 608 890	1596162,379	1418169	1774155	639,1	6020,90
2019	1 636 416	1708086,865	1530094	1886080	556,5	6603,80
2020	1 637 399	1581598,964	1403606	1759592	279,5	7344,70
2021		1 918 338	1 740 345	2 096 331	470,8	7758,0

Джерело: складено автором на основі табл. 3.1

У другому розділі дисертаційного дослідження ми визначили, що рівень інноваційної активності корпорацій вимагає розвитку цілісної комплексної системи управління знаннями. Сама така система зорієнтована на зміну внутрішнього інноваційного клімату корпорації та регіонів в цілому. Відтак управління знаннями як ланка стратегії корпорацій в контексті їх інтелектуалізації, розглядається як основа формування потужних конкурентних переваг, і знаходиться у взаємозв'язку з усіма стратегічними цілями і завданнями, а також орієнтована на постійні їх зміни в умовах зовнішнього середовища. Тобто інтелектуалізація корпоративних

стратегій поступово трансформує всі види інтелектуальних активів корпорацій в більш високу продуктивність і ефективність, в нову вартість і підвищену конкурентоспроможність корпорації на міжнародних ринках.

Також ми запропонували концепцію інтелектуального вибору стратегії в практиці управління корпорації, в якій присутній складний системний синтез інновацій та інтелектуальних технологій управління. Як бачимо, показник обсягу експорту України значною мірою залежить від двох впливових чинників, які ми визначили вище - від витрат на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету та від витрат на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету. Тобто, саме на зростання обсягу експорту впливає не просто інноваційна активність у вигляді витрат на інновації та наукові дослідження, а в першу чергу в основі лежить інтелектуалізація корпоративних стратегій підприємств. В свою чергу інтелектуалізація сучасних корпорацій, що працюють на міжнародних ринках стосується таких складових як управління інформацією і базами даних; технологіями; людськими ресурсами; виробничими процесам та технічними засобами. В нашому випадку, чим більший буде обсяг витрат на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету та обсяг витрат на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, тим вищим буде рівень інтелектуалізації сучасних корпорацій, що безпосередньо впливає на зростання експорту і досягнення конкурентоспроможності корпорацій в умовах цифрової трансформації економіки і переходу до нового укладу економіки 4.0.

3.3. Висновки до розділу 3

В ході дослідження виявлено, що ключовими компетенціями корпорації на міжнародних ринках виступають саме інноваційно-інтелектуальні компетенції (ІК), до яких безпосередньо належать:

використання концепції «Інтелектуального вибору стратегії» в практиці управління корпорації та впровадження у практику системи управління корпорацією концепції «Інтелектуалізація HR-менеджменту». Відтак, ми запропонували представити ключові інноваційно-інтелектуальні компетенції на кількох рівнях позиціонування – від вузького галузевого до глобального – міжнародний ринок. Саме таке виокремлення КПК на різних рівнях позиціонування корпорації є запорукою її конкурентоспроможності на різних рівнях, зокрема міжнародному та сприяє розвитку унікальних конкурентних переваг. Відтак у 3 розділі було розроблено:

- логічну систему формування конкурентних переваг на основі застосування КПК, що була представлена у вигляді наочної схеми. Оцінка конкурентоспроможності корпорації з урахуванням КПК дозволили змодельовати ланцюжок «інтелектуально-інноваційні компетенції-економіка 4.0. – конкурентоспроможність корпорації на міжнародних ринках» та потенційно дає можливість для здійснення подальшої оцінки результативності формування нових конкурентних переваг кількісно. Зокрема оцінка ефективності використання інтелектуального потенціалу корпорацій як джерела інноваційних компетенцій є основою для вибору напрямку використання центрів компетенцій для того, щоб визначити, розвиток якого з напрямів спричинить найбільше зростання конкурентоспроможності корпорації;

- авторський алгоритм досягнення конкурентного лідерства корпорацій на міжнародному ринку за рахунок використання інтелектуалізації управління на міжнародному ринку, що включає послідовні етапи: - формування інформаційних баз, організація трансферу технологій і інтелектуальних компетенцій на рівні структурних підрозділів корпорації; - формування внутрішньокорпоративної інформаційно-інтелектуальної платформи; - формування галузевого центру інтелектуальних компетенцій; - формування галузевої інформаційно-

інтелектуальної платформи; - організація трансферу технологій, знань та виробництво висококонкурентної продукції;

- здійснений емпіричний тест інноваційної ефективності експортної діяльності українських виробників на цільових міжнародних ринках. Зокрема проведено дослідження інноваційної ефективності вітчизняних підприємств на показники експорту України. Для цього визначений взаємозв'язок між рівнем інновацій та показниками експорту з точки зору відповідних впливових факторів. Показниками інноваційної активності у нашому дослідженні обрані обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг), витрати на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету, витрати на інновації промислових підприємств за рахунок власних коштів, витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок власних коштів, кількість зареєстрованих патентів. Показник експорту був позначений як ендогенна змінна. Була побудована багатофакторна регресійна модель (містить 7 предикторів, кожен з яких є показником інноваційної активності промислових підприємств України). За допомогою регресійного аналізу було виявлено саме ті фактори із вище перерахованих, які мають суттєвий вплив на результуючий показник. Відтак, найбільш впливовим чинником на експорт України є витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету з високим коефіцієнтом кореляції, далі впливовим чинником є витрати на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету з середнім коефіцієнтом кореляції;

- доведено, що показник обсягу експорту України значною мірою залежить від двох впливових чинників, які ми визначили вище. Це, в першу чергу, від витрат на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету, а по-друге, від витрат на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету. Тому слід звернути належну увагу на вищеназвані чинники інноваційної діяльності України, як

найбільш значущі, як для самих промислових підприємств, так і країни в цілому. Оскільки показник обсягу експорту України значною мірою залежить від двох впливових чинників - від витрат на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету та від витрат на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, то саме на зростання обсягу експорту впливає не просто інноваційна активність у вигляді витрат на інновації та наукові дослідження, а в першу чергу в основі лежить інтелектуалізація корпоративних стратегій підприємств. В свою чергу інтелектуалізація сучасних корпорацій, що працюють на міжнародних ринках стосується таких складових як управління інформацією і базами даних; технологіями; людськими ресурсами; виробничими процесам та технічними засобами.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано розв'язання важливого науково-прикладного завдання щодо формування та удосконалення методичних і практичних засад інтелектуалізації корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0.

Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для формування таких висновків:

1. Детальний огляд і порівняння поглядів більшості вітчизняних та зарубіжних учених дозволив запропонувати авторське визначення категорій «інтелектуальний капітал», «інтелектуалізація економіки» та «інституціоналізація економіки знань»;

2. Розроблена концепція «Інтелектуалізації вибору стратегії в практиці управління корпорації», центральним елементом якої є інтелектуальний капітал підприємства, що представляє собою основу його сталого довготривалого розвитку і ефективного функціонування. Логічним продовженням даної концепції стало створення інформаційно-аналітичної платформи стратегічного планування з акцентом відповідно на інтелектуально-людський ресурс підприємства;

3. Виявлено, що у процесі формування ІАПСПК принципове значення має не тільки сама інформація, що необхідна для вибору оптимальної стратегії корпорації, а й ефективна організація її інтелектуального відбору. Відтак, автором було розроблено відповідну систему інформаційно-аналітичної платформи в моделі інтелектуального вибору оптимальної стратегії корпорації;

4. В процесі вивчення інституційних трансформацій корпоративних стратегій було конкретизовано їх сутність на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0., і запропоновано визначення ІТКС. Також були запропоновані загальні і спеціальні принципи ІТКС в умовах економіки 4.0.

Визначені і охарактеризовані передумови інноваційного чинника ІТКС на міжнародних ринках в умовах економіки 4.0;

5. Досліджений вплив інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу корпорацій. Визначені передумови виникнення концепції «Інтелектуалізація менеджменту». Також були визначені об'єктивні передумови для впровадження концепції «Інтелектуалізації HR-менеджменту» в систему управління корпорації;

6. В ході дослідження виявлено, що ключовими компетенціями корпорації на міжнародних ринках виступають саме інноваційно-інтелектуальні компетенції (ІК), до яких безпосередньо належать: використання концепції «Інтелектуального вибору стратегії» в практиці управління корпорації та впровадження у практику системи управління корпорацією концепції «Інтелектуалізація HR-менеджменту». Ми запропонували представити ключові інноваційно-інтелектуальні компетенції на кількох рівнях позиціонування – від вузького галузевого до глобального – міжнародний ринок;

7. Побудовано логічну систему формування конкурентних переваг на основі застосування КІК, що була представлена у вигляді наочної схеми. Здійснена оцінка конкурентоспроможності корпорації з урахуванням КІК, яка дозволила змодельювати ланцюжок «інтелектуально-інноваційні компетенції-економіка 4.0. – конкурентоспроможність корпорації на міжнародних ринках»;

8. Визначений авторський алгоритм досягнення конкурентного лідерства корпорацій на міжнародному ринку за рахунок використання інтелектуалізації управління на міжнародному ринку, що включає послідовні етапи: - формування інформаційних баз, організація трансферу технологій і інтелектуальних компетенцій на рівні структурних підрозділів корпорації; - формування внутрішньокорпоративної інформаційно-інтелектуальної платформи; - формування галузевого центру інтелектуальних компетенцій; - формування галузевої інформаційно-

інтелектуальної платформи; - організація трансферу технологій, знань та виробництво висококонкурентної продукції;

9. Проведено дослідження впливу інноваційної ефективності вітчизняних підприємств на показники експорту України. Для цього визначений взаємозв'язок між рівнем інновацій та показниками експорту з точки зору відповідних впливових факторів. Показниками інноваційної активності у нашому дослідженні це обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг), витрати на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету, витрати на інновації промислових підприємств за рахунок власних коштів, витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок власних коштів, кількість зареєстрованих патентів. Показник експорту був позначений як ендогенна змінна. Була побудована багатофакторна регресійна модель (містить 7 предикторів, кожен з яких є показником інноваційної активності промислових підприємств України). За допомогою регресійного аналізу було виявлено саме ті фактори із вище перерахованих, які мають суттєвий вплив на результуючий показник. Відтак, найбільш впливовим чинником на експорт України є витрати на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету з високим коефіцієнтом кореляції;

10. Оскільки показник обсягу експорту України значною мірою залежить від двох впливових чинників - від витрат на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету та від витрат на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, то саме на зростання обсягу експорту впливає не просто інноваційна активність у вигляді витрат на інновації та наукові дослідження, а в першу чергу в основі лежить інтелектуалізація корпоративних стратегій підприємств. В свою чергу інтелектуалізація сучасних корпорацій, що працюють на міжнародних ринках стосується таких складових як управління інформацією і базами даних; технологіями; людськими ресурсами; виробничими процесам та

технічними засобами. В нашому випадку, чим більший буде обсяг витрат на інновації промислових підприємств за рахунок державного бюджету та обсяг витрат на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок державного бюджету, тим вищим буде рівень інтелектуалізації сучасних корпорацій, що безпосередньо впливає на зростання експорту і досягнення конкурентоспроможності корпорацій в умовах цифрової трансформації економіки і переходу до нового укладу економіки 4.0.

Отримані результати, підтверджуючи можливість досягнення позитивного ефекту від їх застосування у теорії та практиці інтелектуалізації корпоративних стратегій на цільових міжнародних ринках в умовах економіки 4.0 та утримуючи елементи наукової новизни, засвідчують наукову та практичну їх цінність, доцільність використання в теорії та практиці виявлених можливостей і переваг інтелектуалізації економіки у корпоративних стратегіях корпорацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азьмук Н.А. Штучний інтелект у процесі праці у цифровій економіці: нові виклики та можливості. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3 (57) С. 137-145.
2. Аксьонов І.М., Ейтутіс Г.Д., Кравцов Є.П., Веприцький А.В., Попова Д.В. *Маркетинг транспортних послуг: навчальний посібник*. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2018. 280 с.
3. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення. *Економіст*. 2005, № 6. С. 28-32.
4. Амоша О. Щоб змінилася погода, потрібний не поривчастий вітер, а загальна зміна клімату. *Дзеркало тижня*. (28 грудня – 13 січня). 2018. № 49–50.
5. Амоша О.І., Антонюк В.П., Землянкін А.І. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: монографія; за ред. О.І. Амоші. Донецьк: ІЕП НАН України, 2007. 328 с.
6. Андросова Т.В., Чернишова Л.О. *Управління міжнародною конкурентоспроможністю: навчальний посібник у структурно-логічних схемах*. Х.: ХДУХТ, 2019. 202 с.
7. Армстронг М. *Практика управління людськими ресурсами* / пер. с англ, под ред. С. К. Мордовина. СПб. : Питер, 2007. 832 с.
8. Бажал Ю. Знаннєва економіка: теорії і державна політика. *Економіка і прогнозування*. 2003, № 3. С. 71-76.
9. Базидевич В.Д. *Інтелектуальна власність*. К.: Знання, 2006. 431 с.
10. Баур К., Ви Д. Следующая ступень развития производства. URL: <https://www.mckinsey.com> (дата звернення: 13.09.2020).
11. Бей Г.В., Середа Г.В. Трансформація HR-технологій під впливом цифровізації бізнес-процесів. *Економіка і організація управління*. № 2 (34), 2019. С. 93-101.

12. Бэкон Ф. Новый Органон. Афоризмы об истолковании природы и царства человека. Сочинения: в 2 т. Т. 2. М.: Мысль, 1978. 575 с.
13. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования; пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. М.: Academia, 1999. 786 с.
14. Болквадзе И. Р. Формирование системы мониторинга экономического состояния промышленного предприятия как фактор повышения эффективности системы управления : автореф. дис. ...на соискание уч. степени канд. экон. наук: 08.00.05. Москва, 2004. 18 с.
15. Большая советская энциклопедия: [В 30 т.] / Гл. ред. А. М. Прохоров. Издание 3-е. М.: Сов. энцикл., 1969-1978.
16. Бриль І.В. Визначення мотиваційних переваг інтелектуалізації підприємств базових галузей промисловості. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 1 (55). С. 142-150.
17. Бриль І.В., Брюховецький Я.С. Сучасні напрями і рівні дослідження інтелектуалізації економіки та підприємств. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 2 (39). С. 172-179.
18. Брукінг Е. Интеллектуальный капитал: перевод с англ. под ред. Л.Н. Ковалик. СПб.: Питер, 2001. 288 с.
19. Брюховецька Н., Черних О. Індустрія 4.0 та цифровізація економіки: можливості використання зарубіжного досвіду на промислових підприємствах України. *Економіка промисловості*. 2020. № 2(90). С. 116–132.
20. Брюховецька Н.Ю., Чорна О.А. Інтелектуалізація як пріоритетний напрямок розвитку промислових підприємств в умовах Індустрії 4.0. *Економіка промисловості*. 2019. № 4 (88). С. 28- 57.
21. Бугас В. Особливості інвестування в інтелектуальний капітал. Проблеми економіки організацій та управління підприємствами КНУТД. 2013. URL: https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Visnyk/2013-2/132_135.pdf (дата звернення: 20.11.2020).

22. Букович У., Вільямс Р. Управління знаннями: керівництво до дії. М.: Инфра-М, 2002. 504 с.
23. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал : теоретичний аспект. Капітал. 2002, № 1. С. 16-27.
24. Бэкон Ф. Новый Органон. Афоризмы об истолковании природы и царства человека. Сочинения: в 2 т. Т. 2. М.: Мысль, 1978. 575 с.
25. Веблен, Т. Теория праздного класса. М. : Прогресс, 1984. 480 с.
26. Вишневський В., Вієцька О., Гаркушенко О. та ін. Смартпромисловість в епоху цифрової економіки: перспективи, напрями і механізми розвитку. Київ : Інститут економіки промисловості НАН України, 2018. 192 с.
27. Вовканич С., Семів Л. Людський та інтелектуальний капітали в економіці знань. *Вісник НАН України*. 2008, № 3. С.19.
28. Воронин В.Б. Развитие институциональных условий стратегического управления предприятием в информационной экономике: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. М., 2006.
29. Воронкова В. Формування інноваційного управлінського потенціалу в контексті соціального простору міста. *Збірник наукових праць ДонДУУ: "Соціологія управління". Серія "Спеціальні та галузеві соціології"*, Т. VIII. Вип. 3 (80). Донецьк: ДонДУУ, 2007. 432, с. С. 391-397.
30. Геєць В., Семиноженко В. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: в 3 т.К.: Фенікс, 2007, Т.1. С. 194-209.
31. Геєць В.М., Александрова В.П., Бажал Ю.М. Україна у вимірі економіки знань; за ред. акад. НАН України В.М. Геєця. К.:Основа, 2006. 592 с.
32. Гелбрейт Дж. Новое индустриальное общество: Пер. с англ. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Транзиткнига»; СПб.: Terra Fantastica, 2004. 602 с.
33. Городяненко В.Г. Соціологічна енциклопедія. К. : Академвидав, 2008. 456 с.

34. Грішнова О. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу. *Україна: аспекти праці*. 2009, № 3. С. 19–23.
35. Гриценко В.В. Сутність і категоріальна відмінність понять "інститут" та "інституція" [Електронний ресурс]. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2009_4/6.pdf (дата звернення: 15.10.2020).
36. Грицуленко С. Теоретичні та практичні питання формування і розвитку інтелектуального капіталу. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2008. №3. С. 62-69.
37. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.03.2021).
38. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти: монографія. К., 2006. 160 с.
39. Друкер П.Ф. Епоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества. М.: ООО. И.Д. Вильямс, 2007. 336 с.
40. Дяків О., Шушпанов Д., Пошелюжний В. Розвиток економіки знань в організації, яка самонавчається. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 1. С. 113–125.
41. Ейтутіс Г.Д., Попова Д.В. Дослідження складових економічної безпеки України для сталого розвитку держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. №62. С. 29-36. doi: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i62.133517> (дата звернення: 12.02.2021).
42. Ейтутіс Г.Д., Веприцький А.В., Декарчук О.М., Попова Д.В. *Столична магістраль. Історія та сучасність. 1870-2020*. (науково-популярне видання). Київ: ВД «Авіцена», 2020. 452 с.
43. Иноземцев В. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире. Москва : Academia, 1998. 640 с.

44. Ілляшенко С. Сутність, структура і методичні основи оцінки інтелектуального капіталу підприємства. *Економіка України*. 2008. №11. С. 16-26.
45. Каленюк І. Інтелектуальний капітал: проблеми визначення та структуризації. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління*. 2008. № 1 (1). С. 4–13, с. 4–13.
46. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
47. Кейнс Дж.М. Экономические возможности наших внуков. *Вопросы экономики*. 2009. № 6. С. 60-69.
48. Кендюхов О. Інтелектуальний капітал підприємства: гносеологія економічної категорії. *Вісник Донецького університету економіки та права*. 2011, № 2. С. 14.
49. Кирчата І.М., Поясник Г.В. Управління конкурентоспроможністю підприємства в глобальному середовищі: монографія. Харків: Вид-во ХНАДУ, 2009. 160 с.
50. Колесов В.П., Макаров В.Л., Белова Л.Г. Экономика знаний: Коллективная монография; отв. ред. д-р экон. наук, проф. В.П. Колесов. М.: ИНФРА-М, 2008. 432 с.
51. Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань. *Економічна теорія*. 2007, № 2. С. 3–13.
52. Корнеєва О. В. Використання характеристик інтелектуального капіталу і інтелектуального потенціалу в управлінні підприємством. *Наукові праці ДонНТУ*, Випуск 31-3. (Серія економічна). URL: <http://www.donntu.edu.ua> (дата звернення 20.10.2020).
53. Кравчук Н.О. Теоретичні засади функціонування інтелектуального капіталу підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. №8. С. 114-117.

54. Крайнев П. Интеллектуальная экономика: управления промышленной собственностью. Академия правовых наук Украины; НДІ інтелектуальної власності. К.: Вид. дім «ІнЮрре», 2004. С. 75.
55. Куйбіда В.С., Петроє О.М., Федулова Л.І., Андрощук Г.О. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу: аналіт. зап. Київ: НАДУ, 2019. 28 с.
56. Луссе А.В. Макроэкономика. 2. изд. СПб.: Питер, 2002. 240 с.
57. Ляшенко В.І., Вишневецький О.С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія. Київ : Ін-т економіки пром-сті НАН України, 2018
58. Мазур А. Современные инновационные структуры. *Наука та інновації*. 2006. Т.2.(№ 1) С. 90-96.
59. Мартишевська Г.М. Обґрунтування підходів до формування механізму оцінки інтелектуального капіталу підприємств залізничного транспорту. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. *Збірник наукових праць*. 2009. Випуск 21. С. 3-9.
60. Михнеева С. Интеллектуализация экономики: инновационное производство и человеческий капитал. *Инновации*. 2003, № 1. С. 14-23.
61. Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-pracyuye-nad-udoskonalennyam-zakonodavchoyi-bazi-dlya-rozvitku-naukovoyi-sferi-sergij-shkarlet> (дата звернення: 11.04.2021).
62. Нестерова О.А. Интеллектуальный потенциал инновационной экономики. *Вестник Томского государственного университета*. 2009. № 324. С. 296–298.
63. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. Москва: Фонд экономической науки «Начала», 1997. 189 с.

64. Нонака І., Такеучі Х. Компанія - создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах. Москва : ЗАО "Олимп-Бизнес", 2003. 366 с.
65. Павлова В.А. Конкуреноспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення : монографія. Дніпропетровськ: Видавництво ДУЕП, 2006. 276 с.
66. Писаренко Т.В., Куранда Т.К., Кочеткова О.П. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2019 році: науковоаналітична доповідь. К.: УкрІНТЕІ, 2020. 109 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/informatsiyno-analitychni/2020/08/13/nadnaukaza2019-stisnuto.pdf> (дата звернення: 07.04.2022).
67. Піддубний І.О. Управління міжнародною конкуреноспроможністю підприємства : навч. посіб. Х., 2004. 264 с.
68. Получение цифровых дивидендов: Эффективное использование интернета как инструмента развития в регионе Европы и Центральной Азии. URL: <http://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/digital-dividends-in-eca> (дата звернення: 10.05.2022).
69. Понедільчук Т.В. Інтелектуальний капітал: сутність та методики оцінки. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3288> (дата звернення: 08.10. 2021).
70. Попова Д.В. Вплив системи ринкових відносин на екологічну безпеку України. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах: матеріали III Всеукраїнської наукової конференції*. (30-31 березня 2018 р., м. Дніпро). С. 199-200. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/fsnm/program_5acc67b04c822.pdf (дата звернення: 15.12.2020).
71. Попова Д.В. Стратегічні завдання економічної безпеки України. 84 *International scientific conference of young scientists and students "Youth*

scientific achievements to the 21st century nutrition problem solution", April 23–24, 2018. Book of abstracts. NUFT, Kyiv. URL: <https://drive.google.com/file/d/1biUamg9opjSHor4K4RtR8CmlrLwGRTR1/view> (дата звернення: 16.12.2020).

72. Попова Д.В. Дослідження сучасного стану економічної безпеки в Україні. *Глобальні проблеми економіки та фінансів: збірник тез наукових робіт X Міжнародної науково-практичної конференції*. (м.Київ–Прага–Відень, 28 лютого 2018 р.). С. 16-20. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15223064676347.pdf> (дата звернення: 17.12.2020).
73. Попова Д.В. Економічна безпека України у 2014–2016 рр. *Глобальні проблеми економіки та фінансів: збірник тез наукових робіт X Міжнародної науково-практичної конференції*. (м.Київ–Прага–Відень, «28» лютого 2018 р.) С. 20-24. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15223064676347.pdf> (дата звернення: 17.12.2020).
74. Попова Д.В. Актуальність проблем екологічного менеджменту. *Science for sustainable development: матеріали міжнародного конгресу*. (м. Київ, 10-11 листопада 2019 р.). С. 294-299. URL: <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/5113/1/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf> (дата звернення: 04.10.2020).
75. Попова Д.В. Менеджмент на міжнародних ринках на основі поставлених цілей. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи*. (Банська Бистриця – Баку – Ужгород – Херсон – Кривий Ріг 27 червня 2019 р.). С. 302-303.
76. Попова Д.В. Менеджмент суб'єкта господарювання на міжнародних ринках на основі цілей. *Світ економічної науки. Випуск 14: матеріали міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції економічного спрямування*. (м.Тернопіль, 30 травня 2019 р.), С.44-50.

77. Попова Д.В. Менеджмент на міжнародних ринках на основі поставлених цілей. *Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток»*. (м. Харків, 28-29 травня 2019 року), С. 211-212. URL: <http://econ2016.krasalex.com/wp-content/uploads/2019/06/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C-2019.pdf> (дата звернення: 12.06.2021).
78. Попова Д.В. Вибір стратегій діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання на міжнародних ринках. *Проблеми адаптації соціально-економічних систем до екзогенних змін: монографія* / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Л. Калініченко. Х.: ФОП Панов А. М., 2019. С. 572-586. URL: <http://econ2016.krasalex.com/wp-content/uploads/2019/03/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84.-2019-%D0%98%D0%97%D0%94%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%AC.pdf> (дата звернення: 02.03.2022).
79. Попова Д.В. Інтелектуалізація менеджменту на цільових міжнародних ринках для управління економічною безпекою суспільства. *Ensuring national economic security in the context of geopolitical transformations: monograph* / under the general editorship of Doctor of Economics, Professor L.L. Kalinichenko. Higher School of Social and Economic. Przeworsk: WSSG, 2019. 298 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/333786565_ENSURING_NATIONAL_ECONOMIC_SECURITY_IN_THE_CONTEXT_OF_GEOPOLITICAL_TRANSFORMATIONS_Monograph_under_the_general_editorship_of_Doctor_of_Economics_Professor_LL_Kalinichenko (дата звернення: 15.09.2021).

80. Попова Д.В. Інноваційний чинник інституційних трансформацій корпоративних стратегій в умовах економіки 4.0. *Modern directions of scientific research development: proceedings of the 4th International scientific and practical conference*. BoScience Publisher. (Chicago, USA. 8-30 сентября 2021). 2021. Pp. 465-474. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-28-30-sentyabrya-2021-goda-chikago-ssha-arhiv/> (дата звернення: 20.10.2021).
81. Попова Д.В. Вплив інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу міжнародних корпорацій. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*. 2021. Вип. 5. С. 111-120. doi: [10.33251/2707-8620-2021-5-111-120](https://doi.org/10.33251/2707-8620-2021-5-111-120) (дата звернення: 02.04.2022).
82. Попова Д.В. Інтелектуальний менеджмент конкурентоспроможністю міжнародних корпорацій. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2 (41). С. 127-134. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).127-134](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).127-134) (дата звернення: 09.05.2022).
83. Попова Д.В. Інтелектуалізація економіки в контексті генези світового господарства. *Центральноукраїнський науковий вісник «Економічні науки»*. 2022. № 5(38). С. 67-82. doi: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5\(38\).67-82](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5(38).67-82) (дата звернення: 13.08.2021).
84. Попова Д.В. Концепція інтелектуалізації вибору стратегії в практиці управління корпорації. *Соціально-економічні механізми управління розвитком людських ресурсів в умовах цифровізації та інноватизації: колективна монографія* / За заг. ред. д.е.н., проф. О.М. Левченка. Кропивницький: Ексклюзив-Систем, 2022.
85. Прахалад К.К., Хамел Г. Стержневые компетенции корпорации // Минцберг Г., Куинн Дж., Гошал С. Стратегический процесс / пер. с англ.; под ред. Ю.Н. Каптуревского. СПб: Питер, 2001. С. 101–120.

86. Притуляк Н.М. Інтелектуальний капітал суб'єктів інноваційної діяльності. *Фінанси України*. 2011. №12. С. 30-40.
87. Пушак В.Я., Горбаль Н.І. Інновації як чинник підвищення конкурентоспроможності України. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1 (38). С. 131-137. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).131-137](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).131-137) (дата звернення: 26.05.2022).
88. Расшивалов Д.П., Попова Д.В. Імплементация економіки знань у корпоративних стратегіях міжнародних компаній. *Центральноукраїнський науковий вісник «Економічні науки»*. 2022. № 8(41). С. 258-270. doi: <http://economics.kntu.kr.ua/archive/41.html> (дата звернення: 12.07.2021).
89. Тоффлер, Э. Революционное богатство. М.: АСТ: АСТ МОСКВА: ПРОФИЗДАТ, 2008. 569 с.
90. Санто Б. Инновация как средство экономического развития. М.: Прогресс, 1990. 296 с.
91. Собко О.М. Інтелектуальний капітал і креація вартості підприємства: моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 444 с.
92. Распутин А.П. Понятие экономической информации, ее свойства, значение и особенности обработки на ЭВМ. *Омский научный вестник*. 2008. № 5 (72). С. 60-63.
93. Решетняк О.И., Сахненко О.И. Особенности управления научно-инновационными системами в условиях экономики знаний. *БИ*. 2020. № 2 (505). С. 225–235.
94. Румизен М.К. Управление знаниями. М: Астрель, 2004. 420 с.
95. Руссиян О.А. Вплив розвитку "Індустрії 4.0" на людський капітал промислового підприємства: зарубіжний досвід. *Економіка промисловості*, 2021. № 4 (96). С. 93-117. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2021.04.093> (дата звернення: 10.10.2021).

96. Руус Й., Пайк С, Фернстрем Л. Интеллектуальный капитал. Практика управления. М.: Высшая школа менеджмента, 2010. 448 с.
97. Рязанцев А., Ейтутіс Г., Д. Попова, Божок А. Новый порядок визначення плати за користування власними вагонами перевізника АТ «Укрзалізниця» під час виконання вантажних операцій – ефективний засіб покращення простого відтворення основних фондів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3 (19). С. 157-166. doi: [10.25140/2411-5215-2019-3\(19\)-157-166](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-3(19)-157-166) (дата звернення: 22.06.2022).
98. Ситник Й. Вплив інтелектуалізації на процес менеджменту інноваційних підприємств. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2012, № 725(63). С. 372–378
99. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. Под ред. В.Л. Иноземцева. М.: Academia, 1999. С. 372-400.
100. Тимашова Л.А., Лещенко В.А., Морозова А.И., Таран Л.Ю. Интеллектуализация систем управления производством. *Вісник Національного технічного університету "ХПИ". Серія: Інформатика та моделювання*. 2017. № 50 (1271). С. 143-158.
101. Тофлер Э. Третья волна. М.: Издательство АСТ, 1999. 784 с.
102. Фатхутдинов Р. Инновационный менеджмент: учебник для вузов. 5-е изд. СПб.: Питер, 2007. 448 с.
103. Федулова Л.І. Економіка знань: підруч. НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН Україн. К., 2009. 600 с.
104. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории. Москва : Дело, 2003. 464 с.
105. Цибульов И.М. Введення до інтелектуальної власності: навч. посіб. К.: Держ. інст. інтел. власн., 2008. 124 с.
106. Четвертая промышленная революция: интернет вещей, циркулярная экономика и блокчейн. URL: <http://www.furfur.me/furfur/changes/>

[changes/216447-4-aya-promyshlennaya-revolyuetsiya](https://www.researchgate.net/publication/357164474-aya-promyshlennaya-revolyuetsiya) (дата звернення: 30.12.2021).

107. Чухно А. Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. К: Логос, 2003. 631 с.
108. Чухно А.А. Твори: у 3 т. К.: НАН України, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України, 2006. Т. 2: Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика, 2006. С. 275–276.
109. Чухно А., Юхименко П., Леоненко П. Сучасні економічні теорії: підручник. Київ: Знання, 2007. 878 с.
110. Шваб К. Четвертая промышленная революция. Эксмо, 2016. 138 с.
URL:http://ncrao.rsvpu.ru/sites/default/files/library/k_shvab_chetvertaya_promyshlennaya_revolyuetsiya_2016.pdf (дата звернення: 11.12.2021).
111. Шинкарук В.І. Філософський енциклопедичний словник. К. : Абрис, 2002. 742 с.
112. Шонберг Р. Японские методы управления предприятием. М.: Экономика, 1988.
113. Щодо національної політики імплементації нормативних документів, які становлять основу індустрії 4.0. URL: <http://surl.li/daxdm> (дата звернення: 25.12.2021).
114. Юринець З.В. Формування інноваційних стратегій: теорія, методологія, практика : монографія. Львів: СПОЛОМ, 2016. 412 с.
115. Ярошенко Ю.Ф. Формування організаційно-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності підприємства : автореф. дис ... к.е.н. спец. 08.06.01. Харківський державний економічний університет, 2001. 19с.
116. Adesina, K.S. Bank technical, allocative and cost efficiencies in Africa: The influence of intellectual capital. *N. Am. J. Econ. Financ.* 2019, 48, 419–433.

117. Ahmed, S.S.; Guozhu, J.; Mubarik, S.; Khan, M.; Khan, E. Intellectual capital and business performance: The role of dimensions of absorptive capacity. *J. Intellect. Cap.* 2019, 21, pp. 23–39.
118. An, M.H.; Ri, G.Y.; Rim, G.N. Intellectual product and method of assessing the competitiveness of an enterprise with it. *J. Knowl. Econ.* 2020, 11, 1059–1085.
119. Applehans W., Globe A., Laugero G. Managing knowledge: a practical webbased approach. Addison Wesley Professional, 1999. 115 p.
120. Arntz M., Gregory T., Zierahn U. The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries: A Comparative Analysis. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers.* 2016. No. 189. P. 34.
121. Arrow K. Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention. *In The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors.* Princeton University Press, 1962. P. 619–625
122. Becker G. Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis. *Journal of Political Economy.* Supplement. Oct. 1962. URL : <https://www.jstor.org/stable/1829103> (date of access: 20.09.2020).
123. Benedikt C.F., Osborne M.A. The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? *Technological Forecasting and Social Change.* 2017. Vol. 114. Issue C. P. 254-280.
124. Bernard B.A., Jensen J.B., Eaton J., Kortum S. Plants and productivity in international trade. *American Economic Review,* 2003. Vol. 93(4). P. 1268–1290.
125. Bican, P.M.; Guderian, C.C.; Ringbeck, A. Managing knowledge in open innovation processes: An intellectual property perspective. *J. Knowl. Manag.* 2017, 21, 1384–1405.
126. Bögenhold D., Klinglmair R., Kandutsch F. Solo Self-Employment, Human Capital and Hybrid Labour in the Gig Economy. *Foresight and STI Governance.* 2017. Vol. 11. №4. P. 23-32. DOI: 10.17323/2500-2597.2017.4.23.32 (date of access: 23.12.2020).

127. Brinkley I. Knowledge Economy and Enterprise. 2008. URL: https://www.researchgate.net/publication/263518849_Knowledge_Economy_and_Enterprise_A_Knowledge_Economy_Working_Paper_Knowledge_Economy (date of access: 04.12.2020).
128. Bruking, Je. Intellectual capital. Piter, SPb., 2001. 288 p.
129. Brynjolfsson, E. & McAfee, A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W.W. Norton & Company. 2017. 384 p.
130. Cassiman B., Golovko E., Martinez-Ros E. Innovation, exports and productivity. *International Journal of Industrial Organization*, 2010, vol. 28, issue 4, pp. 372–376.
131. Choo Chun Wei, Bontis Nick. Managing Organizational Knowledge by Diagnosing Intellectual Capital: Framing and Advancing the State of the Field. 2002. P. 621– 642. [7 Section]. Oxford: Univ. Press, 2002. 748 p.
132. Commons J. R. Industrial Government. New York, 1923. 272 p.
133. Commons J. R. Institutional Economics. *American Economic Review*. 1931. №21. 687 p.
134. Crosby P.B. Quality Is Free: The Art of Making Quality Certain: How to Manage Quality – So That It Becomes A Source of Profit for Your Business. N. Y.: McGraw-Hill Companies, 1979.
135. Davenport, T., De Long, D. and Beers, M. Successful knowledge management projects. *Sloan Management Review*, 1998, Vol. 39 No. 2, pp. 43-57.
136. Davenport, T.H. and Prusak, L. Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know. Harvard Business School Press, Boston, MA. 1998
137. Deming W.E. Quality Productivity and Competitive Position. Massachusetts: Massachusetts Inst Technology, 1982.
138. Despres Ch., Chauvel D. A Thematic Analysis of the Thinking in Knowledge Management. In: Knowledge Horizons. The Present and the Promise of

- Knowledge Management. Butter-worth-Heinemann, Boston, Oxford, 2000.
P. 55-86
139. Dornbusch R., Fischer S., Startz R. Macroeconomics. N. Y.: McGraw-Hill Education, 2013.
140. Druker P. Management Challenges for 21 Century. London.1999. 342 p.
141. Drucker P. The Age of Discontinuity. Piscataway; New Jersey: Transaction Publishers, 1969.
142. Drucker, P.F. Post-Capitalist Society, Butterworth- Heinemann, Oxford, 1993
143. Dubina I. N., Carayannis E. G., Campbell D. F. Creativity Economy and a Crisis of the Economy? Coevolution of Knowledge, Innovation and Creativity, and of the Knowledge Economy and Knowledge Society. *Journal of the Knowledge Economy*, 2012. Vol. 3. No 1. P. 1-24.
144. Engelman, R.M.; Fracasso, E.M.; Schmidt, S.; Zen, A.C. Intellectual capital, absorptive capacity and product innovation. *Manag. Decis.* 2017, 55, 474–490.
145. European Guide to good Practice in Knowledge Management - Part 1: Knowledge Management Framework. EUROPEAN COMMITTEE FOR STANDARDIZATION, 2004. 33 p.
146. European Commission. Digital transformation. URL: https://ec.europa.eu/growth/sectors/digital-economy/importance_en
147. Fagerberg J. International Competitiveness. *The Economic Journal*. 1988. No 98. p.355-374.
148. Flanagan R.J. Globalization and Labor Conditions: Working Conditions and Worker Rights in a Global Economy. Oxford: Oxford University Press, 2006.
149. Fumagalli A., Lucarelli S. A model of Cognitive Capitalism. A preliminary analysis. *European Journal of Economic and Social Systems*, 2007. Vol. 20. P. 117-133.

150. G20 Digital Economy Development and Cooperation Initiative. URL: http://www.g20chn.com/xwzxEnglish/sum_ann/201609/P020160912341422794014.pdf (date of access: 12.12.2020).
151. German standardization roadmap Industrie 4.0 Version 3. DKE Deutsche Kommission Elektrotechnik Elektronik Informationstechnik in DIN und VDE. URL: <https://www.din.de/blob/65354/57218767bd6da1927b181b9f2a0d5b39/roadmap-i4-0-e-data.pdf> (date of access: 13.01.2021).
152. Governing the Global Knowledge Economy: Mind the Gap! Dieter Ernst, David M. Hart. URL: https://www.researchgate.net/publication/4323893_Governing_the_Global_Knowledge_Economy_Mind_the_Gap (date of access: 02.02.2021).
153. Greengard, S. The internet of things. – (MIT press essential knowledge series). 2015. 73 p. URL: [https://pdf.zlibcdn.com/dtoken/5b679f7d51c33516add19be397392938/The_Internet_of_Things_by_Samuel_Greengard\)_5152533_\(z-lib.org\).pdf](https://pdf.zlibcdn.com/dtoken/5b679f7d51c33516add19be397392938/The_Internet_of_Things_by_Samuel_Greengard)_5152533_(z-lib.org).pdf) (date of access: 12.05.2021).
154. Greenaway D., Kneller R.A. Industry differences in the effect of export market entry: Learning by exporting? *Review of World Economics*, 2007, vol. 143, issue 3, pp. 416–432.
155. Griliches Z. R&D and productivity: The unfinished business. *Estudios de Economia*, 1998, vol. 25, issue 2, pp. 145–160.
156. Grossman G.M., Helpman E. Trade, knowledge spillovers, and growth. *European Economic Review*, 1991, vol. 35, issue 2–3, pp. 517–526.
157. Hadad, S. Knowledge economy: Characteristics and dimensions. *Manag. Dyn. Knowl. Econ.* 2017, 5, 203–225.
158. Hamel G. Leading the revolution. *Harvard Business School Press*, 2002. 64 p.
159. Handy Charles, B. Understanding organizations. London, England ; New York, N.Y., USA : Penguin Books, 1993. 445 p.

160. Hannover Messe: Industrie 4.0. URL: <https://www.hannovermesse.de/de/news/top-themen/industrie-4.0/> (date of access: 25.10.2021).
161. Haque, A.U.; Sher, A.; Urbaniński, M. Is the role of authentic leadership effective in managing occupational stress and psychological capital? *Forum Sci. Oeconomia* 2020. 59–77.
162. Harris R., Moffat J. R&D, Innovation and Exporting. *SERC Discussion Paper*, 2011. 73.
163. Hindriks F. and Guala F. Institutions, rules, and equilibria: a unified theory. *Journal of Institutional Economics*. 2015. № 11(3). P. 459–480.
164. Hirsch S., Bijaoui I. R&D Intensity and Export performance: a Micro View. *Review of World Economics*. 1985. No 121. p. 238-251.
165. Hodgson, J.M. *Economics and Institutions*. Philadelphia, 1998. p. 10.
166. Hornby, A.S. (Eds.). *Oxford Advanced Learner's Dictionary ... B 2 том*. 1982 г.; Oxford University Press, 1982. 1905 p.
167. Hudson W. J. *Intellectual Capital: how to build it, enhance it, use it*. Toronto: John Wiley&Sons Ins., 1993. P. 16.
168. Hussinki, H.; Ritala, P.; Vanhala, M.; Kianto, A. Intellectual capital, knowledge management practices and firm performance. *J. Intellect. Cap.* 2017, 18, pp. 904–922
169. Hodgson J. M. *Economics and Institutions*. Philadelphia, 1998. p. 10.
170. Iles P., Chuai X., Preece D. Talent management and HRM in multinational companies in Beijing: definitions, differences and drivers. *J. World Bus.* 2010. 45 (2). P. 179-189.
171. Industry 4.0: Building the digital enterprise. URL: <https://www.pwc.com/ee/et/publications/pub/Industry%204.0.pdf> (date of access: 18.04.2021).
172. Ishikawa K. *What is Total Quality Control? The Japanese Way* Hardcover / translated by D.J. Lu. Prentice Hall, 1988.
173. Kakhovska, O., Rasshyvalov, D., Popova, D., & Tyshchenkova, I. Intellectualization of economy and quality of human capital in the context of

- lifelong learning system development in the world. *Economic Annals-XXI*. 2021. 192(7-8(2)). 38-51. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V192-04> (date of access: 23.07.2021).
174. Kakhovska, O., Skyba, E., Popova, D., & Tyshchenkova, I. Demythologization of the «controlled chaos» as a tool for geopolitical war: economic and sociocultural markers. *Economic Annals-XXI*. 2020. 184(7-8), 94-106. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V184-09> (date of access: 17.12.2021).
175. Kenney M., Zysman J. The rise of the Platform economy. *Issues in Science and Technology*. 2016. P. 61-69.
176. Kessing D.B. The impact of research and development on United States Trade. *Journal of Political Economy*. 1967. No 75. p. 38-48.
177. Khumalo, B. The Fundamental Theory of Knowledge. *MPRA Paper*, 2007. № 3733.
178. Konno, N.; Schillaci, C.E. Intellectual capital in Society 5.0 by the lens of the knowledge creation theory. *J. Intellect. Cap.* 2021, 22, pp. 478–505.
179. Krogh G., Ichijo K., Nonaka I. Enabling Knowledge Creation. How to Unlock the Mystery of Tacit Knowledge and Release the Power of Innovation. New York: Oxford University Press, Inc., 2000
180. Kwilinski, A. Mechanism of formation of industrial enterprise development strategy in the information economy. *Virtual Econ.* 2018, 1, pp. 7–25.
181. Laursen K. The Impact of Technological Opportunity on the Dynamics of Trade Performance. *Structural Change and Economic Dynamics*. 1999. No 10. p. 341-357.
182. Leonidas C.L. Export barriers: Non-exporters' perceptions. *International Marketing Review*, 1995, vol. 12, issue 1, pp. 4–25.
183. Li, Y.; Song, Y.; Wang, J.; Li, C. Intellectual capital, knowledge sharing, and innovation performance: Evidence from the Chinese construction industry. *Sustainability* 2019

184. Liu X., Buck T. Innovation performance and channels for international technology spill overs: Evidence from Chinese high-tech industries. *Research Policy*, 2007. Vol. 36. Iss. 3. April. P. 355–366.
185. Love J.H., Mansury M.A. Exporting and productivity in business services: Evidence from the United States. *International Business Review*, 2009, vol. 18, issue 6, pp. 630–642.
186. Lundvall B.-A. The learning economy. Challenges to economic theory and policy. *Institutions and Economic Change: New Perspectives on Markets, Firms and Technology*. Cheltenham: Edward Elgar, 1998. P. 33-54.
187. Mahmood, T.; Mubarik, M.S. Balancing innovation and exploitation in the fourth industrial revolution: Role of intellectual capital and technology absorptive capacity. *Technol. Forecast. Soc. Chang.* 2020, 160
188. McKinsey & Company. URL: <http://www.mckinsey.com/business-functions/digital-mckinsey/our-insights/digital-globalization-the-new-era-of-global-flows> (date of access: 26.07.2022).
189. Meekaewkunchorn, N.; Szczepańska-Woszczyna, K.; Muangmee, C.; Kassakorn, N.; Khalid, B. Entrepreneurial orientation and sme performance: The mediating role of learning orientation. *Econ. Sociol.* 2021, 14, 294–312.
190. Mubarik, M.S.; Chandran VG, R.; Devadason, E.S. Measuring human capital in small and medium manufacturing enterprises: What matters? *Soc. Indic. Res.* 2018, 137, pp. 605–623.
191. Nonaka I. *The Knowledge Creating Company*. New York: Oxford University Press, 1995. 299 p. (How Japanese Companies Create the Dynamic of Innovation).
192. Office of the United States Trade Representative. Fact Sheet: Key Barriers to Digital Trade. URL: <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/fact-sheets/2016/march/fact-sheet-key-barriers-digital-trade> (date of access: 19.06.2022).

193. Pagoropoulos A., Pigosso C.A., McAloone T.M. The Emergent Role of Digital Technologies in the Circular Economy: A Review. *Procedia CIRP*, 2017. Volume 64. pp.19-24.
194. Pedro, E.; Leitão, J.; Alves, H. Back to the future of intellectual capital research: A systematic literature review. *Manag. Decis.* 2018, 56, 2502–2583.
195. Popper K.R. *The Aim of Science. Objective Knowledge. An Evolutionary Approach.* Oxford: Clarendon Press, 1979. Ch. 5. pp. 191–205.
196. Popper K.R., Eccles J.C. *The Self and Its Brain.* New York: Springer, 1977. 597 p.
197. PwC publishes results of global survey on technology, jobs and skills. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/news-room/press-releases/2019/global-skills-survey-2019.html> (date of access: 27.06.2022).
198. Quah D. Digital goods and the New Economy. *CEP Discussion paper. London: London School of Economics and Political Science*, 2002. No 563. 44 p.
199. Reis, S.M. Intellectual roots and paths. In *Scientific Inquiry into Human Potential*; Routledge: London, UK, 2020; pp. 224–234.
200. Rifkin, J. *The third industrial revolution: how lateral power is transforming energy, the economy, and the world.* New York : Palgrave Macmillan, 2011. 291 p.
201. Rodriguez, R.; Svensson, G.; Eriksson, D. Priorities determining future directions of sustainable development in business models of the healthcare industry - Findings and Framework. *Sustainability* 2021, 13, 6507
202. Roelfsema H., Zhang Y. Internationalization and innovation in emerging markets. *Foresight and STI Governance.* 2018, Vol. 12. No. 3. P. 34–42.
203. Rogers, D. *The Digital Transformation Playbook.* 2016. 296 p.
204. Ross, A. *The Industries of the Future.* Simon & Schuster. 2016. 286 p.
205. Roos G. Measuring Your Company's Intellectual Performance. *Long Range Planning*, 1997. Vol. 30. № 3. P. 413–426.

206. Romer P., Phelps E., Mankiw N. Growth of Nations. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1995. Issue 1. pp. 275-326
207. Roos G. *Managing Intellectual Capital in practice*. Amsterdam [ets.]: Elsevier, 2005. P. 19
208. Sardo, F.; Serrasqueiro, Z. A European empirical study of the relationship between firms' intellectual capital, financial performance and market value. *J. Intellect. Cap.* 2017, 18, 771–788.
209. Schwab K. *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum. Switzerland. URL: https://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0005/3385454/Schwab-The_Fourth_Industrial_Revolution_Klaus_S.pdf (date of access: 16.08.2021).
210. Schwab, K. *The Fourth Industrial Revolution* (First U.S. Edition). New York : Crown Business, 2017. 208 p.
211. Seitkazieva, A.; Zhunisbekova, G.; Tazabekova, A. Intellectual potential as a key factor of the region's competitiveness. *IFAC-PapersOnLine* 2018, 51, 177–180.
212. Senge, P.M. *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*. New York: Doubleday/Currency, 1990. 424 p.
213. Senge P.M. *The Fifth Discipline Fieldbook: Strategies and Tools for Building a Learning Organization Paperback*. N. Y.: Doubleday, 1994.
214. Shewhart W.A. *Economic control of quality of manufactured product*. N. Y.: D. Van Nostrand Company, 1931.
215. Slusarczyk, B. Prospects for the shared services centers development in Poland in the context of human resources availability. *Pol. J. Manag. Stud.* 2017, 15, 218–231.
216. Smith, J., Kreuztzer, S., Moeller, C. & Karlberg, M. Policy Department A: Economic and Scientific Policy – Industry 4.0. European Parliament, EU. 2016. 1–94 p.

217. Soukhanov Anne H. *The American Heritage Dictionary of the English Language*. Houghton Mifflin, 1992. 2140 p.
218. Stewart T. Brainpower. *Fortune Magazine*. 1999, June 3. P. 58. URL: https://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune_archive/1991/06/03/75096/ (date of access: 18.01.2022).
219. Stewart T. A. *Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations*. New-York: Doudleday & Currency, 1997. 278 p.
220. Teece D.J. *Managing Intellectual Capital: organizational, strategic and Policy Dimensions*. Oxford: Oxford University Press, 2000. 300 p.
221. *The future of HR 2019: In the Know or in the No. KPMG International Cooperative*, 2018. 24 p.
222. Roos G. Measuring Your Company's Intellectual Performance. *Long Range Planning*. 1997, Vol. 30, № 3. P. 413–426.
223. Roos G., Pike S., Amsterdam, L. *Managing Intellectual Capital in practice*. Amsterdam: Elsevier, 2005. P. 19.
224. Van Biesebroeck J. Exporting raises productivity in sub-Saharan African manufacturing firms. *Journal of International Economics*, 2005, vol. 67, issue 2, pp. 373–391.
225. Vercellone C. From Formal Subsumption to General Intellect: Elements for a Marxist Reading of the Thesis of Cognitive Capitalism. *Historical Materialism*, 2007. Vol. 15. P. 13-36.
226. Wagner J. Exports and productivity: A survey of the evidence from firm-level data. *The World Economy*, 2007, vol. 30, issue 1, pp. 60–82.
227. Wiig K.M. *Knowledge Management Foundations: Thinking about Thinking : how People and Organizations Create, Represent, and Use Knowledge*. Schema Press, 1993. 475 p.
228. Williamson O. E. *The Economic Institutions of Capitalism. Firms, Markets, Relational Contracting*. New York: The Free Press, 1985. 450 p.

229. Xu, J.; Li, J. The impact of intellectual capital on SMEs' performance in China: Empirical evidence from non-high-tech vs. high-tech SMEs. *J. Intellect. Cap.* 2019, 20, 488–509.
230. Zahedi, M.R.; Khanachah, S.N. The effect of knowledge management processes on organizational innovation through intellectual capital development in Iranian industrial organizations. *J. Sci. Technol. Policy Manag.* 2020, 12, 86–105.
231. Zhao H., Li H. R&D and Export: An Empirical Analysis of Chinese Manufacturing Firms. *The Journal of High Technology Management Research.* 1997. No 8. p. 89-105.

ДОДАТОК А.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Список опублікованих праць здобувача за темою дисертації

Публікації в періодичних наукових виданнях, що індексуються в наукометричних базах даних Scopus, Web of Science:

1. Kakhovska, O., Rasshyvalov, D., Popova, D., & Tyshchenkova, I. Intellectualization of economy and quality of human capital in the context of lifelong learning system development in the world. *Economic Annals-XXI*. 2021. 192(7-8(2)). 38-51. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V192-04>
2. Kakhovska, O., Skyba, E., Popova, D., & Tyshchenkova, I. Demythologization of the «controlled chaos» as a tool for geopolitical war: economic and sociocultural markers. *Economic Annals-XXI*. 2020. 184(7-8), 94-106. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V184-09>

Статті у фахових наукових виданнях України:

3. Ейтутіс Г.Д., Попова Д.В. Дослідження складових економічної безпеки України для сталого розвитку держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. №62. С. 29-36. doi: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i62.133517>
4. Рязанцев А., Ейтутіс Г., Д. Попова, Божок А. Новий порядок визначення плати за користування власними вагонами перевізника АТ «Укрзалізниця» під час виконання вантажних операцій – ефективний засіб покращення простого відтворення основних фондів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3 (19). С. 157-166. doi: [10.25140/2411-5215-2019-3\(19\)-157-166](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-3(19)-157-166)
5. Попова Д.В. Вплив інтелектуалізації HR-менеджменту на якість людського капіталу міжнародних корпорацій. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*. 2021. Вип. 5. С. 111-120. doi: [10.33251/2707-8620-2021-5-111-120](https://doi.org/10.33251/2707-8620-2021-5-111-120)

6. Попова Д.В. Інтелектуальний менеджмент конкурентоспроможністю міжнародних корпорацій. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2 (41). С. 127-134. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).127-134](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).127-134)

7. Расшивалов Д.П., Попова Д.В. Імплементация економіки знань у корпоративних стратегіях міжнародних компаній. *Центральноукраїнський науковий вісник «Економічні науки»*. 2022. № 8(41). С. 258-270. doi: <http://economics.kntu.kr.ua/archive/41.html>

8. Попова Д.В. Інтелектуалізація економіки в контексті генези світового господарства. *Центральноукраїнський науковий вісник «Економічні науки»*. 2022. № 5(38). С. 67-82. doi: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5\(38\).67-82](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5(38).67-82)

Публікації в матеріалах конференцій (тези доповідей):

9. Попова Д.В. Стратегічні завдання економічної безпеки України. 84 *International scientific conference of young scientists and students "Youth scientific achievements to the 21st century nutrition problem solution"*, April 23–24, 2018. Book of abstracts. NUFT, Kyiv. URL: <https://drive.google.com/file/d/1biUamg9opjSHor4K4RtR8CmlrLwGRTR1/view>

10. Попова Д.В. Дослідження сучасного стану економічної безпеки в Україні. *Глобальні проблеми економіки та фінансів: збірник тез наукових робіт X Міжнародної науково-практичної конференції*. (м.Київ–Прага–Відень, 28 лютого 2018 р.). С. 16-20. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15223064676347.pdf>

11. Попова Д.В. Економічна безпека України у 2014–2016 рр. *Глобальні проблеми економіки та фінансів: збірник тез наукових робіт X Міжнародної науково-практичної конференції*. (м.Київ–Прага–Відень, «28» лютого 2018 р.) С. 20-24. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15223064676347.pdf>

12. Попова Д.В. Актуальність проблем екологічного менеджменту. *Science for sustainable development: матеріали міжнародного конгресу*. (м. Київ, 10-11 листопада 2019 р.). С. 294-299. URL: <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/5113/1/%D0%A1%D0%B5%D0%B%D1%86%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>

13. Попова Д.В. Менеджмент на міжнародних ринках на основі поставлених цілей. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи*. (Банська Бистриця – Баку – Ужгород – Херсон – Кривий Ріг 27 червня 2019 р.). С. 302-303.

14. Попова Д.В. Менеджмент суб'єкта господарювання на міжнародних ринках на основі цілей. *Світ економічної науки. Випуск 14: матеріали міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції економічного спрямування*. (м. Тернопіль, 30 травня 2019 р.), С.44-50.

15. Попова Д.В. Менеджмент на міжнародних ринках на основі поставлених цілей. *Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток»*. (м. Харків, 28-29 травня 2019 року), С. 211-212. URL: <http://econ2016.krasalex.com/wp-content/uploads/2019/06/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C-2019.pdf>

16. Попова Д.В. Вплив системи ринкових відносин на екологічну безпеку України. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах: матеріали III Всеукраїнської наукової конференції*. (30-31 березня 2018 р., м. Дніпро). С. 199-200. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/fsnm/program_5acc67b04c822.pdf

17. Попова Д.В. Інноваційний чинник інституційних трансформацій корпоративних стратегій в умовах економіки 4.0. *Modern directions of scientific research development: proceedings of the 4th International scientific and practical conference*. BoScience Publisher. (Chicago,

USA. 8-30 септембра 2021). 2021. Рр. 465-474. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-28-30-sentyabrya-2021-goda-chikago-ssha-arhiv/>.

Публікації в монографіях:

18. Попова Д.В. Концепція інтелектуалізації вибору стратегії в практиці управління корпорації. *Соціально-економічні механізми управління розвитком людських ресурсів в умовах цифровізації та інноватизації: колективна монографія* / За заг. ред. д.е.н., проф. О.М. Левченка. Кропивницький: Ексклюзив-Систем, 2022.

19. Попова Д.В. Вибір стратегій діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання на міжнародних ринках. *Проблеми адаптації соціально-економічних систем до екзогенних змін: монографія* / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Л. Калініченко. Х.: ФОП Панов А. М., 2019. С. 572- 586. URL: <http://econ2016.krasalex.com/wp-content/uploads/2019/03/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84.-2019-%D0%98%D0%97%D0%94%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%AC.pdf>

20. Попова Д.В. Інтелектуалізація менеджменту на цільових міжнародних ринках для управління економічною безпекою суспільства. *Ensuring national economic security in the context of geopolitical transformations: monograph* / under the general editorship of Doctor of Economics, Professor L.L. Kalinichenko. Higher School of Social and Economic. Przeworsk: WSSG, 2019. 298 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/333786565_ENSURING_NATIONAL_ECONOMIC_SECURITY_IN_THE_CONTEXT_OF_GEOPOLITICAL_TRANSFORMATIONS Monograph under the general editorship of Doctor of Economics Professor LL Kalinichenko

Інші публікації:

21. Аксьонов І.М., Ейтутіс Г.Д., Кравцов Є.П., Веприцький А.В., Попова Д.В. *Маркетинг транспортних послуг: навчальний посібник*. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2018. 280 с.

22. Ейтутіс Г.Д., Веприцький А.В., Декарчук О.М., Попова Д.В. *Столична магістраль. Історія та сучасність. 1870-2020*. (науково-популярне видання). Київ: ВД «Авіцена», 2020. 452 с.

*Результати досліджень, захищені патентами і авторськими
свідоцтвами на винаходи:*

23. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Програма формування інтерактивної мішенної обстановки тренажерної системи та формування засад інтелектуалізації менеджменту та управління» №95050 від 26.12.2019 р. / Яременко С.В., Крак Ю.В., Попова Д.В. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності». Бюлетень № 56.

24. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Система пошуку та збору даних економічних показників транспортної логістики та економічної безпеки» № 80128 від 10.07.2018 року / Яременко С.В., Попова Д.В. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності». Бюлетень № 50.

ДОДАТОК Б.
АВТОРСЬКЕ СВДОЦТВО

**МІНІСТЕРСТВО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ, ТОРГІВЛІ
ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ
(Мінекономіки)**

вул. М. Грушевського, 12/2, м. Київ, 01008, Тел: (044) 200-47-53, факс: (044)253-63-71
E-mail: mineconomy@me.gov.ua, <http://www.me.gov.ua>, код ЄДРПОУ: 37508596

РІШЕННЯ

ПРО РЕЄСТРАЦІЮ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА ТВІР

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України
розглянуло заяву

Крак Юрій Васильович, вул. Академіка Заболотного, 76, кв. 172, м. Київ, 03187
(повно ім'я автора, адрес)

заявка від 14.11.2019 № 95864

про реєстрацію авторського права на твір і прийняло рішення зареєструвати авторське
право на твір **Комп'ютерна програма "Програма формування інтерактивної мішені
обстановки тренажерної системи та формування засад інтелектуалізації менеджменту";**
Крак Юрій Васильович, Попова Діана Валентинівна, Яременко Сергій Володимирович

(вид, повна, скорочена (за наявності) назва твору, повне ім'я, прізвище (за наявності) автора (ів))

Внесення відомостей до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір та
видані свідоцтва будуть здійснені за умови сплати збору за оформлення і видачу свідоцтва про
реєстрацію авторського права на твір відповідно до п. 3 постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня
2001 року № 1756 "Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора
на твір".

Якщо протягом трьох місяців від дати одержання заявником рішення про реєстрацію авторського
права на твір Управління державних реєстрацій Департаменту інтелектуальної власності Міністерства
розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України не одержало документ про сплату збору за
оформлення і видачу свідоцтва у розмірі та порядку, визначених законодавством, або копію документа, що
підтверджує право на звільнення від сплати зазначеного збору, заявка вважається відхиленою і реєстрація
авторського права та публікація відомостей про реєстрацію Управлінням державних реєстрацій
Департаменту інтелектуальної власності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського
господарства України не проводиться.

Заступник Міністра
розвитку економіки, торгівлі
та сільського господарства України

М.П.

Д. О. Романович

ДОДАТОК В. ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

**ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«ПРОКСІМА-СЕРВІС ГРУП»**
40000, Україна, м. Суми, вул. Прокоф'єва, 48 тел.: (0542) 63-53-63
IBAN: UA9530777000002600401111933 в АТ «АКЦЕНТ-БАНК»
ЄДРПОУ: 43174030

Довідка

Про впровадження результатів дисертаційної роботи Попової Діани Вадимівни «Інтелектуалізація корпоративних стратегій міжнародних компаній в умовах економіки 4.0»

У процесі виробничої діяльності Товариство з обмеженою відповідальністю «ПРОКСІМА-СЕРВІС ГРУП» застосувало наступні результати дисертаційної роботи Попової Діани Вадимівни «Інтелектуалізація корпоративних стратегій міжнародних компаній в умовах економіки 4.0»:

- Концепцію «Інтелектуалізація вибору стратегії в практиці управління корпорації»
- Інформаційно-аналітичну платформу стратегічного планування
- Систему створення інтелектуально-аналітичної бази даних
- Систему формування конкурентних переваг корпорацій на основі застосування ключових інноваційно-інтелектуальних компетенцій корпорацій на цільових ринках
- Модель та механізм інтелектуалізації управління конкурентоспроможністю корпорацій на основі створення центрів інноваційно-інтелектуальних компетенцій
- Поетапний алгоритм досягнення конкурентного лідерства за рахунок використання інтелектуалізації управління

У ТОВ «ПРОКСІМА-СЕРВІС ГРУП» зазначені результати використовуються для інтелектуалізації менеджмента, прийняття своєчасних і якісних управлінських і поведінкових рішень та досягнення конкурентного лідерства організації.

Директор

Шимбал К.О.

ДОДАТОК Г.

ДОВІДКА ПРО УЧАСТЬ У НАУКОВО-ДОСЛІДНІЙ РОБОТІ

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ
Вул. Сумська, 40, м. Харків, 61002, телефон: (037) 780-02-50, тел. 700-10-06
E-mail: office@knuosa.dp.ua, сайт: knuosa.dp.ua, ЄДРПОУ 62071174

Від 25.09.2019 № 12-36/659
На № _____ від _____

Довідка
про участь у науково-дослідній роботі

Видана Поповій Діані Вадимівні з підтвердженням про те, що вона брала участь у виконанні науково-дослідної теми «Проблеми адаптації соціально-економічних систем до екзогенних змін» (державний реєстраційний номер 0118U001941) у Харківському національному університеті будівництва та архітектури як співвиконавець.

Керівник
науково-дослідної теми,
д-р екон. наук, професор

Калініченко Л.Л.

Проректор з наукової роботи,
д-р техн. наук, професор

Гончаренко Д.Ф.

Документ підписано у сервісі Вчасно (продовження)
Дисертація Попова 01.12.22.pdf

Документ відправлено: 11:44 01.12.2022

Власник документу

Електронний підпис

11:44 01.12.2022

Ідентифікаційний код: 3477113343

Попова Діана Вадимівна

Власник ключа: Попова Діана Вадимівна

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 11:44 01.12.2022

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 3ED5083160DBC59B0400000012AC44002819A800

Тип підпису: кваліфікований